

daktilo **1984**

**KAZANILABİLECEK
BİR SEÇİM
NASIL KAYBEDİLİR? - 101**

**2023 Cumhurbaşkanlığı ve
Genel Seçimlerinin Hikâyesi**

Sezai Berat Ünal

KAZANILABİLECEK BİR SEÇİM NASIL KAYBEDİLİR? - 101

2023 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimlerinin Hikâyesi

© 2023, *Daktilo1984.com*

Yazar: Sezai Berat Ünal

Redaksiyon: Bahadır Çelebi

Tasarım: Onur Metin

İçindekiler

Giriş.....	2
1- Toplumunu Demobilize Et.....	4
2- Cumhurbaşkanı Adayı Değilim Diyerek Pazarlıkta Elini Zayıflat.....	5
3- Trollerinle Potansiyel Adayları Linçle.....	6
4- Politbüro Benzeri 6'lı Masa'yı Kur.....	7
5- Saraçhane'de İmamoğlu'nun Önünü Kes.....	10
6- Kazanılmamış Bir Seçimden Makamlar Dağıtmaya Başla.....	13
7- Kriz Çıkar, Yeniden Seçime Gidilir Diyerek Güveni Boz.....	16
8- Adaylık Mevzuunda Etken Değil, Edilgen Ol.....	17
9- Önce Masadan Kalk, Sonra Geri Dön.....	18
10- 5 Değil, 7 Cumhurbaşkanı Yardımcısı Adayıyla Seçimlere Gir.....	21
11- Yanlış Bir İttifak Yapısı ve Seçim Stratejisi Oluştur.....	24
12- İnce'ye Karşı Linç Makinesini Çalıştır.....	29
13- Hatalı Bir Kampanya Oluştur.....	30
14- Kalpli, Çiçekli Bir Kampanya Yap.....	33
15- Sandıklara Sahip Çıkama.....	36
16- Seçim Akşamını Koordine Edeme.....	38
17- Kalple Olmadı Bozkurt'u Dene.....	40
18- Gizli Protokoller Yap.....	43
19- Sakın İstifa Etme.....	44
Ekler.....	47
Kaynakça.....	54

Giriş

16 Nisan 2017'deki referandum sonrasında Türkiye Cumhuriyeti, parlamenter hükümet sisteminden adına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi denilen, gücün tek bir erkte toplanıp denetlenemez hale geldiği tuhaf bir başkanlık sistemine geçti.

Türkiye 2018 seçimlerine doğru giderken Millet İttifakını oluşturan partiler, seçimlerin kazanılması sonrasında nasıl, ne zaman ve tam olarak ne şekilde olacağı belli olmayan bir parlamenter sistem konusunda uzlaştılar. Cumhurbaşkanı adayı noktasında ise Saadet Partisi'nin Abdullah Gül'le ortak aday önerisi İYİ Parti tarafından reddedildikten sonra muhalefet partileri, çoklu aday stratejisini benimsediler ve her parti kendi adayını çıkarttı. Bu strateji ile seçimler ikinci tura kaldığında Erdoğan'ın karşısında hangi aday kalırsa ilk turdaki bütün adaylar o adayı destekleyeceklerdi.

Ancak muhalefet, ne parlamenter sistemi referanduma sunmak için gerekli olan 360 milletvekilliğine, ne mecliste çoğunluğu sağlayacak 301 milletvekilliğine ne de bırakınız Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmayı, seçimleri ikinci tura dahi bıraktıracak oy oranına ulaşabildi. Tüm bunların neticesinde %51.41'e karşı %48.59'la sonuçlanan, 2017 referandumundan 14 ay sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefet partileri, yaklaşık olarak %49'u 50+1'e tamamlayamadığı gibi 2017'ye göre oylarını %1,13 azaltarak 47.46'ya geriletmiştir.

2018'deki seçimlerden 9 ay sonra yapılan Mart 2019 yerel seçimlerinde ise muhalefetin; Türkiye genelinde oy oranlarını %50'nin üstüne çıkartamadıysa da doğru adaylar, doğru kampanya, doğru strateji, doğru bir ittifak yapısı ile İstanbul ve Ankara gibi iki önemli büyükşehirle birlikte birçok önemli büyükşehri kazanması, muhalif seçmen için ciddi bir moral üstünlüğe neden oldu. Muhalefetin büyükşehirleri kazanması ve tekrarlanan İstanbul seçimlerinin farkla yeniden alınmasının ardından AK Parti içerisinde iki yeni parti doğarak muhalefet saflarına katıldı.

Türkiye, 2018'den 2023 seçimlerine doğru giderken kur krizleri, COVID-19 pandemisi, yüksek enflasyon ve başta depremler olmak üzere doğal afetler gibi pek çok sorunlar yaşadı. **Ancak muhalefetin, kimin aday olursa olsun seçimi kazanacağı düşüncesi ile birlikte erkenden bir zafer sarhoşluğuna girmesi ve aday tartışması meselesi, 2019'da kazanılan ve 2022'ye kadar nispeten korunan psikolojik üstünlüğün kaybedilmesine sebep oldu.**

28 Şubat 2022'de CHP, DEVA Partisi, Demokrat Parti, Gelecek Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi'nden oluşan ve 6'lı Masa olarak adlandırılan yapı, ilk olarak 2018'den beri bütün sorunların kaynağı olarak gösterdikleri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine karşı Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem adı ile muhalefetin tasavvur ettiği hükümet sistemi modelini ortaya koydu.

Bununla birlikte, Şubat 2022'den itibaren partilerin alfabetik sıralamasına göre her ay bir partinin ev sahipliğinde bir araya gelen 6 siyasi parti, süreç içerisinde Parlamenter Sistem önerisine ek olarak birtakım konularda Anayasa değişikliği paketi ve Ortak Politikalar Mutabakat Metni adı verilen hükümet programını hazırladılar.

Parlamentar sisteme geçiş konusunda bir araya gelmiş partiler arasından ortaya çıkan 6'lı Masa, süreç içerisinde ülkenin nasıl bir şekilde yönetileceğinden, muhalefetin Cumhurbaşkanı adayını dahi belirleyecek bir politbüroya dönüştü.

Aylarca adayın yıpranmaması için Cumhurbaşkanı adayının tartışılmayıp seçime birkaç ay kala adayın tartışıldığı ilk toplantıda uzlaş sağlanamadığı gibi masanın dağılma eşiğine gelmesi, bizlere gömleğın ilk düğmesinin yanlış iliklendiğini göstermiş oldu. Masada 3 Mart 2023'te başlayan kriz, 6 Mart 2023'te Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'ın sisteme Cumhurbaşkanı yardımcısı adayı olarak eklenmesi ile çözüldü ve 6 Mart akşamı Millet İttifakı, Kemal Kılıçdaroğlu'nu ortak cumhurbaşkanı adayı ilan etti.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri kadar önemli bir diğer alan ise meclis seçimlerinde çoğunluğu sağlamaktı. Bunun için Millet İttifak'ını oluşturan unsurların ilk olarak temel hedefleri olan parlamenter sisteme geçiş için gerekli referandum yeter sayısı 360'ı elde etmesi ve mecliste yasaların geçirilmesi için gerekli olan 301'e ulaşması şarttı. Nisan 2022'deki Seçim Yasası değişikliği sonrasında 2018'deki gibi artık oyların ittifaka bir avantajı kalmamış ve ittifak sadece seçim barajından muafiyet sağlayan bir yapıya dönüşmüştü. Dolayısıyla yeni seçim sistemi, 360'ı hedefleyen muhalefet açısından oldukça dezavantajlı bir durumu beraberinde getirirken seçim çevrelerindeki artık oyların işleme alınmaması nedeniyle muhalefet, özellikle milletvekili sayısı az olan seçim çevrelerinde daha az milletvekili veyahut hiç vekil çıkaramayabilirdi.

Millet İttifakı içerisinde oy oranı düşük olan Saadet Partisi ve seçimlere daha önce girmemiş ancak anketlerde de yüksek oy oranları gözükmeyen DEVA ve Gelecek Partileri ilk olarak ittifak içerisinde ittifak gibi formüllerin arayışında oldularsa da bu arayış bir nihayete eremedi. Akabinde, Saadet, Demokrat, Gelecek ve DEVA Partileri, CHP listelerinden seçime girme kararı aldılar ve CHP bu partilere seçilebilecek yerlerden kontenjanlar verdi.

İYİ Parti ise seçimlere kendi logosu ile girme kararı aldı ve seçim pusulasında Millet İttifakı, CHP ve İYİ Parti şeklinde oluştu. Millet İttifak'ını oluşturan 6 siyasi parti Türkiye genelinde 16 ilde ortak liste çalışması yaptı. **Fakat hem ortak liste çalışmasının sınırlı bir alanda ve başarıya ulaşma ihtimali düşük olan illerde gerçekleşmesi, hem yanlış bir işbirliği modeli, hem de yanlış bir strateji ile seçimlere gidilmesi sonucunda Millet İttifakı, bırakınız 360'ı YSP ve TİP'in oluşturduğu Emek ve Özgürlük İttifak'ıyla bile mecliste çoğunluğa ulaşamadı.**

Cumhurbaşkanlığı seçimindeyse; yanlış bir aday belirleme süreci, yanlış kişinin aday gösterilmesi, yanlış kampanya ve yanlış bir strateji sonucunda Millet İttifak'ının adayı olan Emek ve Özgürlük İttifak'ının da desteklemiş olduğu Kemal Kılıçdaroğlu, son beş yılda yaşanan kur krizleri, pandemi dönemi, yüksek enflasyon ve Şubat 2023'teki depremlere rağmen %44.90 oy aldı. Beklentilerin aksine Kemal Kılıçdaroğlu seçimi ilk turda alamadığı gibi Recep Tayyip Erdoğan'ın %4.60 puan gerisinde kalarak seçimleri ikinci olarak tamamladı ve ilk turda hiçbir aday oyların salt çoğunluğunu sağlayamadığı için seçimler ikinci tura kalmış oldu.

Muhalefet açısından seçimin ilk turda biteceği beklentilerinin çok yüksek olması ve bırakın seçimi ilk turda almayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Erdoğan'ın gerisinde seçimi tamamlaması muhalifler açısından

tam bir hayal kırıklığı oldu. **Tüm bu umutsuzluk ve hayal kırıklığı ardından acele bir şekilde ikinci tur için ilk turdaki kampanyadan 180 derece farklı bir kampanya ve strateji oluşturuldu.** İlk turda %5.20 gibi önemli bir oy olarak "kingmaker" olan Sinan Oğan ve Sinan Oğan'ı aday gösteren, genel seçimlerde de %2.23 oy alan Zafer Partisi lideri Ümit Özdağ ile görüşüldü. Görüşmelerden sonra Oğan Erdoğan'ı, Özdağ ise Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı aldı.

Esasen 28 Mayıs 2023'teki 2. tur seçimleri hem Erdoğan'a hem de mevcut başkanlık sistemine bir güvenoyu referandumuna dönüştü ve nihayetinde Erdoğan %52,18'lik bir oy oranı ile tekrar cumhurbaşkanı seçildi. **Kemal Kılıçdaroğlu da %47.82 oy olarak onca görüşme, ittifakı genişletme, milletvekillikleri, kazanılmamış Cumhurbaşkanlığı yardımcılıkları ve bakanlıklar dağıtmasına rağmen 2014'te Erdoğan karşısında muhalefetin adaylarının toplam oyunu dahi geçemedi.**

Bu makale, muhalefetin ve muhalefetteki aktörlerin aday belirleme süreci dâhil olmak üzere 2023 seçimlerine doğru giderken yaptıkları kritik hatalar sonucunda kazanılabilecek bir seçimin nasıl kaybedildiğini 19 başlıkta konu almaktadır.

1- Toplumunu Demobilize Et

Mart 2019 yerel seçimleri ve tekrarlanan İBB Başkanlığı seçiminin farkla muhalefet lehine sonuçlanması, Türkiye muhalefeti açısından ciddi bir moral üstünlüğünü beraberinde getirirken muhalefetin pandemi dönemine kadar daha cesur hareket etmesine neden oldu. Pandemi döneminde sosyal hayatta olduğu gibi Türk siyasetinde muhalefet partilerinin de durağanlaştığı bir dönem ortaya çıktı. Bu durağanlaşma, beraberinde muhalefet partilerinde siyasetçisizliği de getirdi.

2020 sonlarına doğru Berat Albayrak ve ekibinin tasfiyesi sonrasında ekonomide normalleşme başladıysa da Mart 2021 tarihinde Naci Ağbal'ın TCMB Başkanlığı görevinden alınması ve ardından başlayan faiz indirimleri neticesinde Türkiye, büyük bir ekonomik kriz sarmalının içerisine girdi. Aralık 2021'de Hazine ve Maliye Bakanı Lütfü Elvan'ın da görevden alınması sonucunda 17 Aralık 2021 tarihinin gece yarısına kadar Türk Lirası, o güne kadar tarihinin en düşük seviyesine geldi. Dövizin anormal derecede artması, fiyat istikrarının sağlanamayıp faizlerin sürekli olarak düşürülmesi, Türkiye'deki enflasyonun kontrolden çıkmasına neden oldu. **Tüm bunların neticesinde muhalefet, iktidarı bir erken seçime zorlamak yerine, tonu biraz sertleşen basın toplantısı ve grup toplantıları ile gelen bu fırsatı geri çevirmiş oldu.**

Gerçi Aralık 2021'de CHP, erken seçim istemiyle Millet'in Sesi mitinglerini tertip ettiyse de mitingler birkaç ille sınırlı kaldı ve zamanla bu mitingler toplumun talep, istek ve şikâyetlerini dillendireceği bir platformdan ziyade Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhurbaşkanlığı adaylığı için oluşturulmuş bir kampanya aracına dönüştü.

Ayrıca muhalefetin ülkeyi erken seçime götürebilmesi için miting tertip etmekten ziyade TBMM'deki boşalan sandalye sayısına ek olarak 11 milletvekilinin istifa etmesiyle bir ara seçimlere gidilebilirdi. Bu hamleyle de ülke ekonomisinin çok kötü şartlarda olduğu o günlerde muhalefet, iktidara ara seçimler üzerinden yeni bir meydan okuma başlatarak hem psikolojik üstünlüğü mutlak bir şekilde ele geçirir, hem de umutsuzluğa düşmüş toplumu yeniden ayağa kaldırabilirdi.

Ancak muhalefetteki elitler, ekonomik kriz sonucunda Erdoğan/Cumhur İttifakı oylarının düşüş trendinde olduğu ve seçimlerin ne kadar geç yapılırsa Erdoğan/Cumhur İttifakı oylarının da o kadar aşağı geleceği düşüncesi ile teoride istedikleri erken seçimi pratiğe dökmek için çok fazla bir çaba sarf etmediler. Buna ek olarak, Erdoğan'ın başkanlığında geçen son beş sene içerisinde toplumsal pek çok konuyla ilgili muhalefetteki elitler, "oyuna gelmemek" adı altında tam bir siyasetlesmeye savrularak aslında iktidarın oyununa geldiler.

Asıl vahim olan şey ise 6'lı Masa kurulduktan sonra muhalefetteki aktörlerin iktidara karşı rekabet edeceğine muhalefet içinde rekabet etmesi ve tam bir siyasetlesmeyle Ankara'daki genel merkezlere kendilerini kapatıp Anadolu'daki il ve ilçelere ziyaretlerde bulunup çevre bölgelere gerekli önemi vermemeleri oldu.

2- Cumhurbaşkanı Adayı Değilim Diyerek Pazarlıkta Elini Zayıflat

2019'daki yerel seçim galibiyeti sonrasında muhalefetin, tıpkı büyükşehirlerde ortak aday çıkarıp seçimleri kazanması gibi, 2023'e doğru ilerlerken ortak bir Cumhurbaşkanı aday çıkartma noktasında fikirler konuşulmaktaydı. Cumhurbaşkanlığı seçimleri için Erdoğan'ın karşısında ortak aday olarak yapılan anketlerde muhalefetten ABB Başkanı Mansur Yavaş ilk sırada, İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu ikinci sırada, İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener üçüncü sırada çıkarken Kemal Kılıçdaroğlu bu üç adayın gerisinde yarışı tamamlıyordu.

Özellikle Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu, Recep Tayyip Erdoğan'a karşı seçimleri ilk turda alabilecekken Meral Akşener'in oyları kimi zaman Erdoğan'a yakın kimi zamansa onun gerisinde çıkıyordu. Ancak Kemal Kılıçdaroğlu, bu dört aday arasında hem sonuncuydu hem de Erdoğan'a karşı kazanamıyor olarak görülüyordu.

24 Eylül 2021 tarihi, Meral Akşener'in Cumhurbaşkanı aday olmayacağını, parlamenter sistem sonrasında başbakanlığa aday olduğunu ilan etmesi sebebiyle muhalefet açısından önemli bir tarihti. **Akşener her ne kadar kendisini geriye çekerek Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday yapılması için başlatılan kampanyaya karşı anketlerde Erdoğan'ı yenebilecek olarak gözükken, muhafazakâr ve milliyetçi seçmenden oy alabilecek Yavaş ve İmamoğlu'nun önünü açmak istediye de bu tarihten itibaren İYİ Parti'nin oylarında bir miktar düşüşün başlamasıyla birlikte partinin iddiası da zayıflamış oldu.**

Akşener'in o günkü açıklaması, esasında 2018'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde çoklu aday stratejisinin yenilgisi üzerine iyi bir ders alındığı yönünde izlenimi beraberinde getirmişti. Muhalefetin ortak bir adayda buluşması yönünde Akşener'in de kendisini geri plana çekmesi, seçimlerin kazanılabilirliği noktasında muhaliflere umut verdiyse de aslında bu hamle Kemal Kılıçdaroğlu'nun bir rakibini daha hiçbir şey yapmadan elemesine sebep oldu. Böylelikle Kemal Kılıçdaroğlu'nun rekabet etmesi için sadece partisinin iki büyükşehir belediye başkanı kalmış oldu.

3- Trollerinle Potansiyel Adayları Linçle

Mansur Yavaş 25 yıl sonra Ankara'yı AK Parti'den almış birisi olarak belediye başkanlığı döneminde siyasetteki polemiklerden uzak durup sadece belediyecilik faaliyetlerini yürüterek esasında bir devlet adamı profili çizdi. Yalnızca işini yapması, polemiklerden uzak durması ve Türkiye'nin sosyolojisine uygun olarak muhafazakâr, milliyetçi bir camiadan gelip Atatürkçü bir çizgide bulunması sebebiyle halktan geniş bir teveccüh gördü.

Türkiye siyasetinde "İstanbul'u alan, Türkiye'yi alır" şeklinde bir paradigma vardı ki Ekrem İmamoğlu 25 yıl sonra İstanbul'u iki kez kazanan bir siyasetçi olması nedeniyle potansiyel bir Cumhurbaşkanı adayı olarak hareket ediyordu. Nitekim, seçildiğinden itibaren İstanbul dışındaki çeşitli il ve ilçelere gidip açılışlar yapıyor, halkla buluşmalar düzenleyerek 2023'e doğru giderken kendisini ön planda tutmanın gayretini sergiliyordu. Bu yurt gezileri arasında belki de kırılma noktalarından birisi, Mayıs 2022'deki Karadeniz turuydu.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun 8 Aralık 2020'de bütçe görüşmeleri esnasında "benim aday olup olamayacağımı size kim söyledi?" sözleri ile başlayan adaylık meselesi, ilk olarak potansiyel adayların yıpranmaması için bir paratoner vazifesi göreceği şeklinde okunduysa da zaman içerisinde adı konulmamış bir adaylık kampanyasının başlangıcıydı. Özellikle Meral Akşener'in Cumhurbaşkanı adayı olmayacağını ilan etmesi sonrasında muhalefet içindeki adaylık rekabeti kızıştı.

Her ne kadar Mansur Yavaş bu rekabette kendisini hep geri planda tutmaya çalıştıysa da muhalefetin ortak adayı olarak Kılıçdaroğlu'nu görmek isteyen trollerin gazabından kaçamadı.

Mansur Yavaş'ın ülkücü geçmişi ve geçmişte yaptığı açıklamalar sürekli servis edilerek kamuoyu önünde Yavaş'ın popülaritesi kırılmaya çalışıldı. Ayrıca, Mansur Yavaş'ın aday olması halinde HDP'nin kendi adayımızı çıkarırız tarzında 6'lı Masa'ya yaptığı şantajlar, Yavaş'ın Kürtlerden asla oy alamayacağı ve seçimleri bu yüzden kaybedeceği yönündeki söylemler, Kılıçdaroğlu'nu aday olarak görmek isteyen troller, gazeteciler ve siyasetçiler tarafından koro halinde defaatle tekrarlandı.

Ekrem İmamoğlu ise Erdoğan'a karşı iki kez İstanbul'u almış, namağlup bir siyasetçi olarak muhalefetin doğal lideri şeklinde hareket etmekteydi. İmamoğlu, 2019'dan beri çeşitli il, ilçe turlarına çıkarak vatandaşlarla bir araya geliyor ve klasik bir belediye başkanından ziyade sanki CHP'nin lideri gibi Cumhurbaşkanı ve kabine mensupları ile polemiklere giriyordu. İmamoğlu'nun gündem ve ajandasının İstanbul merkezinden Türkiye'ye kayması, Cumhurbaşkanı ve onun kabinesi ile girdiği polemikler, CHP örgütü ile yaşadığı sorunlar ve kamuoyunda neredeyse her saat süren adaylık tartışmaları İmamoğlu isminin yıpranmasına neden oldu. Böylelikle İmamoğlu rotasını tekrardan İstanbul'a çevirdi ve hizmetlere yoğunluk verdi.

2022'ye doğru Kemal Kılıçdaroğlu'nun adı konulmamış adaylığı ile ilgili başlayan kampanyanın hızlanmasının ardından Ekrem İmamoğlu yeniden bir hamle yaparak Mayıs 2022'de memleketi Karadeniz'e bir çıkartma yaptı. İmamoğlu'nun Artvin, Rize ve Trabzon'u kapsayan ziyaretlere davet ettiği bazı gazeteciler yüzünden başlayan tartışmalar, kısa bir süre içerisinde organize bir linç dalgasını beraberinde getirdi.

İmamoğlu'nun Karadeniz turuna Nagehan Alçı gibi iktidara yakın gazetecileri de davet etmesi muhalif kitle içerisindeki bir takım gruplarda bir öfke patlamasına neden oldu. **Öyle ki, Ekrem İmamoğlu'nun Cumhurbaşkanı olması halinde 2. Erdoğan olacağı, muhalefetin 5'li Çete olarak adlandırdığı şirketlerin adamı olduğu, muhafazakar, milliyetçi bir aileden gelmesi ve klasik bir CHP'liiden ziyade merkez sağ bir profil çizmesi nedeniyle, tıpkı Mansur Yavaş'ın Cumhurbaşkanlığı adaylığı tartışmalarında olduğu gibi, Kemal Kılıçdaroğlu'nun kesinlikle aday olması ve onun haricinde Türkiye'ye demokrasiyi getirecek bir adayın olmadığını iman eden trol ordusu ve azgın bir azınlık tarafından İmamoğlu da linç giyotinine yollandı.**

4- Politbüro Benzeri 6'lı Masa'yı Kur

Muhalefeti bir araya getiren ana unsur Erdoğan karşıtlığı ve mevcut hükümet sistemi karşısında parlamenter sistemi desteklemeleriydi. Bu kapsamda CHP, 25-26 Temmuz 2020 tarihlerinde 37. Olağan Kurultay'ında kabul edilen İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi ile parlamenter sistem konusunda ilkelerini belirledi.

Ardından Gelecek Partisi, 9 Kasım 2020'de Tam Demokrasi İçin Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem ismiyle kendi perspektiflerinden hükümet sistemi önerilerini sundu. Daha sonra 21 Eylül 2021 tarihinde İYİ Parti, hükümet sistemi konusunda ilkelerini ortaya koyan İyileştirilmiş ve Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem önerisini kamuoyu ile paylaştı. Son olarak 4 Ekim 2021 tarihinde ise DEVA Partisi, Demokrasiye Geçiş Eylem Planında Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem modelini tanıttı. Partilerin fikir alışverişi noktasında ikili temasları neticesinde başlayan parlamenter sistem görüşmeleri Ekim 2021 tarihinde TBMM'de CHP, DEVA Partisi, Demokrat Parti, Gelecek Partisi, İYİ Parti ve Saadet Partisi'nin birer üyesinden oluşan ortak bir parlamenter sistem çalışma komisyonuna evirildi. Komisyon toplantıları 2022'ye doğru tamamlanmış ve hazırlanan çalışmanın liderler tarafından incelenme süreci başlamıştı.

12 Şubat 2022 tarihinde CHP'nin ev sahipliğinde Ahlatlıbel'de altı siyasi parti genel başkanı, ilk kez bir masa etrafında buluşmuş, hem hazırlanan parlamenter sistem çalışması hakkında hem de cumhuriyet tarihinin en derin siyasi ve ekonomik krizlerini yaşayan ülkenin içinde bulunduğu genel vaziyet hakkında bir görüşme gerçekleştirilmişti. Toplantı sonrasında altı siyasi parti liderinin imzalarının bulunduğu bir A4 kâğıdı ile görüşmeye dönük basın açıklaması duyuruldu. Açıklamada liderlerin, komisyon tarafından hazırlanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Metni üzerinde uzlaştıkları açıklandı ve uzlaşılan mutabakat metninin kamuoyuna takdimi için 28 Şubat 2022 tarihi verildi.

28 Şubat 2022'de Bilkent Otel ve Konferans Merkezi'nde altı siyasi partinin mutabakata vardığı parlamenter sistem modeli Yarının Türkiye'si İçin Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem adıyla lanse edildi. **Muhalefetin aylardır üzerinde çalıştığı parlamenter sistem modeli gerek tanıtım günü olarak 28 Şubat'ın seçilmesi, gerek çok teknik bir sunum olarak yapılması, gerekse de tanıtım ve reklam faaliyetlerinin yeterince iyi yapılmaması sonucunda arzu edilen heyecanı oluşturamadı.**

12 Şubat tarihinde ilk kez bir masa etrafında bir araya gelen altı siyasi parti lideri, 27 Mart 2022 tarihinde DEVA Partisi'nin ev sahipliğinde yeniden bir araya geldi ve bundan sonraki süreç için partilerin alfabetik sıralarına göre her ay bir partinin ev sahipliğinde buluşma kararı alındı. 6'lı Masa'nın

yaklaşık beş saat süren ikinci toplantısında iktidarın seçim yasası değişikliği görüşüldü ve parlamenter sisteme geçişin yol haritası ile seçim güvenliğinin sağlanmasına ilişkin ortak komisyon kurulmasına karar verildi.

24 Nisan 2022 tarihinde Demokrat Parti'nin ev sahipliğinde üçüncü kez toplanan 6'lı Masa, parlamenter sisteme geçişin yol haritası ve seçim güvenliğiyle ilgili kurulan ortak komisyonlara ek olarak, altı siyasi partinin işbirliğine yönelik temel ilkelerle alakalı çalışma grubunun kurulmasını kararlaştırdı. **Bu toplantının en önemli kısmı ise parlamenter sistem konusunda uzlaşan partilerin ortak bir çalışması olarak başlayan 6'lı Masa'nın, ilk kez ortak Cumhurbaşkanı adayı belirleyeceğine yönelik bir açıklama yapmasıyla aslında muhalefetin Cumhurbaşkanı adayını da tayin etme vasfını üstlendiği bir mekanizmaya dönüşmesi oldu.** Nitekim, bu toplantıdan sonra gerçekleşen her toplantıdan beklenti, Cumhurbaşkanı adayının ne zaman, nasıl belirleneceği ve kim olacağıydı.

29 Mayıs 2022 tarihinde Gelecek Partisi'nin ev sahipliğinde dördüncü kez toplanan 6'lı Masa, işbirliğine yönelik oluşturulan 10 maddelik Temel İlkeler ve Hedefler metnini kamuoyu ile paylaştı. Parlamenter sisteme geçiş için hazırlanan komisyonların çalışmaları gözden geçirildi ve mutabakata varılan parlamenter sistemin anayasa kodifikasyonunun oluşturulması için çalışmalara başlandı. Bununla birlikte, seçim güvenliğine yönelik olarak 6 Haziran 2022 tarihinde ilgili komisyonun çalışmalarına dair bilgi verileceği paylaşıldı. Son olarak, güncel meselelerin istişaresi sonrasında sığınmacı sorununun kamuoyunda geniş bir yer tutması sonucunda altı partinin ortak bir göç politikasıyla ilgili komisyon kurması kararlaştırıldı.

3 Temmuz 2022 tarihinde İYİ Parti'nin ev sahipliğinde beşinci kez toplanan 6'lı Masa, yükselen enflasyon ve yaşanan ekonomik sıkıntılar hakkında görüştüğten sonra hazırlanan komisyonların çalışmalarını değerlendirdi. **Kamuoyunda sıkça tartışılan masanın adayının kim olacağı meselesine bu toplantıda da kapı kapatılmış olundu. 6'lı Masa, Cumhurbaşkanı adayı yerine parlamenter sisteme geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin ne olacağı hakkında görüşmüş oldu.**

21 Ağustos 2022 tarihinde Saadet Partisi'nin ev sahipliğinde altıncı kez toplanan 6'lı Masa ilk tur toplantısını tamamlamış oldu. Kurulan komisyonların çalışma raporlarının gözden geçirildiği, altı liderin ortak sorunlar karşısında ortak bir sorumluluk ile hareket ettiği, seçim süreciyle ilgili konuların görüşüldüğü kamuoyuyla paylaşıldı. **Bununla beraber, 6'lı Masa'nın ortak cumhurbaşkanı adayının da belirleneceğinin açıklanması sonrası her masa toplantısının ardından temenni niteliğindeki "13. Cumhurbaşkanı'nın parlamenter sistemden yana olan ve demokrasi âşıklarının adayı olacağı" metinde tekrar edildi.** Son olarak, masanın ilk tur toplantısı Saadet Partisi ile sona erdiğinden bundan sonraki görüşme formatı ele alındı ve bir tur daha bu şekilde görüşmelere devam edilmesine karar verildi.

6'lı Masa'nın ikinci turunun ilk toplantısı, 2 Ekim 2022 tarihinde CHP'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. Toplantıda seçimlerin yaklaşması üzerine iki esas mesele ele alındı. **İlki, Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçiş Süreci Yol Haritası ile ilgili hazırlıkların hızlandırılması ve en kısa sürede kamuoyuyla paylaşılması. İkinci olarak ise altı partinin bir araya gelerek ortak politikaları belirlemesi için yeni bir komisyonun kurulmasıydı.** Son olarak, metinde masanın göstereceği adayın

13. Cumhurbaşkanı olacağı ve parlamenter sisteme geçiş için meclisteki çoğunluğun da kazanılacağı belirtildi.

14 Kasım 2022'de 6'lı Masa'nın ikinci turunun ikinci toplantısı, DEVA Partisi'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. Toplantıda bir kez daha Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçiş Süreci Yol Haritası ile ortak komisyonların çalışmaları incelendi ve çalışmaların en kısa sürede tamamlanacağı belirtildi. **Bununla birlikte, Anayasal ve Yasal Reformlar Komisyonu'nun çalışmaları kapsamında Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemin Anayasa değişikliği ile ilgili kodifikasyonun tamamlandığı ve 28 Kasım 2022 tarihinde kamuoyu ile paylaşılacağı açıklandı.** Son olarak, her toplantı sonrası yapıldığı gibi 6'lı Masa'nın göstereceği adayın 13. Cumhurbaşkanı seçileceği ve parlamenter sisteme geçebilmek için mecliste gerekli çoğunluğun alınacağı temennileri basın açıklamasındaki metinde yerini aldı.

28 Kasım 2022'de 6'lı Masa'nın ikinci turunun üçüncü toplantısı Demokrat Parti'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. **Aynı gün Bilkent Otel'de Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisinin tanıtım toplantısı yapıldı ve hazırlanan çalışmada 1982 Anayasası'nın 84 maddesinde değişiklik içeren teklifin tanıtımı gerçekleştirildi.**

Masasının toplantısında ise Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçişin Yol Haritasıyla ilgili çalışmaların geldiği nokta gözden geçirildikten sonra altı siyasi partinin ortak politika belirlemesi için oluşturulan komisyonun çalışmaları incelendi.

5 Ocak 2023'te 6'lı Masa'nın ikinci turunun dördüncü toplantısı, Gelecek Partisi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirildi. **Toplantıda altı siyasi partinin ortak politikalar belirleme noktasında aylardır çalışma yürüten komisyonun çalışmalarının değerlendirildiği ve hem Ortak Politikalar Metninin hem de Parlamenter Sisteme Geçiş Süreci Yol Haritasının 30 Ocak 2023 tarihinde yapılacak ortak bir tanıtım toplantısı ile kamuoyuna duyurulacağı ilan edildi. Aynı zamanda toplantıda; seçim güvenliği ile ilgili komisyonun faaliyetlerinin hızlandırılmasına, parlamenter sisteme geçmek için mecliste gerekli olan 360 milletvekilliğine ulaşabilmek adına partiler arasında uygulanabilecek alternatif seçim işbirliklerine ve en önemlisi de ortak Cumhurbaşkanı adayının belirlenmesi için liderler arası istişarelerin başlatılmasına karar verildi.** Her 6'lı Masa toplantısı sonrası rutin hale gelen liderlerin ıslak imzasının bulunduğu A4 kâğıdındaki basın açıklaması ile 13. Cumhurbaşkanı'nın masanın göstereceği aday olacağı tekrar edildi.

26 Ocak 2023'te 6'lı Masa'nın ikinci tur görüşmelerinin beşinci toplantısı, İYİ Parti'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. Toplantıda güncel meseleler mütalaa edildikten sonra Erdoğan'ın seçimi Haziran 2023'ten 14 Mayıs tarihine çekebiliriz açıklaması üzerine 6'lı Masa, Anayasada belirtildiği üzere, bir kimsenin en fazla iki dönem Cumhurbaşkanı seçilebileceğinin hatırlatmasını yaparak Erdoğan'ın 3. kez aday olmasının mümkün olmadığını belirtti. Ardından Kemal Kılıçdaroğlu'nun başörtüsü meselesini yeniden gündeme getirmesi sonrasında Cumhur İttifakı'nın TBMM'ye sunduğu başörtü maddesinin samimiyezsiz olduğu ve inancın istismar edildiği gerekçesi ile destek verilmeyeceğini açıkladı. **Bir önceki toplantıda Parlamenter Sisteme Geçişin Yol Haritasının Ortak Politikalar Mutabakat Metni ile birlikte açıklanacağı duyurulsa da geçiş süreci ile ilgili metnin Cumhurbaşkanı adayı ile birlikte açıklanmasına karar verildi. 6'lı Masa, 11 toplantı sonrasında nihayetinde ortak Cumhurbaşkanı**

adayının nasıl belirleneceği üzerine mutabakata vardı. Buna göre, altı siyasi partinin istişaresi, uzlaşısı ve halkın tercihleri göz önünde tutularak Cumhurbaşkanı adayı belirlenecekti.

6 Şubat 2023'te yaşanan depremler sonrasında 6'lı Masa'nın toplantı tarihi ertelendi ve 18 Şubat 2023 tarihinde deprem gündemi ile olağanüstü olarak Saadet Partisi'nin ev sahipliğinde toplandı.

6'lı Masa, 2 Mart 2023'teki 13. toplantısında nihayet aday gündemi ile bir araya geldi. Ancak adayın tartışıldığı ilk toplantıda aday belirlenemedi ve toplantı 6 Mart 2023 tarihine ertelendi. Tüm bunların neticesinde 6'lı Masa, kayda değer meseleleri konuşmaktan kaçınıp yaklaşık 1 yıllık süreyi gündemdeki meseleleri istişare etmekle, Necip Fazıl'dan Nazım Hikmet'e, Cumhuriyet tarihinden tasavvufa kadar birçok konuyu tartışmakla, kurulan komisyonların yavaş bir şekilde hazırlanan çalışmalarını incelemekle **ve toplantı sonrasında liderlerin ıslak imzası ile birlikte A4 kağıdında yayınlanan "13. Cumhurbaşkanı'nın parlamenter sistemden yana olanların, demokrasi âşiklarının ve 6'lı Masa'nın adayı olacağı" gibi temenni dolu cümleleri paylaşmakla geçti.**

6'lı Masa yaklaşık bir yıllık süre içerisinde seçimlerin nasıl ve kim tarafından kazanılacağını konuşup nihayete erdirmek yerine hâlihazırda seçimlerin kesin olarak kazanılacağı gibi bir yanlış düşünceye kapıldı. Bu yanlış düşünce beraberinde seçimin nasıl ve hangi formüllerle kazanılacağından ziyade, yeni Türkiye'nin nasıl ve hangi yöntemlerle inşa edileceğinin konuşulduğu bir sürecin ortaya çıkmasına neden oldu.

Üstelik altı siyasi partinin ortak bir parlamenter sistem mutabakatı sağlamak ve seçimlerden sonra TBMM'de parlamenter sisteme geçmek amacıyla Anayasayı değiştirmek için bir araya gelerek kurduğu 6'lı Masa, süreç içerisinde Türkiye muhalefetinin Cumhurbaşkanı adayını dahi belirleme vasfını üstlenerek "memlekete demokrasiyi getirecek uhrevi bir makama" dönüştü.

5- Saraçhane'de İmamoğlu'nun Önünü Kes

30 Ekim 2019'da Fransa'nın Strazburg kentinde düzenlenen Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin konuğu olan Ekrem İmamoğlu, yaptığı konuşmada hükümetin kayyum politikasını ve İstanbul seçimlerinin hukuksuzca iptal edilmesini eleştirdi. Ardından 4 Kasım 2019'da İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Ekrem İmamoğlu'nun Strazburg'taki konuşmasına yönelik, "Avrupa Parlamentosu'na gidip Türkiye'yi şikâyet eden ahmağa söylüyorum. Bunun bedelini bu millet sana ödetecek." dedi. Aynı gün Ekrem İmamoğlu, Soylu'nun söylediklerine yanıt olarak "31 Mart'ta seçimi iptal ettirenler ahmaktır" dedi ve YSK, İmamoğlu'nun bu açıklamalarından mağdur olduğu gerekçesi ile İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı suç duyurusunda bulundu.

YSK üyelerine hakaret gerekçesi ile 4 yıl 1 aya kadar hapis ve siyaset yasağı istemi bulunan başsavcının iddianamesi, 28 Mayıs 2021 tarihinde mahkeme tarafından kabul edilerek dava süreci başladı. 6'lı Masa'nın kurulduğu ve adaylık tartışmalarının kamuoyunda hararetlendiği aylarda İmamoğlu davasının incelenmesi sürat kazandı. Haziran 2022'de açıklanması beklenen karar ilk olarak Eylül 2022'ye ardından Kasım ve son olarak 14 Aralık 2022'ye ertelendi. Unutmamak gerekir ki 2022 yaz aylarında davaya bakan yargıcın yerinin değiştirilmesi, muhalif kamuoyunda davanın basit bir meseleden çıkıp siyasi bir davaya dönüştüğü endişelerini beraberinde getirdi.

Esasen davadaki 4 yıl 1 aylık hapis istemi, iktidar elitlerinin Ekrem İmamoğlu'na siyasi yasak getirterek onu 2023'teki denklemden saf dışı etme arzusunun tezahürüydü. Kısacası 2019'da bir polemik üzerinden başlayan bu dava, muhalefetin Cumhurbaşkanı adayının kim olacağı yönündeki tartışmaların artırdığı 2022 yılında, Ekrem İmamoğlu'nun üstünde tıpkı bir Demokles'in kılıcı gibi sallanıyor ve adaylık mevzuunda ibrenin İmamoğlu'na döndüğü vakitlerde Demokles'in kılıcı İmamoğlu'na karşı bileyleniyordu.

Davanın nihayete ereceği 14 Aralık 2022 Çarşamba günü Ekrem İmamoğlu saat 13.47'de "16 milyon İstanbul'un evi Saraçhane'dir. İstanbul ve Türkiye, iradesine daha önce nasıl sahip çıktıysa bugün de çıkacaktır. Karar ne olursa olsun, kâh sevincimizi kâh irademizi göstermek adına herkesi saat 16.00'da Saraçhane'ye davet ediyorum." tweetini paylaştı. İmamoğlu'nun attığı bu tweete yanıt olarak İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, saat 14.29'da "Ankara'dan yola çıktım, Saraçhane'de görüşürüz." şeklinde bu tweet'e cevap verdi.

Aynı gün CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ise davanın olası bir siyasi yasak getirebileceği ihtimallerini göz ardı ederek Almanya'da gerçekleştireceği bir dizi program için sabah saatlerinde Berlin'e uçtu.

Mahkeme akşam saatlerine doğru Ekrem İmamoğlu'na 2 yıl 15 gün hapis cezası ve 2 yıl üstü hapis cezasından dolayı siyaset yasağı kararı verdiğini açıkladı. Kararın ardından Ekrem İmamoğlu, Meral Akşener ile birlikte Saraçhane'de bir otobüsün üstünden Saraçhane meydanındaki karara tepki vererek iradesini sergileyen vatandaşlara bir konuşma gerçekleştirdi.

İmamoğlu konuşmasında mahkemenin siyasi nedenlerle bu kararı aldığını vurguladı ve sık sık 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine göndermeler yaparak "Bizim 2023 için ideallerimiz var. İstanbul'da başardık, Türkiye'de de başaracağız." dedi ve 6 Mayıs 2019'da İstanbul seçimlerinin iptali sonrası konuşmanın bir benzeri olarak "Aradan 3,5 yıl geçti ama benim hâlâ gençliğim var, hâlâ umudumuz yüksek. Ceketini çıkarıp kolları sıvayacağız" açıklamasında bulundu.

14 Aralık akşamı Saraçhane'deki o otobüsün üstünde Ekrem İmamoğlu'nun yanında Millet İttifakı liderlerinden sadece Meral Akşener vardı. Akşener, siyasi yasak kararı sonrası yaptığı konuşmasında Erdoğan'ın yıllar önce okuduğu bir şiir yüzünden aldığı siyasi yasak kararı sonrası söylemiş olduğu "bu şarkı burada bitmez" sözüne hatırlatmada bulunarak, "Doğrudur, o şarkı orada bitmedi, bugün Meral Akşener olarak söz veriyorum, bu şarkı da burada bitmeyecek." dedi. **Bu söz aslında Meral Akşener'in Kemal Kılıçdaroğlu'nun Erdoğan karşısında seçimlerde en zayıf ve en riskli aday olmasından dolayı kazanacak aday vurgusunu yaptığı o süreçte önemli bir mihenk taşıydı. Akşener o güne kadar yaptığı tüm açıklamalarına binaen açıktan ilan edemese de Saraçhane'de yaptığı konuşmasıyla İmamoğlu'nu aday yapmak istediğini net bir şekilde göstermişti.**

Kuşkusuz 14 Aralık 2022 tarihi muhalefet açısından tarihi bir kırılma günüydü. Şayet o gün 6'lı Masa, Ekrem İmamoğlu'na siyasi yasak kararı verildiğinde hep birlikte otobüse çıkıp İmamoğlu'nun yanında dursa ve adayın İmamoğlu olduğunu açıklasaydı, bugün çok farklı bir Türkiye'de olabilirdik. Zaten aylardır kritik meseleler yerine kazanılmamış seçimin her halükarda kazanılacağı varsayımı sonucunda toplumdan izole olan, Türkiye'nin geleceği noktasında tüm muhalefet adına bir hamiliğe bürünen 6'lı Masa, 14 Aralık akşamı vereceği doğru bir kararla aylardır muhalif seçmen üzerindeki ölü toprağını

kaldırabilir, topluma yeninden umut vaat edecek bir sürecin tetikleyicisi olabilirdi. Dolayısıyla, Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul'daki icraatları, toplumda oluşturduğu teveccüh, bu teveccühün neticesinde yapılan anketlerin ezici çoğunluğunda Erdoğan'a karşı seçimleri kazanabileceğinin görülmesi, genç ve klasik bir CHP'iden ziyade merkez sağ profil çizmesiyle muhalefetin ulaşamadığı gruplara ulaşabilecek olması ve en nihayetinde verilen haksız karar sonucunda toplumda oluşan mağduriyet ile birlikte 2023 seçimlerinde farklı bir sonuç oluşabilirdi.

Ancak o gün Akşener'in haricinde bırakınız masadaki diğer sağ partilerin liderlerini, Ekrem İmamoğlu'nun mensubu olduğu partinin lideri dahi İmamoğlu'nun yanında olmak yerine, aylardır kendisi için ilmek ilmek örülen adaylık kampanyası kapsamında Almanya seyahati maksadıyla birtakım görüşmelerde bulunuyordu. Her ne kadar cezanın verileceği ihtimalleri yükselmeye başladığında Kılıçdaroğlu Almanya'dan videolar paylaştıysa da bu o gün için Kılıçdaroğlu'nun hanesine eksi olarak yazıldı.

Kılıçdaroğlu karar sonrasında Almanya programını iptal etti ve gece 23 sularına doğru İstanbul'a vardı. İstanbul'a gelir gelmez ilk yaptığı iş ise Saraçhané'de o gün oluşan İmamoğlu'nun Cumhurbaşkanlığı yolunu, "16 milyon İstanbullu" ifadesi ile kapamak oldu.

Masadaki diğer dört sağ partiden DEVA, Gelecek ve Demokrat Partisi liderleri karar öncesi birer tweet attı. Karar sonrasında Ali Babacan, Ekrem İmamoğlu ile telefonla görüşmeyi tercih ederken Ahmet Davutoğlu ise Ekrem İmamoğlu'nun otobüs üstünden konuşmasını yaptığı saatlerde İstanbul'a gitme kararı aldığını sosyal medyadan paylaştığı bir video ile duyurdu.

Temel Karamollaoğlu mahkeme kararını kınayan bir tweet atmakla yetindi. Masanın dışındaki pek çok lider ise kararın öncesi ve sonrası Ekrem İmamoğlu'nun yanında olduğunu ve partililerinin Saraçhané'ye giderek demokrasiden yana olmasını istedi. Bununla birlikte Millet İttifakı'nın 10 büyükşehir belediye başkanı da Ekrem İmamoğlu'na destek olmak için tweetler attı ve aralarında Mansur Yavaş'ın da bulunduğu belediye başkanları Saraçhané'ye geldiler.

14 Aralık akşamı yapılması gereken 15 Aralık günü kısmen yapılmaya çalışıldı. 6'lı Masa'nın liderleri (Karamollaoğlu'nun hastalığı sebebiyle SP'yi temsilen Sabri Tekir katıldı.) Saraçhané'de kurulan Millet İradesine Sahip Çıkıyor mitinginde bir araya geldi ve İmamoğlu'na siyasi saiklerle verilen kararı tanımadıkları yönünde açıklamalar yapıp, İmamoğlu'nun yanında olduklarını belirttiler. **Mitingin en önemli kısmı ise Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ekrem İmamoğlu'nu sürekli 16 milyon ve İstanbul ile sınırlandırırken; Meral Akşener'in ona daima "85 milyon Türkiye de senin yanında" diyerek bir Türkiye perspektifi açmasıydı. Ancak tüm bunların neticesinde o gün Saraçhané'de umulan olmadı ve aslında on yıllardır iktidar yüzü göremeyen CHP, sırf Kılıçdaroğlu'nun adaylığı için tabiri caizse önlerine gelen yüzyıllık şansı ellerinin tersiyle itmiş oldu.** Masadaki diğer dört sağ partide muhtemelen, İmamoğlu'nun olası seçim zaferi sonrasında Türkiye'yi idare etme noktasında kendilerine Kılıçdaroğlu'nun açtığı kadar bir alan açmayacağı düşüncesiyle adaylık konusunda İmamoğlu'nun üstünü çizdiler.

Ekrem İmamoğlu, Ocak 2023'te hem adaylığını bir kez daha gündeme getirmek hem de mahkemenin vermiş olduğu kararın siyasi amaçlarla olduğunu anlatmak için 15 ili kapsayan bir Anadolu programı

yapması bekleniyordu. Ancak 6 Şubat'taki depremlerden sonra Türkiye'deki gündemin hızla değişmesi ile Ekrem İmamoğlu'nun programı, deprem bölgesindeki yardımlar ve koordinasyon üzerine yoğunlaştı.

6- Kazanılmamış Bir Seçimden Makamlar Dağıtmaya Başla

Birçok kez ifade ettiğim gibi 6'lı Masa'nın en büyük yanılması, seçimden önce seçimin mutlak olarak kazanıldığı fikrine kapılmasıydı. **Bundan dolayıdır ki geçen bir yılı aşkın sürede Masa'nın ana gündemi, seçimin nasıl kazanılacağından ziyade, zaten her şartta kazanılacak bir seçim sonrasında nasıl bir Türkiye'nin inşa edileceği meselesiydi.** Altılı Masa, 2 Mart tarihine kadar Cumhurbaşkanı adayını, 22 Mart tarihine kadar ittifak yapısını ve 7 Nisan tarihine kadar da seçimlerde nasıl bir formülle TBMM'de çoğunluğu alacağına yönelik meseleleri konuşmadı. Türkiye'nin geleceği noktasında tüm muhalefet adına bir hamiliğe bürünmüş 6'lı Masa'yı kayıtsız şartsız savunan siyasetçiler, gazeteciler ve kamuoyu araştırmacıları açısından seçim zaten kazanılmıştı ve yapılması gereken şeyler sadece 6'lı Masa'nın dediklerine mutlak itaat gösterip Masa adına birilerinin sunduğu argümanları tekrar etmektir.

Masa'nın en büyük garantisi seçime doğru her ay ekonominin daha da kötüye gideceği ve bunun neticesinde iktidar bloğundaki seçmenlerin hızla çözülüp muhalefet bloğuna geleceği ve 6'lı Masa'nın sunacağı adaya her şartta oy vereceği fikriydi. Bu sebeple, Süleyman Demirel'in de ifade ettiği gibi boş tencerenin devirmeyeceği iktidar yoktu. Ancak unutmamak gerekir ki Erdoğan ve onun ak olanı kara gösterebilecek medya gücü, bir seçim kazanma makinesidir. Ayrıca, Türk milletinin ekonomiden şikâyetçi olması, öncelikli olarak güvenlik kaygısından feragat ettiği anlamına gelmez. Buna ek olarak, ekonomideki rahatsızlığın ülkedeki bir değişim neticesinde daha fazla istikrarsızlığa neden olup beraberinde gelenin gideni arattığı eski günleri getirebileceği inancı da unutulmamalıdır.

Ekonomik sorunlar iktidarı zaten götürecekti. "Aday değil, sistem önemli" gibi varsayımlar üzerinden başlayan siyasetçileşme, 6'lı Masa'nın parlamenter sisteme geçiş için yol haritasının netleşmesi sonucunda farklı bir süreci başlattı. Geçiş Süreci Yol Haritası meselesi netleşmeden önce Saadet Partisi lideri Temel Karamollaoğlu, 1 Aralık 2022 tarihinde gazetecilere verdiği mülakatta "Eşgüdüm Kurulu" önerisinde bulunmuştu. **Bu fikre göre Masa'daki liderler mecliste gruplarının başında bulunacak ve Cumhurbaşkanı önemli kararlarda liderlerle istişare içerisinde olacaktır.**

5 Ocak 2023'te Gelecek Partisi'nin ev sahipliğinde toplanan 6'lı Masa toplantısında Geçiş Süreci Yol Haritası konusunda uzlaşıldı ve 30 Ocak'ta Ortak Politikalar Mutabakat Metni ile birlikte tanıtılacağı duyuruldu. 6 Ocak sabahı Ahmet Davutoğlu, HalkTV'de İsmail Küçükkaya'nın sunduğu Yeni Bir Sabah programına konuk oldu. Programda bir gece önceki 6'lı Masa toplantısında uzlaşılan Geçiş Süreci Yol Haritası hakkında konuşan Davutoğlu "6'lı Masa'nın Cumhurbaşkanı adayı, içerden veya dışarıdan olsun, genel başkanlar doğrudan karar alma süreci içinde imza yetkisine sahip olacak" dedi. Yani genel başkanlar, Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak Cumhurbaşkanı ile birlikte karar alacak ve Davutoğlu'nun ifadesi ile "aynı imzada eşit yetkiye" sahip olacaklardı. Böylelikle de Karamollaoğlu'nun sunmuş olduğu Eşgüdüm Kurulu önerisi reddedilmiş olunarak Masa'daki her liderin yürütmeye de yer alacağı yeni bir plana geçilmiş oldu.

Aslında yapılmak istenen şey, parlamenter sistemdeki Bakanlar Kurulu'nda herhangi bir bakanın karara imza atmamasıyla kararın çıkmaması gibi, geçiş sürecinde defacto olarak parlamenter sistemin uygulanması isteğiydi. Böylelikle Masa'daki herhangi bir lider, Cumhurbaşkanı'nın alacağı karara veto koyarak kararın çıkmasını engelleyebilecekti. Fakat geçiş süreci olarak adlandırılan bu dönemde zaten mevcut başkanlık sistemi yetkileriyle ülke yönetileceğinden ötürü, bunun ayrıca bir anayasa değişikliği yapılmadan nasıl olacağı kafalarda soru işaretlerinin oluşmasına neden oldu.

Oy oranlarına bakılmaksızın sadece farklı siyasal akımları temsil ettikleri ve ülkedeki muhafazakâr, milliyetçi, mütedeyyin ve liberal tabanlara güvence verebilmek için masadaki her liderin Cumhurbaşkanı yardımcısı olacak olması, seçimlerin kazanılması sonrasında kritik konularda altı farklı fikrin nasıl ortak karar alacağı yönünde eleştirileri getirirken belirsizliklerin de artmasına sebep oldu. Velhasıl, 6'lı Masa serüveninin en büyük hatlarından biri, oy oranlarına bakılmaksızın iktidar öncesi ve sonrası her partiye eşit oy hakkı ve veto hakkının verilmesiydi.

Geçiş döneminde Masa'dan bir Cumhurbaşkanı çıkması durumunda beş liderin, Masa dışında bir adayın çıkması sonrasında da altı liderin Cumhurbaşkanı yardımcısı olacağı bir senaryoda oy oranlarının dikkate alınmaması hep bir sorun olarak ortada kaldı. Gerçi 2019'da kurulan Gelecek Partisi ve 2020'de kurulan DEVA Partisi kendilerinin yeni birer parti olduğu, daha önce seçimlere girmedikleri için oy oranlarının belli olmadığı ve yayınlanan anketlerin veyahut anket ortalamalarının da geçerli bir gösterge olarak kabul edilemeyeceğinden dolayı Masa'nın küçük partileri olduğunu kabul etmiyorlardı.

Keza, Saadet Partisi de anket ortalamalarında Yeniden Refah Partisi karşısında oylarını düşürdüğünü kabul etmeyerek 2019'daki yerel seçimlerde aldıkları %2.84'lük il genel meclisi oy oranının çok üstünde bir oya sahip olduğunu, muhafazakâr-mütedeyyin kitlenin yegâne temsilcisi olduğundan dolayı da vazgeçilemez bir aktör olduğunu vurguluyordu.

Bilindiği üzere Demokrat Parti, 27 Mayıs 2007'de Anavatan Partisi'nin Doğru Yol Partisi ile birleşmesi ve DYP'nin ismini Demokrat Parti olarak değiştirmesi sonucunda siyasi hayatımıza girdi. Demokrat Parti kendisini merkez sağın temsilcisi olarak konumlandırdıysa da hedeflediği merkez sağı yeniden diriltmek bir yana dursun, girdiği 2007 seçimlerinden bu yana sürekli oy oranını düşürdü. DP en son kendi logosu ve ismiyle girdiği Kasım 2015 seçimlerinde %0.14'lük bir oy oranına ulaşabilmiş, 2018 seçimlerinde ise İYİ Parti listelerinden seçime girerek 1 milletvekilliği çıkartmıştı. 2019'daki yerel seçimlerdeyse ise %0.90'lık il genel meclisi oyu elde etmişti. Demokrat Parti'nin hem 2018'deki Millet İttifak'ında hem de 6'lı Masa'da bulunmasının en önemli sebebi 1946'daki DP'den DYP'ye kadar uzanan merkez sağ geleneğini Masa'da sembolik olarak temsil etmesiydi. Ancak, neredeyse yarım milyon üyesi olmasına rağmen kendi üyelerinin partiye oy vermemesi, son 3 yılda yarım milyon üyeden 366 bin kusur üyeye düşmesi ve en önemlisi de anketlerde neredeyse gözükmeyen bir partinin lideri olan kişinin neden Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak yürütmede eşit söz hakkı ve veto yetkisinin olacağı soruları gündemden düşmüyordu.

Ahmet Davutoğlu'nun 6 Ocak'ta HalkTV'de İsmail Küçükkaya'ya ve 11 Ocak tarihinde HaberTürk TV'de Mehmet Akif Ersoy'a verdiği röportajlarda geçiş süreci hakkında yaptığı yorumlar, 30 Ocak 2023 tarihinde Ortak Politikalar Mutabakat Metni ile birlikte tanıtılması düşünülen Geçiş Süreci Yol Haritasının ileri bir tarihe alınmasına neden oldu. Zamanla geçiş süreci için Masa'daki liderlere

Cumhurbaşkanı yardımcılığına ilaveten her partiye oy oranlarına bakılmaksızın kabinede bir bakanlık verileceği söylendi.

6'lı Masa tecrübesi, muhalefete bir kazan kazanı getireceği düşünülürken bu süreç tam olarak Demokrat Parti haricinde bir kaybet kaybet sürecine dönüştü. Öyle ki 6'lı Masa'nın kurulduğu Şubat 2022'de DEVA, Gelecek ve Saadet Partileri'nin kamuoyunda yayınlanan anket ortalamalarına göre oyları %6.12'yken, Mart 2023'teki anket ortalamalarına göre bu oran %3.34'e geriledi. Saadet Partisi gibi Milli Görüş'ün temsilcisi olan bir partinin, DEVA Partisi ve Gelecek Partisi gibi AK Parti'den yeni ayrılmış partilerin CHP'nin başını çektiği bir ittifakta yer alması, bu partilerin oy potansiyelinin azalmasına ve muhafazakâr camiada tabiri caizse aforoz edilmelerine neden oldu.

PARTİLER	ŞUBAT 2022	MART 2022	NİSAN 2022	MAYIS 2022	HAZİRAN 2022	TEMMUZ 2022	AĞUSTOS 2022	EYLÜL 2022	EKİM 2022	KASIM 2022	ARALIK 2022	OCAK 2023	ŞUBAT 2023	MART 2023
DEVA PARTİSİ	%3,02	%2,77	%2,76	%2,40	%2,95	%2,67	%2,60	%2,35	%1,97	%2,38	%2,01	%2,19	%1,92	%1,38
GELECEK PARTİSİ	%1,85	%1,52	%1,53	%1,40	%1,52	%1,32	%1,15	%1,05	%1,62	%1,39	%1,65	%1,94	%1,29	%1,18
SAADET PARTİSİ	%1,25	%1,23	%1,21	%1,13	%1,30	%1,12	%1,02	%0,90	%0,98	%0,92	%0,84	%0,93	%1,07	%0,78
TOPLAM	%6,12	%5,52	%5,37	%4,93	%5,77	%5,11	%4,77	%4,30	%4,57	%4,69	%4,50	%5,06	%4,28	%3,34

Tablo-1 (Şubat 2022'den Mart 2023'e kadar yayınlanan anketlerin ortalaması alınmıştır.)

İYİ Parti açısından ise 6'lı Masa, partinin CHP ile 2019'daki gibi birlikte strateji oluşturup birlikte kazanması yerine Masa'daki paydaşları ikna edip, müzakereler yürütmesi gereken bir alana dönüştü. Masa'nın yapısı itibariyle İYİ Parti, DEVA Partisi, Saadet Partisi, Gelecek Partisi ve Demokrat Parti'den oluşan beşli sağ parti bloğuna karşı CHP'nin yer aldığı bir sol parti bulunmaktaydı. **Ancak zamanla DEVA, Saadet, Gelecek ve Demokrat Parti'nin yer aldığı 4 sağ parti CHP ile birlikte hareket ettiğinden dolayı İYİ Parti Masa'da yalnız kaldı ki 2 Mart 2023'teki 6'lı Masa'nın Cumhurbaşkanı adayının kim olacağına dönük yapılan ilk toplantıdaki gelişmeler bunun net göstergesiydi.**

CHP açısından ise 6'lı Masa, her ne kadar zamanla Masa içerisinde müttefiklerini artırıp istediğini aldıysa da, Türkiye'nin son yıllarında yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlara rağmen partinin oyunu artıramadı. Gerçi altı farklı siyasal akımı temsil eden partilerin ortak bir zeminde buluşup uzlaşma ve ortak akıl ile Cumhuriyet'in ikinci yüzyılı için birlikte hareket edecekleri teorik bir yapı oluştuysa da pratikte bu, istenilen neticeyi beraberinde getiremedi. Bu bağlamda, gerek DEVA ve Gelecek gibi AK Parti'den ayrılmış partilerle gerekse de mütedeyyin bir seçmen kitlesi olan Saadet Partisi ile CHP'nin yan yana gelmesi ve hatta ülkeyi bu partilerle birlikte yöneteceğinin açıklanması seküler, milliyetçi ve Atatürkçü seçmen tarafından da kızgınlıkla karşılandı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2018'de uyguladığı ittifak stratejisi, oy oranlarına bakmaksızın Cumhurbaşkanlığı İttifakında yer alan liderlere Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve her partiye birer bakanlık vermek değildi. Erdoğan'ın stratejisi, ittifak kozunu baraj riskini taşıyan ve barajı tek başına geçemeyecek partilere parlamentoda temsil imkanı sunarak oynayarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini yeniden kazanma üzerinedir. Yani, Erdoğan'ın stratejisi 6'lı Masa'nın stratejisinin aksine ittifak paydaşlarına yürütmede bir güç tanımamaktaydı; ittifak sadece yasama ayağında oluşuyordu.

7- Kriz Çıkar, Yeniden Seçime Gidilir Diyerek Güveni Boz

11 Ocak 2023 tarihinde geçiş sürecinin detaylarını anlatmak için HaberTürk TV'de Mehmet Akif Ersoy'a röportaj veren Ahmet Davutoğlu, "Cumhurbaşkanı aldığımız kararları kabul etmezse kriz çıkar, meclis desteğini kaybeder ve ülke yeniden seçime gider" dedi. Bu ve bunun gibi millet nezdinde belirsizlikleri artıran açıklamalar ne ilkti ne de sondu.

6'lı Masa kurulduğundan beri bazen liderler bazen de partilerin genel başkan yardımcılarını birbirleriyle çelişen ve güvensizliğe neden olan açıklamalar yaptılar.

6'lı Masa; Cumhurbaşkanı adayının belirlenmesi, parlamenter sisteme geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı'nın yetkileri ve liderlerin rolünün tayin edilmesi, parlamenter sisteme geçme noktasında mecliste nasıl bir yol izleneceği ve ortak politikalarda tartışmalı meselelerin nasıl halledileceği mevzularına öncelikli olarak vakit ayırıp bu meseleleri nihayete erdirmedeğinden, zaman zaman altı farklı partiden altı farklı ses çıktı. Tüm bunların neticesinde ise belirsizliği sevmeyen seçmen katında 6'lı Masa'nın belirsizlikleri, seçimlere doğru gidilen her ay anketlere yansıdı ve 6'lı Masa kurulduğundan itibaren oyunu %50'lerin üstüne çıkartamadığı gibi yaşanan ekonomik sorunlara rağmen oylarını düşürmeyi başardı!

İTTİFAKLAR	ŞUBAT 2022	MART 2022	NİSAN 2022	MAYIS 2022	HAZİRAN 2022	TEMMUZ 2022	AĞUSTOS 2022	EYLÜL 2022	EKİM 2022	KASIM 2022	ARALIK 2022	OCAK 2023	ŞUBAT 2023	MART 2023	NİSAN 2023	MAYIS 2023	14 MAYIS 2023
AK PARTİ	%31,58	%31,75	%31,10	%30,99	%30,05	%31,27	%30,93	%30,88	%32,85	%33,11	%33,42	%33,67	%32,59	%33,58	%35,92	%37,30	%35,62
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	%7,82	%7,91	%7,57	%7,47	%7,14	%7,15	%7,28	%7,49	%7,56	%7,13	%7,44	%6,56	%5,56	%6,51	%6,91	%7,44	%10,07
YENİDEN REFAH PARTİSİ	%0,83	%0,91	%1,11	%1,19	%1,21	%1,18	%1,46	%1,29	%1,41	%1,26	%1,28	%1,12	%1,20	%1,38	%1,18 (+)	%1,16	%2,80
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	%0,64	%0,73	%0,63	%0,97
CUMHUR İTTİFAKI	%39,40	%39,66	%38,67	%38,46	%37,19	%38,42	%38,21	%38,37	%40,41	%40,24	%40,86	%40,23	%38,15	%40,73	%44,74*	%46,53	%49,46
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	%27,31	%26,59	%26,52	%26,45	%26,38	%26,83	%27,74	%27,34	%26,11	%26,00	%26,10	%25,56	%27,22	%27,79	%29,31	%28,67	%25,35
İYİ PARTİ	%13,12	%13,90	%14,55	%14,99	%15,45	%14,24	%14,13	%13,93	%13,55	%13,98	%13,57	%14,76	%14,48	%10,06	%9,97	%10,07	%9,69
DEVA PARTİSİ	%3,02	%2,77	%2,76	%2,40	%2,95	%2,67	%2,60	%2,35	%1,97	%2,38	%2,01	%2,19	%1,92	%1,38	-	-	-
GELECEK PARTİSİ	%1,85	%1,52	%1,53	%1,40	%1,52	%1,32	%1,15	%1,05	%1,62	%1,39	%1,65	%1,94	%1,29	%1,18	-	-	-
SAADET PARTİSİ	%1,25	%1,23	%1,21	%1,13	%1,30	%1,12	%1,02	%0,90	%0,98	%0,92	%0,84	%0,93	%1,07	%0,78	-	-	-
DEMOKRAT PARTİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	%0,45	-	-	-
MİLLET İTTİFAKI	%46,55	%46,01	%46,57	%46,37	%47,60	%46,18	%46,64	%45,57	%44,23	%44,67	%44,17	%45,38	%45,98	%41,64	%39,28**	%38,74	%35,04
HDP YSP	%10,71	%10,94	%10,62	%10,47	%10,23	%10,36	%9,98	%10,50	%9,85	%10,75	%10,01	%9,78	%10,24	%10,31	%10,06***	%10,07	%8,82
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	%0,68	%0,87	%1,20	%1,16	%0,90	-	%1,00	%1,17	%1,03	%0,71	%1,03	%0,51	%1,57	%1,75	%1,75	%1,75	1,76
EMEK İTTİFAKI	%11,39	%11,81	%11,82	%11,63	%11,13	%10,36	%10,98	%11,67	%10,88	%11,46	%11,04	%10,29	%11,81	%12,06	%11,81	%11,82	%10,58
ZAFER PARTİSİ	%1,20	%0,80	%0,84	%2,08	%1,81	%2,30	%1,98	%1,94	%1,71	%1,57	%2,25	%1,47	%1,70	%1,53	%0,83	%1,54	%2,23
MEMLEKET PARTİSİ	%0,84	%0,63	%0,77	%0,77	%0,76	%1,05	%0,90	%0,68	%0,86	%0,72	%0,73	%0,87	%1,78	%3,86	%3,07	%1,61	%0,92

Tablo-2 (Şubat 2022'den Mayıs 2023'e kadar yayınlanan anketlerin ortalaması alınmıştır.)

8- Adaylık Mevzuunda Etken Değil, Edilgen Ol

Ekrem İmamoğlu, seçildiği günden itibaren potansiyel bir Cumhurbaşkanı adayı olduğunu her fırsatta göstermeye gayret ediyordu. Mansur Yavaş ise her ne kadar CHP'nin belediye başkanı olsa da kendisini bir kamu görevlisi olarak algıladığı için siyasetin içinde görmüyordu.

7 Aralık 2020'deki bütçe görüşmelerinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun AK Partililer tarafından "aday ol, aday" sözlerine karşın "Benim aday olup olmayacağımı size kim söyledi?" ifadeleri sonrasında muhalefet için yeni bir dönem başladı. O günlerde güveniler anketlerin ezici çoğunluğunda Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu isimlerinin Erdoğan'a karşı seçimleri kazanabileceği görülürken Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday olacağı, inanılmaya değer bir şey değildi. **Hatta 2022'ye kadar Kemal Kılıçdaroğlu adaylığının, potansiyel Cumhurbaşkanı adayları olarak görülen Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu isimlerinin adaylık meselesinde tartışılıp daha fazla yıpranmamaları için bir paratoner vazifesi göreceği düşünülmekteydi.**

Fakat 6'lı Masa kurulup üzerinden birkaç ay geçmesinin ardından Kemal Kılıçdaroğlu'nun adı konulmamış adaylığında çok ciddi olduğu anlaşıldı. Kılıçdaroğlu sürekli Masa'yı göstererek "Masa kabul ederse aday olurum." tarzında açıklamalar yapıyordu.

6'lı Masa'nın her ay bir partinin ev sahipliğinde toplanıp, yemekler yiyip, Masa'nın ve Türkiye'nin gündemi ile ilgili fikir alışverişinde bulunup ardından da birkaç sayfalık A4 sayfasında basın açıklaması yapması, muhalefette bir siyasetleşmeye neden oluyor ve oluşan bu siyasetlilik başka partilerin potansiyel adayları kullanarak ön plana çıkmasını sağlıyordu. Bunun en net örneği ise 6 Nisan 2022'de FOX TV'de İsmail Küçükkaya'nın sunmuş olduğu Çalar Saat programına konuk olan Zafer Partisi lideri Ümit Özdağ'ın Mansur Yavaş'a adaylık çağrısı yapmasıydı. **Esasen bu yerel seçimlerden sonra yavaş yavaş toplumda biriken ve büyüyen bir talepti. Fakat büyüyen bu talebin sözcüsü, 6'lı Masa'dan değildi. İYİ Parti'den istifa ettikten sonra Ağustos 2021'de ZP'yi kuran ve kurulduğu günden 6 Nisan 2022'deki yayına kadar toplumda bir karşılık bulamamış bir partinin genel başkanı olan Ümit Özdağ'ydı.**

Ümit Özdağ, muhalefetin Cumhurbaşkanı adayı konusunda Mansur Yavaş'ı önererek aslında Mansur Yavaş'ın elde ettiği popülerlik ve dip dalga ile bir nevi sörf yaptı ve böylelikle hem kendisinin hem de partisinin popülerliğini bir anda artırmış oldu. Kısacası, Ümit Özdağ sadece Cumhurbaşkanlığı adaylığı mevzuunda Mansur Yavaş'ın ismini zikrederek toplumda yükselen bir sesin sözcülüğünü yaptı ve bunun neticesinde o güne kadar fazla ciddiye alınmayan bu parti, ilerleyen zamanlarda sığınmacılar üzerinden yapacağı siyaset ile Türkiye'de küçümsenmemesi gereken bir noktaya evirildi.

Toplumda artan bu talebin dillendirilmesinin ardından Mansur Yavaş, 11 Nisan 2022'de CHP ve İYİ Parti'yi ziyaret etti. Yavaş o günlerde kendi adaylığı ile ilgili talebi yönetmek ve zamanı geldiğinde aday olup olmayacağını kendim açıklarım demek yerine, 11 Nisan 2022'de CHP ve İYİ Parti'yi ziyaret ederek "Ben kamu görevlisiyim. Kendimi siyasetin içinde görmüyorum." dedi. Bu açıklamalara rağmen toplumdaki Mansur Yavaş talebi eksilmedi ve siyasete daha devletçi bir perspektiften bakan milliyetçiler, ulusalcılar, muhafazakârlar ve siyasetle pek fazla ilgilenmeyip popüler akımlara ilgi

gösteren gençler, Kılıçdaroğlu'nun yükseltilem aday kampanyası karşısında Mansur Yavaş'ın aday olmasını istediler.

6'lı Masa serüveninde Mansur Yavaş, kendi siyasi hayatı ve olası bir Cumhurbaşkanlığı adaylığı noktasında daima bir etken olmaktan çok edilgen bir pozisyonda kaldı. Kendisi ile ilgili adaylık mevzu bahis olduğunda belediye başkanı olduğunu ve ancak 6'lı Masa kabul ederse aday olabileceğini söyledi. Esasen 6'lı Masa kurulduğundan beri Akşener haricinde bütün liderler, Masa'nın kendisini aday göstermesi halinde aday olabileceği lafını tekrarlayarak soruyu taca atıyorlardı.

Bunun benzer bir örneği ise Ekrem İmamoğlu'nda yaşanmaya başlamıştı. İmamoğlu adaylık konusunda kolay lokma olmayan bir kişiliğe sahipti. Ancak o da Mayıs 2022'deki Karadeniz gezisi sonrası yaşananlar ve 14 Aralık akşamı istediği desteği bulamadığı için etken olmaktan çıkıp edilgen bir hale geldi. İmamoğlu her ne kadar 14 Aralık'tan sonra "6'lı Masa'nın en çalışkan neferi olacağım" gibi cümleler kurduysa da 14 Aralık akşamı bir anlamda ona altın tepside sunulan şansı kaybetmişti. **Şayet İmamoğlu kendisine siyaset yasağı verilen 14 Aralık akşamı Saraçhane'de net bir şekilde 2023 için aday olacağını ilan etseydi, belki de 6'lı Masa daha farklı bir tercihte bulunmak zorunda kalacak ve 14 Mayıs 2023 akşamı farklı bir sonuç alınabilecekti.**

14 Aralık'tan sonra İmamoğlu'na verilen siyasi yasak, CHP'nin içerisindeki Kılıçdaroğlu'nun aday olması gerektiğini düşünen siyasetçiler için "belediyeyi geri AKP'ye veremeyiz" argümanından sonra ikinci ve sık sık kullanılan argümana dönüştü. Zaten 6 Şubat depremleri sonrasında da siyasi iklim 180 derece değişti. Kılıçdaroğlu'nun deprem sürecinde vatandaşların deprem meselesinde iktidara karşı kızgınlığı ve öfkesini temsil eden bir siyaset dilini tercih etmesi, muhalifler arasında popülerliğini arttırdı.

9- Önce Masadan Kalk, Sonra Geri Dön

2 Mart 2023 Perşembe günü 13. kez bir araya gelen 6'lı Masa, Saadet Partisi'nin ev sahipliğinde aday meselesi gündemi üzerine toplandı.6'lı Masa toplantısı öncesi ev sahibi lider, diğer genel başkanlara o toplantının gündemi ile ilgili bilgi veren ziyaretler yaptı. Nitekim bu toplantıda da öyle oldu. Ev sahibi olmasından ötürü Temel Karamolloğlu, diğer 5 liderle gündem üzerine görüştü. Buna karşın Akşener de diğer 5 liderin aday meselesi ile ilgili ne düşündüğünü içeren bir tura çıktı. Bu lider ziyaretlerinden en önemlisi ise 27 Şubat 2023 tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu ile yaptığı baş başa görüşmeydi.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2021 yılından itibaren adı konulmamış adaylık kampanyası 2022 yılında hız kazandı ve deprem sonrası Kılıçdaroğlu için adaylık geri dönülemeyecek bir noktaya geldi. **Akşener ve İYİ Partililer 2021 yılında Kılıçdaroğlu'nun adaylığı ihtimalleri oluşunca "kazanacak aday" tartışması ile aslında açıktan söyleyemeseler de Kılıçdaroğlu'nun aday olmasını istemediğini beyan ediyorlardı. İki partinin de üst yöneticilerinin, adaylık meselesi hakkında medyadan birbirlerine cevaplar vermesi Millet İttifakına ve adaya olumsuz olarak yansdı.** Tüm bunların neticesinde aday meselesi ile ilgili toplanılacak olan 2 Mart toplantısı öncesi Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener yüz yüze bir görüşme gerçekleştirdi. Toplantı sonrasında iki taraf da toplantının olumlu geçtiğini belirtse de 2 Mart akşamı muhalefet açısından hiç olumlu bir sonuç çıkmadı.

2 Mart'taki toplantı öncesinde liderlerin baş başa görüşmesinin ardından Masa'nın aday değil, adayı belirlemek üzere yöntemi konuşacağı bir gündem oluşmuştu. Ancak toplantı başladığında aday belirleme konuşulmadan direkt adayın kim olması konusu açıldı. İlk söz 24 Şubat 2023 tarihinde 6'lı Masa üyesi olarak ilk kez açıktan Kılıçdaroğlu'nu aday olarak istediklerini belirten Gültekin Uysal'a verildi. Uysal neden Kılıçdaroğlu'nun aday olması gerektiği hakkında fikirlerini belirttikten sonra sıra Ali Babacan'a geçti ve o da Kemal Kılıçdaroğlu'nun ortak aday olması gerektiğini belirtti. Daha sonra söz ev sahibi Temel Karamolloğlu'na geçti ve Karamolloğlu da Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday olmasına destek verdi. Ondan sonra ise söz Ahmet Davutoğlu'na geçti ve Davutoğlu, "Akşener aday değil ise aday Kılıçdaroğlu olmalıdır." dedi.

Söz sırası Akşener'e geçtikten sonra Akşener, bugün buraya aday değil, adayın hangi yöntemlerle belirleneceği meselesinden dolayı GİK'ten bu konu hakkında yetki alarak geldiğini ve aday yöntemini belirlemeden adayın konuşulmasını doğru bulmadığını belirtti. Ardından İYİ Parti olarak aday belirleme yönteminde şu öneriyi sundu:

"Masadaki her parti aday olması gerektiğini düşündüğü isimleri sunsun. Her parti ayrı ayrı, güvenilir araştırma şirketlerine Masa'da önerilen bütün isimlerden oluşacak şekilde bir kamuoyu anketi yaptırсын. Nihayetinde partilerin ayrı ayrı yaptıkları anketlerin ortalaması baz alınarak 1. çıkan kişi, Millet İttifakı'nın ortak adayı olsun."

İYİ Parti, yöntemle ilgili bu öneriyi sunarken masaya İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu veya ABB Başkanı Mansur Yavaş'ın ismini önerdi. Ancak Kemal Kılıçdaroğlu, kendi adaylık meselesi başladığından itibaren dediği gibi "belediye başkanları görevlerinin başında kalacak" ifadesini o gün de Masa'da yeniden tekrarladı. **Akşener'in gerek aday belirleme yöntem önerisi, gerekse de İmamoğlu ve Yavaş isimlerinin Masa tarafından reddedilmesi sonrası Kemal Kılıçdaroğlu'nun kendi adaylığı ile ilgili "Meral Hanım imzalamıyorsa imzalamasın. Biz beşimiz imzalayalım." demesi iplerin kopmasına neden oldu.**Akşener'in Kılıçdaroğlu'nun bu sözleri sonrası "o zaman size başarılar diliyorum" deyip Masa'dan kalkması sonrası diğer liderler araya girerek Akşener'i ikna ettiler. Nihayetinde 2 Mart günü 6'lı Masa'nın o meşhur"ortak bir anlayışa ulaşmış bulunuyoruz" cümleli metni yazılarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun ismi Akşener tarafından İYİ Parti'ye sunulmak üzere adayın ilanı 6 Mart 2023'e ertelendi.

Masa toplantısının hemen ardından İYİ Parti'nin yetkili organları acil olarak toplandı ve Akşener'in Kılıçdaroğlu'nun ismini Masa'da yaşananlarla birlikte aktarması sonrasında partisinden "Masa'ya geri dönme" kararı çıktı. 3 Mart 2023 Cuma günü öğleden sonra Akşener, Masa'yı ağır bir şekilde eleştirerek aday olarak Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu'nu göreve çağırdığı o malum konuşmayı yaptı ve 6'lı Masa o gün fiilen bitmiş oldu.

Akşener'in açıklamaları sonrası twitter gibi muhalefetin, özellikle de CHP'nin birer yankı odası haline dönüşmüş mecralarda Akşener ve İYİ Parti tabiri caizse kıyma makinesinden geçirildi ve bu durum İYİ Parti içerisinde bir grup siyasetçiyi ürküttü. Hatta sosyal medyadaki bu siyasi linç giyotinleri ile İYİ Partililerin sosyal medyada kellelerinin birer birer kesildiği 3-6 Mart tarihlerinde, İYİ Parti içerisinde bir grup siyasetçi, bir günde nasıl yapıldığı belli olmayan anketlerle İYİ Parti'nin oylarının %5'lere kadar düştüğünü iddia etti.

İktidarın kamu kaynakları ile finanse ettiği medyası karşısında beliren muhalif medya, aslında adayların tartışıldığı ilk günden 6 Mart'a kadar muhalefetin genel perspektifini yansıtmak yerine, muhalefet içinde tek bir görüşün tekelleşmesine ve bu tekelleşme sonrasında da muhalifler içinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığına doğru giden o yolda siyasi bir mühendisliğe alet oldular.

İYİ Parti'nin 3 Mart tarihinde bu denli sert bir açıklama ile Masa'dan kalkması ve göreve çağırıldığı Mansur Yavaş'la Ekrem İmamoğlu'nun bunu reddetmesi sonrası partinin ve doğal olarak Akşener'in de hareket imkânı sınırlandı.

Keza, 31 Mart 2019'da CHP ve İYİ Parti'nin mensubu olduğu Millet İttifakının ortak adayları olarak kazanılan 11 Büyükşehir Belediye Başkanı da 3 Mart'ta Millet İttifakının belediye başkanları olduğunu hiçe sayarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun yanlarında olduklarını belirttiler ve 2024 seçimlerini de riske atarak CHP'nin belediye başkanı olmaya karar verdiler. Doğrusu bu belediye başkanlarının, CHP'nin üyeleri olsalar da, 3-6 Mart günlerinde Millet İttifakı sayesinde belediye başkanı olduklarının bilinciyle 2023 seçimlerinin kaybedilmesi sonrasında 2024'ün de riske gireceğini hesaba katarak CHP'yle İYİ Parti arasında tansiyonu azaltacak, uzlaştırıcı bir tutum takınması daha doğru olurdu.

Şayet İYİ Parti Masa kurulduktan sonraki aylarda ilk olarak adayın konuşulup uzlaşılması konusunu gündeme getirmiş olsaydı, 2 Mart benzeri bir tablo yaşandıktan sonra hem Masa'dan kalkmasını anlatmak için daha uzun bir süreye sahip olacaktı hem de partisinin iddia etmiş olduğu 3. yolu açmada daha cesur çıkışlar yapabilecekti. 6'lı Masa parlamenter sistemde mutabakatı sağladıktan sonra aday gündeme gelip uzlaşma sağlanamaması durumunda kırmadan ve dökmeden bir Masa'dan kalma yaşansaydı, bugün için çok daha farklı bir sonuç oluşabilirdi. **Kısacası Meral Akşener, çok daha önceden Masa'ya karşı yapması gereken siyasi çıkışını yanlış zamanda, yanlış bir açıklama ile yaptı.**

Kuşkusuz 6'lı Masa, altı farklı siyasal geleneği temsil eden partinin parlamenter sistem konusunda uzlaşması noktasında çok kıymetli bir birlikteliktir. Ancak, Masa'nın süreç içerisinde seçimleri nasıl ve kimle kazanacağı sorusu yerine, Türkiye'nin geleceği açısından tüm muhalefetin hamiliğine dönüşmesi ve zaten seçimlerin her şartta kazanılacağı fikriyle seçim sonrası meselelere ağırlıklı olarak vakit ayırmaları önemli bir hatanın oluşmasına sebep oldu.

Ayrıca, CHP'nin ana muhalefet partisi olması ve Masa'da oy bakımından birinci parti olması dominant bir görünüme neden olarak muhalefetin ortak bir kader birlikteliğinden ziyade 6'lı Masa'yı, CHP ve onun ajandasına yardım etmekle görevli aktörler ve figüranlara dönüştürdü. Zaten Masa'daki beş sağ parti ile CHP ilişkisinin, CHP'nin yereldeki iktidarı ve muhalefetteki medya gücüne sahip olması nedenleriyle asimetrik olduğu da ortadaydı. **Bundan dolayı Demokrat Parti, Saadet Partisi ve yeni kurulan Gelecek Partisi ile DEVA Partisi, partilerinin siyasi olarak yaşaması için bir noktadan sonra CHP'ye bağımlı birer partiye dönüştüler.** İYİ Parti ise medya açısından tamamen CHP'ye bağımlıydı ve büyükşehirlerin kazanılması sonrası yereldeki iktidar paylaşımı bazı noktalarda parti olarak CHP'ye karşı çıkmayı engelliyordu.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmak için muhalefet; CHP ve İYİ Parti kitlesinden firesiz oy alırken AK Parti ve MHP kitlesinden maksimum oyu getirecek bir adayla seçime gitmeliydi. Bununla birlikte

birinci veyahut ikinci turda da HDP seçmeninden en az fire ile oy alabilecek bir aday şarttı. Dolayısıyla muhalefetin adayı; CHP, İYİ Parti ve HDP tabanlarının oyunu alırken Cumhur İttifakı ve diğer bloklardan da maksimum oyu getirebilecek bir profile sahip olmalıydı. Ayrıca aday, partilerin oylarını azaltan değil artıran birisi olmalıydı. **Tüm bunların neticesinde CHP başından beri Kemal Kılıçdaroğlu ismini bu profile en uygun aday olarak sunarken neden ve hangi gerekçelerle Masa'daki dört küçük sağ parti, Kemal Kılıçdaroğlu isminin tamda bu profile uyduğunu düşündü?**

İYİ Parti, Kemal Kılıçdaroğlu ismini kabul etmesi sonrasında Cumhur İttifakı bloğundan gelen oyları tekrar kaybedeceğini ve dolayısıyla Kılıçdaroğlu ismiyle hem kendi partisinin oyunu düşüreceğini, hem de Cumhur İttifakından maksimum oy geçişi sağlanamayacağından ötürü Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kaybedebileceğini söyledi.

Bu sadece İYİ Parti açısından doğru değildi. Bu çerçevede 6'lı Masa'nın dominant gücü CHP olduğundan dolayı Masa'daki küçük sağ partilerin, CHP'nin birer "puppet" partisi görünümünü kıramaması ve bu partilerin kurumsal hüviyetlerini koruyamaması sonucunda seçmen destekleri her geçen ay azaldı. Masadaki partiler, parlamento seçimleri için kendi oylarını maksimize etmek yerine, yüz yılın seçimi olarak adlandırılan, muhalefetin ve Türkiye'nin kader seçiminde en az riskle seçimleri kazanabilecek iki aday varken alınabilecek en büyük riski alarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığına evet dediler.

2018 seçimlerinde %9.96 alan İYİ Parti, Haziran 2022'deki anket ortalamalarında %15'leri geçmişti. Bununla birlikte olası bir iktidar değişikliğinde sağın haklarını CHP'ye karşı koruyabilecek ve gerektiğinde CHP'yi frenleyebilecek bir parti olarak İYİ Parti, geçmişte Erdoğan'a oy vermiş AK Parti ve MHP seçmeninden oy alarak muhalefetin hanesine oy taşımaktaydı. **Bu oy geçişi muhalefetin potansiyel adayları arasında görülen Mansur Yavaş, Ekrem İmamoğlu ve Kemal Kılıçdaroğlu arasından sadece Kılıçdaroğlu ile kesilebiliyordu. Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday olabilmek için önüne geçen her engeli öyle ya da böyle temizlemesi, sonuç olarak sağ seçmen açısından güçsüz ve itibarsız bir İYİ Parti algısını yerleştirdi. Böylelikle İYİ Parti de iktidar bloğundan çekebileceği oy potansiyelini yitirdi ve CHP kendi elleriyle seçimlerin risksiz bir şekilde kazanılması için Millet İttifakı içerisinde güçlü bir sağı yok etti.**

10- 5 Değil, 7 Cumhurbaşkanı Yardımcısı Adayıyla Seçimlere Gir

İYİ Parti'ye karşı sosyal medyada ve CHP'nin kumanda ettiği muhalif medyada linç kampanyası devam ederken 5 Mart 2023 Pazar akşamı Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu, Meral Akşener'i ziyaret ettiler. Ziyaretlerinin ana nedeni; CHP'nin Akşener'e masaya geri dönmesi için iki belediye başkanının icracı ve yetkili Cumhurbaşkanı yardımcısı olma önerisiydi. Akşener bu teklifi, Pazartesi sabahı partisiyle de görüşmek şartıyla onayladı ve Pazartesi günü partisinin yetkili organları ile görüşürken iki belediye başkanı görüşmenin bir de kamuoyu tarafından bilinmesi için İYİ Parti Genel Merkezi'ne geldi.

Görüşmede bir önceki teklifin üstünden geçildi ve İYİ Parti'nin GİK'i Akşener'e müzakereler için tam yetki verdi. Müzakere yetkisi sonrasında Meral Akşener, Kemal Kılıçdaroğlu'yla iki belediye başkanının

da bulunduğu şekilde 4'lü bir müzakere için Ankara'daki bir otelde buluştu. 4'lü Masada, iki belediye başkanının yetkili ve icracı birer Cumhurbaşkanı yardımcısı olması şartıyla İYİ Parti'nin masaya geri dönmesinde uzlaşıldı. Nihayetinde 2 Mart günü aday belirlemek üzere 6 Mart'a ertelenen masanın toplantısı, Akşener'in de masaya geri dönmesiyle yeniden 6'lı bir şekilde toplanmış oldu.

Fakat görüşmeye başlandığında masadaki diğer dört liderin, iki belediye başkanının Cumhurbaşkanı yardımcısı olması konusundaki uzlaşi hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı ortaya çıktı. Babacan bunu ekibiyle konuşması gerektiğini belirtti ve masanın toplantısına bir saat ara verildi. Ardından Babacan bu teklifi kabul edemeyeceklerini belirtti. Bunun üzerine Akşener'in yeniden masadan kalkmaya teşebbüsü sonrası Ahmet Davutoğlu'nun araya girmesi ile Geçiş Süreci Yol Haritası'na "İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanları Sayın Cumhurbaşkanının uygun gördüğü zamanda ve tanımlanmış görevlerle Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak atanacaklardır." şeklindeki meşhur 12. madde eklendi ve sorun çözüldü.

Tüm bunların neticesinde 6 Mart 2023 Pazartesi akşamı, Saadet Partisi Genel Merkezi önünde toplanan binlerce kişilik bir kalabalık karşısında 6 lider kameralar karşısına geçti ve gerek ev sahipliğı gerekse de masadaki en yaşlı lider olması sebebiyle Temel Karamollaoğlu, Millet İttifakı'nın 13. Cumhurbaşkanı adayı olarak Kemal Kılıçdaroğlu ismini duyurdu. Kemal Kılıçdaroğlu da 2021'den itibaren adı konulmamış Cumhurbaşkanı adaylığı kampanyası ile zaman içerisinde, muhalefet içinde potansiyel adayların hepsini öyle ya da böyle eleyerek nihayet istediğini almış oldu.

6 Mart günü Kılıçdaroğlu'nun adaylığıyla birlikte yine bir A4 kâğıdında, liderlerin ıslak imzalarının bulunduğu şekilde üzerinde aylardır çalışılan Geçiş Süreci Yol Haritası açıklandı. Bu yol haritasını kısaca özetlemek gerekirse:

1. Geçiş süreci döneminde ülke, anayasa ve yasalar doğrultusunda 6 liderin mutabakata vardığı metin ve ilkeler üzerinden yönetilecekti.
2. Parlamenter sisteme geçiş için gerekli olan Anayasa değişikliğı ile ilgili durum meclis aritmetiğıne göre değerlendirilecekti.
3. Geçiş sürecinde, masadaki 5 lider Cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktı.
4. Masadaki her siyasi parti oy oranlarına bakılmaksızın öncelikle bir bakanlık ile Cumhurbaşkanlığı kabinesinde temsil edilecek, geri kalan bakanlıklar genel seçimlerde çıkarılan milletvekili sayılarına göre partiler arasında dağıtılacaktı.
5. Masadaki siyasi partilerin kontenjanına düşen bakanlıklarla ilgili bakan atama ve bakanı görevden alma işleri ilgili siyasi partinin lideri ile danışılarak yürütülecekti.
6. Geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisini istişare ve uzlaşi çerçevesinde, masadaki liderler başta olmak üzere, onu destekleyen partilere danışarak kullanacaktı.
7. Cumhurbaşkanlığı Kabinesinin yetkileri Anayasa ve yasalar çerçevesinden çıkarılarak Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzeltilenecekti.
8. Cumhurbaşkanı; OHAL, milli güvenlik politikaları, seçimlerin yenilenmesi, kararnameler ve kararlar başta olmak üzere pek çok kararı Millet İttifakının liderleri ile danışarak alacaktı.
9. Geçiş sürecinin yasama faaliyetleri ile işbirliğı şeklinde koordine edilmesi sağlanacaktı.

10. Parlamenter sisteme geçildikten sonra seçilen Cumhurbaşkanı'nın siyasi parti üyeliği sonlanacaktı.
11. Parlamenter sisteme geçildikten sonra yeni bir seçim yapılmaksızın Cumhurbaşkanı ve meclis görev süresini tamamlayacaktı.
12. İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanları, Cumhurbaşkanı'nın uygun gördüğü tarihte, uygun gördüğü görev tanımları ile Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanacaktı.

2 Mart'ta paylaşılan Geçiş Süreci Yol Haritası ile 6'lı Masanın kurulmasından beri tartışılan kritik konular muğlâk ifadeler ile kamuoyuna sunulmuş olundu. Meral Akşener'in masaya tekrar geri dönmesinde etkili olan iki belediye başkanının yetkili ve icracı birer Cumhurbaşkanı olarak sürece dâhil edilme fikri, 12. maddede belirtildiği üzere Cumhurbaşkanı'nın uygun gördüğü tarih ve görev tanımlarıyla denilerek oldukça muğlâk bir şekilde bırakıldı. **Ayrıca metindeki 3. maddeyle birlikte geçiş süreci tamamlanana kadar diğer beş genel başkan da Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak kabinede yer alacaktı. Öncelikle beş genel başkanın Cumhurbaşkanı yardımcısı olacağı fikri, ardından sadece iki belediye başkanının yetkili ve icracı birer Cumhurbaşkanı yardımcısı olacağı senaryonun masadaki dört genel başkan tarafından kabul edilmemesi sonucunda hem 5 genel başkanın hem de iki belediye başkanının Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak takdim edildiği süreç, esasında muhalefete faydadan çok zarar getirdi. Nitekim bu karar ile birlikte masadaki çok başlılık daha da arttı.**

Şayet o gün Cumhurbaşkanı yardımcılığı konusunda sadece Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'ın yetkili birer Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun yanında yer alması ve diğer beş liderin de meclisteki gruplarının başlarında bulunarak yürütmeye yasamadan destek vermeleri/denetlemeleri karara bağlansaydı belki 14 Mayıs'taki sonuç daha farklı olabilirdi. **Ancak masadaki dört genel başkanın bu öneriyi reddederek yürütmeye de aktif olarak rol alma istekleri; 5 değil, 7 Cumhurbaşkanı yardımcısının olacağı bir tabloyu oluşturarak, masanın önemli handikaplarından biri olan belirsizlikleri çoğalttı.**

Ayrıca, muhalefetin mevcut sistemde en çok eleştirdiği konu olan partili Cumhurbaşkanlığı fikri de geçiş sürecinde, parlamenter sistem sonrasına ertelendi. Böylelikle olası bir seçim galibiyeti sonrasında Kemal Kılıçdaroğlu, en çok eleştirdiği partili Cumhurbaşkanı politikasını, ne zaman geçileceği belli olmayan parlamenter sisteme kadar bizzat uygulayacaktı.

Diğer bir önemli madde ise Cumhurbaşkanlığı Kabinesi'nin yetkilerinin, Anayasa ve yasalardan çıkarılıp Cumhurbaşkanı kararnamesi ile düzeltilecek olmasıydı. Bunun temel gerekçesi ise parlamenter sisteme geçene kadar de facto bir parlamenter sistem gibi ülkeyi yönetmekti. Yani parlamenter sistemdeki Bakanlar Kurulu kararında herhangi bir bakanın, karara imza atmaması sonrasında kararın çıkamaması gibi bir uygulamayla birlikte Cumhurbaşkanlığı kabinesinde yer alan liderler ve onlara ayrılacak bakanlıklar vasıtasıyla Cumhurbaşkanı kararlarını veto edebileceklerdi. Kısacası bu maddeyle, Ocak 2023'te Davutoğlu'nun, "Genel başkanlar doğrudan karar alma süreci içinde imza yetkisine sahip olacak." sözleri kesinlik kazanıyordu.

Sonuç olarak masanın her aktörüne eşit oy hakkı verilmesi, bırakın %3'lük veya %1'lik partileri, anketlerde ismi gözükmeyen Demokrat Parti'nin bile muhalefetin ve Türkiye'nin kaderini tayin

noktasında muhatap alınması gereken bir aktöre dönüştürülmesine sebep oldu ve bizlere Cumhurbaşkanı adayının belirlenmesinden diğer süreçlere kadar gömleğin ilk düğmesinin baştan yanlış iliklendiğini gösterdi. 6'lı Masa, seçimleri kazanmak için realist ve pragmatist bir yaklaşım yerine idealist ve romantik bir yaklaşımla siyaset(sizlik) yaptı. Netice itibariyle yüzyılın seçimi ve Türkiye'nin kader seçimi olarak adlandırılan bu seçimde muhalefet; iktidarın kötü yönetimi, ekonomik sorunlar ve sığınmacı meselesine rağmen seçimlerde bir kez daha mağlup oldu.

11- Yanlış Bir İttifak Yapısı ve Seçim Stratejisi Oluştur

Cumhur İttifakı, 2021 yılından itibaren oy oranı açısından bir düşüş trendine girdi. Bu düşüş trendi 2022'nin Haziran ayına kadar devam etti ve Mart 2023'e kadar oy oranları %40 bandında durağanlaştı.

Şubat 2022 tarihinde 6'lı Masa'nın kurulmasının ardından, o günkü İttifaklı D'Hondt sistemi, oyları düşüş trendinde olan Cumhuriyet İttifakı'nın aleyhine işlemekteydi. 2018'de İttifaklı D'Hondt sistemi ile ittifak yapan partiler arasında "artık oylar" değerlendirilmeye alınıyor ve ittifak yapan partiler, kendi oylarının haricinde ittifaktaki partilerin oyu sayesinde ilaveten vekil kazanabiliyordu. Bu sebeple 2018'deki seçimlere, CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve DP, Millet İttifakı çatısı altında gitmişti. AK Parti, MHP ve BBP ise seçimlere Cumhuriyet İttifakı olarak katıldı. Seçimlerde AK Parti 295, MHP 49, CHP 146, İYİ Parti 43 ve HDP 67 vekil kazanmıştı. **Şayet o gün artık oyları değerlendirmeye almayan İttifaklı D'Hondt sistemi olmasaydı, AK Parti 307, MHP 52, CHP 133, İYİ Parti 36 ve HDP ise 72 sandalye kazanacaktı. Dolayısıyla, 2023 seçimlerine doğru gidilirken 2018'deki Millet İttifakı'nın mensupları olan CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve DP'ye ek olarak, Gelecek Partisi ve DEVA Partisi'nin de eklenmesi ile işler iktidarın daha da aleyhine olacaktı.**

Bundan dolayı, Cumhuriyet İttifakı 6 Nisan 2022'de seçim yasasını değiştirdi. Değişen seçim yasasıyla ulusal seçim barajı %10'dan %7'ye indirildi. Fakat seçim yasası değişikliğinin en önemli sonucu, 2018'de Millet İttifakı'na ilaveten vekil sağlayan, artık oyları değerlendirildiği İttifaklı D'Hondt sisteminin kaldırılmasıydı. Bunun yerine, 2018 öncesinde uygulanan her partinin sadece kendi oyu ile değerlendirilip vekil kazanabileceği sisteme geçilmiş oldu.

Böylelikle, ittifak sadece ulusal barajdan muafiyet sağlayan bir mekanizmaya dönüştü. Ancak artık oylar kaldırıldığından dolayı, ittifak ile fazladan vekil kazanma veya minör partilerin vekil kazanma ihtimali de ortadan kalktı. Dolayısıyla, iktidarın isteklerinden biri de Millet İttifakı içerisindeki minör partilerin, ittifak içi artık oy sayesinde hem CHP hem de İYİ Parti'ye ilave vekil kazandırmalarını, hem de kendilerinin vekil kazanmalarını engellemekti ki bu seçim yasası değişikliğiyle amaçladığına ulaşmış oldu.

Seçim yasasının değişmesi sonrasında Millet İttifakı içerisindeki oyları CHP ve İYİ Parti'ye göre daha az olan DEVA, Gelecek, Saadet ve DP'nin mevcut oyları ile ya çok az ya da hiç vekil çıkaramayacaklarından ötürü, CHP veya İYİ Parti listelerinden seçimlere girecekleri konuşulmaktaydı. Bu tarihten itibaren Türkiye'deki muhalif entelijansiyanın bir kısmı, seçimlerin maksimum milletvekili ile kazanılması için 6'lı Masa'nın bu konuda harekete geçmesi gerektiği ile ilgili çalışmalar yürüttü. Ne var ki 6'lı Masa, en az

Cumhurbaşkanlığı seçimleri kadar önemli olan meclis seçimlerini kazanabilmek için seçimlere 3 ay kala çalışmaya başlayabildi.

Millet İttifakı açısından, 2023 seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı kadar önemli olan bir diğer konu, parlamenter sisteme geçebilmek için mecliste referandum yeter sayısına ulaşmaktı. Ancak, 2018 seçimlerinden sonra yapılan tüm anketlerde Millet İttifakının referandum yeter sayısı olan 360'a hiçbir zaman ulaşamadığı görülmüştür. Millet İttifakı veya 6'lı Masa, Haziran 2022'de %47,60 ile anketlerde en yüksek oy oranlarına ulaşmıştı. Bu oy oranı, mecliste sadece basit bir çoğunluğa ulaşmak için yeterliydi. Kısacası, Millet İttifakı için olası bir Cumhurbaşkanlığı seçimi galibiyeti sonrasında Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemin hayata geçirilebilmesi için ya Cumhurbaşkanlığı ile ya da Emek ve Özgürlük İttifakı ile uzlaşma sağlanması gerekecekti.

6'lı Masa kurulduğu Şubat 2022 tarihinde anket ortalamaları bakımından %46,55 oy alıyor görünürken, Mart 2023'e gelindiğinde oy oranı %4,91 eksilerek %41,64'e düştü. Böylelikle bırakın Meclis'te 360'ı almayı, yasaları çıkartmak için gerekli olan 301'i dahi alamayacağı görünüyordu. Buna karşın Cumhurbaşkanlığı'nun oyları Şubat 2022'de %39,40 iken, Mart 2023'e gelindiğinde %40,73'e çıkmıştı. **Kısacası, o gün için Meclis'te ne Cumhurbaşkanlığı ne de Millet İttifakı'nın tek başına bir çoğunluk sağlayamayacağı düşünülüyordu.**

Millet İttifakı'nın Meclis'te maksimum milletvekili kazanmak için öncelikli olarak doğru bir strateji ve doğru bir kampanya dili benimsemesi gerekiyordu. Nisan 2022'deki seçim yasası değişikliğiyle artık oylar hesaba katılmayacağı için minör partiler dezavantajlı bir noktaya geldi. **Bundan dolayı Millet İttifakı içerisinde, oyları her ne kadar 6'lı Masa sonrasında neredeyse yarı yarıya düşmüş olarak gözükse de DEVA Partisi, Gelecek Partisi ve Saadet Partisi'nin "ittifak içi ittifak" stratejisi ile muhafazakâr ve kararsız seçmenler açısından yeni bir adres oluşturabilirdi.** Nisan ayı başına kadar bu strateji kapsamında üç parti arasında müzakereler yürütülüyse de DEVA Partisi, diğer iki partiye göre oy oranı daha fazla ve sadece muhafazakârları değil, başta merkez sağ olmak üzere birçok kesimden maksimum oya erişmek için diğer iki partinin DEVA logosu altında seçimlere girmesini istedi. Saadet Partisi ise diğer iki partiye göre en eski parti olduğunu, Milli Görüş'ün partisi olduğundan AK Parti içerisindeki muhafazakâr, mütedeyyin kesimler açısından kendi partisinden daha yüksek bir oy oranı getireceğini savunarak seçimlere Saadet logosu altında girmeyi önerdi. **Gelecek Partisi her iki öneriye açık olsa da DEVA Partisi ve Saadet Partisi'nin kendi logoları ile girme ısrarı sonrasında "ittifak içi ittifak" stratejisi çöktü.** Bu stratejinin çökmesi sonrasında Davutoğlu, Meral Akşener ile Gelecek Partisi'nin İYİ Parti listeleri ile seçimlere girmesi noktasında görüştüysen de Akşener bunu kabul etmedi.

Nisan ayı başlarına gelindiğinde Millet İttifakı'nda yer alan tüm partilerin ayrı ayrı seçimlere gideceği yönünde genel bir kanaat oluşmuştu. Hatta 3 Nisan 2023 tarihinde DEVA Partisi, "Biz, Çalışan Türkiye'nin Sesiyiz" isimli seçim kampanyasını resmen başlattı. Fakat 6 Nisan 2023 tarihinde DEVA Partisi, Gelecek Partisi, Saadet Partisi ve DP seçimlere CHP listesinden gireceğini duyurdu. 22 Mart 2023 tarihinde 6 partinin birlikte Yüksek Seçim Kurulu'na sunduğu Millet İttifakı Protokolü, 7 Nisan tarihinde ek bir protokol ile güncellendi ve Millet İttifakı'nın dört minör partisi seçimlere CHP listesinden katılacağı dolayısıyla oy pusulasında sadece CHP ve İYİ Parti bulunacaktı.

Buradaki esas amaç; seçim yasaı değişikliği sonrasında dört minör partinin kendi logoları ile seçimlere girmesiyle ya çok az ya da hiç vekil çıkaramayacağı için bir majör parti listesinden seçimlere girmesi sonucunda artık oyların boşa gitmeyeceğinden ötürü maksimum milletvekili sayısına ulaşılmasıydı. Böylelikle hem minör partiler açısından hem de majör parti açısından bir kazan-kazan durumu oluyordu. **Teoride bu strateji, minör partilerin oyu ve artık oylar sayesinde ittifakın daha fazla vekil çıkararak mecliste 30'ıe ulaşmasını sağlayacak olsa da, pratikte dört minör partinin tüm ülke sathında CHP listesinden seçimlere girecek olmasıyla yanlış bir stratejinin kurulmasına neden oldu.**

Özellikle müteveyyin, muhafazakâr ve sağ tabanlara sahip bu partilerin gönül rahatlığıyla tüm ülke sathında CHP'ye oy vereceğini düşünmek için fazla iyimser ve fazla romantik olmak gerekiyordu. Ayrıca, DP haricinde bu partilerin 6'lı Masa kurulduktan sonra oyları her geçen ay azaldıysa da, CHP listelerinden seçimlere girmesinin ardından bütün tabanlarının 6 Ok'a mührü basamayacağı öngörülebilir bir gerçeklikti.

Belirtmek gerekir ki dört minör partiye ortak listeyle seçime girme talebi CHP tarafından teklif edildi ve dört minör partiye seçilebilir yerlerden belli sayılarda kontenjanlar ayrıldı. Buna göre; DEVA Partisi, CHP listelerinden 25 aday gösterdi ve bu 25 aday içerisinde 15'i seçilebilecek yerlerdendi. Saadet Partisi'nin CHP listelerinde toplam 24 adayı bulunurken, 24 adayın 10'u seçilebilecek yerlerden aday gösterildi. Bununla birlikte, Gelecek Partisi'nin CHP listelerinde toplam 19 adayı bulunurken bu 19 adayın 10'u seçilebilecek yerlerdeydi. CHP kendi listesinden giren DP'ye 3 tane seçilebilecek yerden kontenjan ayırırdı. Son olarak, TDP'yle de görüşen CHP, seçimlerde Mustafa Sarıgül'ü kendi listesinden Erzincan'a aday yaparak TDP'ye 1 kontenjan ayırmış oldu.

Dört minör partinin CHP listesinden seçime girme meselesinde CHP'deki kurmaylar, yaptırdıkları anket verileriyle bu partilerin ayrı ayrı seçimlere girmesi sonrasında çıkaracağı milletvekili sayısını ve CHP'yle birlikte seçime girmeleri durumunda kazanılacak toplam milletvekili sayısı ile ilgili hesaplar yaptılar. Yapılan hesapta CHP'nin o günkü anket ortalamaları olan %27 civarı oyuna ilaveten, bu minör partilerin oylarını da firesiz eklenmesi sonucu CHP'nin toplam milletvekili sayısında kayda değer bir artış görülmüştür. Bu sebeple de CHP listesinden seçime giren minör partilere, ortak liste sayesinde ilaveten CHP'ye gelecek milletvekillikleri düşünülerek fazladan kontenjan milletvekillikleri verilmiştir. **Tüm bunlardan dolayı eğer CHP'lilerin hesapladığı gibi firesiz bir şekilde bu dört minör parti tabanlarını CHP'ye taşıyabilseydi, bu strateji başarıya ulaşmış olacak ve CHP, verdiği milletvekili sayısından daha fazla milletvekili kazanacaktı. Ancak, Türkiye siyasetinin ve sosyolojisinin hesaplarına uymayan bu seçim stratejisi, CHP'ye kazandırmaktan ziyade kaybettiren bir plana dönüştü.**

CHP ve İYİ Parti, 9 Nisan 2023 tarihinde ortak liste konusunda uzlaştı ve toplamda 16 ilde ortak liste ile seçimlere girecekleri duyuruldu. Bu 16 ilin 9'unda İYİ Parti, CHP listesinden seçimlere girerken; CHP ise 7 ilde İYİ Parti listelerinden seçimlere girecekti. **Ancak hazırlanan ortak liste kapsamındaki 16 ilin zaten önemli bir kısmı ya kazanılamayacak ya da kazanılması çok zor olan yerlerdi. Dolayısıyla Millet İttifakı içerisinde ortak liste çalışması, çok sınırlı illeri kapsayan sembolik bir çalışma olarak kaldı.**

İLLER	VEKİL SAYISI	CUMHUR	MİLLET	EMEK	AK PARTİ	MHP	YRP	BBP	CHP	İYİ PARTİ	YEŞİL SOL	TİP	MEMLEKET	ZAFER
BAYBURT	1	1	-	-	%59,9 (1)	%16,6	%2,9	%0,7	-	%16	%0,7	%0,3	%0,4	%1,4
GÜMÜŞHANE	2	2	-	-	%47,8 (1)	%26,4 (1)	%2,7	%0,8	-	%18,3	%0,6	%0,4	%0,5	%1,1
ERZİNCAN	2	1	1	-	%38,7 (1)	%19,6	%1,4	%0,4	%35,9 (1)	-	%1,3	%0,3	%0,3	%1
HAKKARİ	3	-	-	3	%20,6	%3	%2	%0,3	%7,2	-	%62,4 (3)	-	%0,5	-
BARTIN	2	1	1	-	%37 (1)	%23,5	%1,8	%0,5	%31,4 (1)	-	%0,6	-	%0,9	%1,5
ÇANKIRI	2	2	-	-	%42,7 (1)	%31,1 (1)	%3	%1	-	%17,7	%0,6	%0,3	%0,5	%1,5
BİTLİS	3	1	-	2	%37,7 (1)	%3,9	%2,1	%0,3	-	%13	%40,2 (2)	-	%0,6	-
MUŞ	3	1	-	2	%21,5 (1)	%16,6	%2,9	%0,4	-	%5,5	%50,6 (2)	-	%0,4	-
DÜZCE	3	2	1	-	%49,6 (2)	%16,1	%3,8	%0,9	%22,6 (1)	-	%1,3	%0,5	%1,1	%2,1
RİZE	3	2	1	-	%53,4 (2)	%13	%5	%1,6	%21,5 (1)	-	%0,6	%0,4	%1	%1,7
YOZGAT	4	3	1	-	%43,9 (2)	%23,2 (1)	%4,4	%1,6	-	%22,9 (1)	%0,7	%0,3	%0,5	%1,3
AKSARAY	4	3	1	-	%44,1 (2)	%21	%2,6	%2,1	-	%24,7 (1)	%0,9	%0,3	%0,7	%1,3
ÇORUM	4	3	1	-	%40,3 (2)	%20,2 (1)	%3,3	%0,8	%30,8 (1)	-	%0,7	%0,4	%0,6	%1,5
BATMAN	5	2	-	3	%29,2 (2)	%1,5	%1,1	%0,3	%8,5	-	%57,8 (3)	-	%0,4	-
ADİYAMAN	5	4	1	-	%52,3 (4)	%4,3	%4,7	%1	%18,8 (1)	-	%12	-	%0,5	%0,6
YAN	8	2	-	6	%26,1 (2)	%5,1	%3,1	%0,8	%8,7	-	%52,9 (6)	-	%0,5	%0,8
TOPLAM	54	30	8	16	26	4			6	2	16			

Tablo-3 (Ortak Liste Yapılan İller)

Kuşkusuz siyasette her zaman 2+2=4 etmez; bazen sonuç 3 çıkabildiği gibi 5 de çıkabilir. Ortak liste çalışmalarında, partilerin önceki seçimlerde aldığı oylar veya anket ortalamaları temel alınarak birçok çalışma yapıldı. Esasen bu çalışmalar, seçimin asıl sonucunu belirtmemekle birlikte, firesiz bir şekilde partilerin bir arada hareket etmesiyle belirlenen illerde ortak listeye oy verilmesi sonucunda oluşacak vekil dağılımını gösteren temel bir matematiksel simülasyondur. **Bu kapsamda seçimden önce yöntemi şeffaf, veriye dayalı ve büyükşehirlerdeki milletvekili sayısının küçük illere göre fazla olduğundan dolayı minör partilerin de vekil çıkarma şansları olduğu gerekçesiyle Anadolu'daki kritik illeri kapsayan ortak liste çalışması yapıldığı gibi, yöntemi ve verisi şeffaf olmayan, seçim döneminde manipülasyona varacak çalışmalar yürüten oluşumlar da oldu.**

Millet İttifakı'nın ortak liste çalışmasında ilk olarak, birlikte hareket edilmesi halinde kazanılması muhtemel olan kritik iller, birlikte olunması halinde kazanılma ihtimali olan iller ve birlikte seçime girilse de kazanılamayacak illerin ayrılması gerekiyordu. İkinci olarak, Yalova, Uşak gibi milletvekili sayısı 3 olan illerde Millet İttifakı'nın ayrı ayrı girmesiyle AK Parti birinci parti olacağı ve dolayısıyla şehrin çıkardığı 3 vekilin 2'sini kazanacağı için Millet İttifakı'ndaki CHP ile İYİ Parti'nin bu gibi kritik şehirlerde anlaşması gerekmektedir. Şayet Yalova ve Uşak gibi kentlerde CHP ile İYİ Parti anlaşarak bir partinin ortak listesinde girseydi, ilgili ilin çıkaracağı 3 vekilden 2'sini kazanabilecekti. Kazanılacak 2 vekilin ise CHP ve İYİ Parti arasında fermuar liste olarak oluşturulmasıyla da herkesin kazanabileceği bir senaryo oluşabilirdi. Ancak Millet İttifakı, ortak liste meselesinde kazanılması zor veya birlikte hareket edilmesiyle sınırlı sayıda kazanım sağlanabilecek iller düzeyinde işbirliği yaptı. Üçüncüsü, ortak liste yapılan kritik iller için öncelikli olarak kentin sosyolojisi ve Millet İttifakı'nın o kentteki en güçlü partisi ve adayı göz önünde tutularak bir değerlendirme yapılmalıydı.

Millet İttifakı'nın 2023 seçimlerinde 16 ilde uyguladığı ortak liste çalışmasına ek olarak, birtakım kritik illerde ortak liste uygulanması sonucunda kazanılacak vekillikleri gösteren çalışma, eklerde yer almaktadır.

Ortak liste meselesinde bir diğer önemli gelişme ise Cumhuriyet İttifakı ortakları olan AK Parti, MHP, BBP ve ittifaka 24 Mart 2023 tarihinde katılan Yeniden Refah Partisi'nin ortak liste yapmayıp her partinin Cumhuriyet İttifakı bünyesinde ayrı ayrı seçimlere girmesiydi. **Cumhuriyet İttifakı'nın ortak listesiz bir şekilde seçimlere girmesi muhalefet ve özellikle de Millet İttifakı açısından önemli bir avantaj olsa da Millet İttifakı bu avantajı doğru şekilde değerlendiremedi.** Cumhuriyet İttifakı içerisinde sadece Yeniden Refah Partisi ve BBP'nin AK Parti listelerinden seçimlere girdiği bir senaryoda, AK Parti'nin çıkartmış olduğu 268 milletvekili sayısı 294'e çıkmış olacaktı. **Ayrıca Cumhuriyet İttifakı'nın da kritik iller için ortak liste yapması ile ittifakın meclisteki sandalye sayısı 350'lerin üstüne çıkabilirdi. Bu çerçevede Cumhuriyet İttifakı ne ittifak içi minör partilerin (HÜDA-PAR ve DSP haricinde) majör bir parti içerisinde seçimlere girmesi yönünde, ne de kritik iller özelinde ortak liste çalışması yaptı.**

Ortak liste konusunda bir başka gelişme ise muhalefetin diğer aktörü olan Emek ve Özgürlük İttifakı arasında yaşanmıştı. HDP seçimlere doğru partinin kapatılma ihtimalinden dolayı YSP çatısı altında girme kararı aldı. Seçimlere doğru Emek ve Özgürlük İttifakı'nın en büyük partisi olan HDP, seçimlerde ittifak bileşenlerinin hepsinin YSP listesiyle seçime girmesi yönünde siyasi baskı kursa da TİP buna karşı çıkmıştır. TİP'in seçimlere ittifak çatısı altında ayrı bir şekilde girme isteğinin esas nedeni ise Şubat 2023 depremleri sonrası parti oylarında bir miktar artışı ile meclisteki milletvekili sayısını maksimize etme ve en önemlisi de seçimlerde %3'lük hazine yardımı barajını geçip partinin hazine yardımıyla yararlanma arzusu. Fakat HDP ile TİP arasında tek bir parti listesi (YSP) ile seçimlere girme işi çözülemedi ve Emek İttifakı pusulada YSP ve TİP olarak iki ayrı parti şeklinde yer aldı.

TİP seçimlerde 81 ilin 49'unda ve 87 seçim bölgesinin 52'sinde seçimlere girme kararı aldığını duyurdu ve HDP-YSP'nin güçlü olduğu veya vekil çıkarma ihtimali gözükken kritik 32 il ve 35 seçim bölgesinde seçimlere girmeyeceğini açıkladı. Ancak buna rağmen HDP-YSP seçimlerde TİP'in en iddialı olduğu Hatay'da dahi aday çıkartmıştı. Ezcümle HDP ve TİP arasındaki liste sorunu, HDP-YSP'nin güçsüz ve iddiasız olduğu illerde TİP'le birlikte ortak liste yaparak, TİP'in %3'lük hazine yardımını geçmesi için batıdaki birtakım büyükşehirlerde veyahut seçim bölgelerinde TİP'in listesinden seçimlere girerek suhuletle çözülebilirdi.

Seçim sürecinde muhalefetin en büyük hatalarından biri de Muharrem İnce'ye karşı yürütülen linç kampanyasına sesiz kalmaktı. Muharrem İnce'nin 6 Şubat 2023'teki depremler sonrası yürüttüğü faaliyetler ve deprem bölgesindeki görünürlüğü sayesinde gerek kendisinin gerekse de partisinin oy trendi yukarıya doğru çıkmıştı. Özellikle 3-6 Mart tarihlerindeki 6'lı Masa krizi sonrası Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday olarak ilanı, Kılıçdaroğlu'na karşı tepkili olan muhalifler ve ağırlıklı olarak da apolitik takılan gençlerden yoğun bir tepki gördü.

Bu süreçte, HDP'nin açıktan desteğine rağmen, Kemal Kılıçdaroğlu birtakım gazetecilerin iddia ettiği gibi bırakın %60'la kazanmayı Erdoğan'la ya başa baş ya da birkaç puan önünde çıkıyordu. Yayınlanan anketlerin önemli bir kısmında seçimlerin ikinci tura kalmasının muhtemel olduğu ve bundan dolayı

Millet İttifakı'nın mecliste tek başına çoğunluğu alamayacağından ötürü Kemal Kılıçdaroğlu'nun ikinci turda "topal ördek" durumuna düşeceği yönünde endişeler bulunmaktaydı. Ayrıca olası bir ikinci turda, mecliste bırakın parlamenter sisteme geçiş için 360'ı elde etmeyi, yasaları geçirmek için gerekli olan 301'i dahi Millet İttifakı'nın sağlayamayacağı bir durumda Erdoğan'ın "HDP'siz yasa bile çıkaramayacaklar" argümanı seçmen nezdinde tutacaktı.

12- İnce'ye Karşı Linç Makinesini Çalıştır

Seçimlerin ilk turda Kılıçdaroğlu lehine sona ermesi için Muharrem İnce'ye sahada ve ağırlıklı olarak sosyal medyada adaylıktan çekilmesi yönünde çağrılar yapıldı. 29 Mart 2023 tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun Muharrem İnce ile gerçekleştirdiği görüşme sonrasında İnce, adaylıktan çekilmeyeceğini açıkladı. Bu tarihten sonra muhalefet içerisinde sesi çok çıkan azgın bir azınlık ve troller tarafından Muharrem İnce yoğun bir linç bombardımanına tutuldu. Muharrem İnce'nin kampanya sürecinde birtakım hataları da bulunmaktaydı.

Öncelikle, İnce 2018'deki %30.64'lük oyun tamamen kendisine ait olduğu varsayımı üzerinden yanlış bir okuma yaptı ve bu yanlış okumasını seçim dönemine kadar sürdürdü. Öyle ki, seçimlere birkaç ay kala yaptığı bir açıklamada ilk turu %30'un üzerinde bir oyla tamamlayacağını iddia etti.

İkincisi, Muharrem İnce 13 Mart 2023 tarihinde yaptığı basın açıklamasında "Olmuyorsa seçimlere iki gün kala gereğini yaparız" açıklamasıyla çekilebileceği yönünde açık kapı bıraktı. 29 Mart 2023 tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun Muharrem İnce'yle görüşmesi sonrasında İnce adaylıktan çekilmeyeceğini duyurmuş oldu. Seçimlere 11 gün kala Sözcü TV'de Liderler Özel programında yaptığı "Babacan ve Davutoğlu'nu ittifaktan gönder, adaylıktan çekilirim" tarzında yaptığı açıklamalar ile kafaları karıştırdı. Dolayısıyla Muharrem İnce, kampanya döneminde adaylık meselesinde tutarlı bir pozisyon alamadığı için adaylıktan çekilmesi yönünde başlatılan linç kampanyasının hedefi oldu. Üçüncüsü ise Millet İttifakı'na karşı kesinlikle uzlaşmayacağı yönünde bir tablo çizdi ve belki de partisini meclise taşıyabilmek için önemli bir fırsatı geri çevirmiş oldu.

Dördüncüsü olarak Muharrem İnce, her ne kadar 2018'deki 51 günlük Cumhurbaşkanlığı kampanyasını beklenenin üstünde bir performans ile tamamladıysa da 2023 seçimlerine doğru giderken bırakın kampanya sürecinde oylarını artırmayı, var olan oylarını da koruyamadığı gibi kendisinden çok daha az bilinen Sinan Oğan'ın gerisine düştü. Bunun temel gerekçesi ise 2018'de arkasında CHP örgütü ve CHP'nin medya gücü bulunan İnce'nin, 2023 yılına geldiğinde adaylık için bile 100 bin imzayı zor bulması ve partisinin zayıf bir teşkilat yapısına sahip olmasıydı.

Son olarak, kampanya sürecinde Muharrem İnce, kendi vaatlerini ve partisini anlatmak yerine troller tarafından ortaya atılan kendisi ve partisile ilgili çeşitli iftiralara yanıt vermekle vakit kaybetti. Kısacası muhalefet, İnce'yi adaylıktan çekilmeye zorladığı kadar, İnce'nin tabanını kırmadan ve incitmeyecek bir şekilde kendilerine oy vermeye ikna etmeye çalışsaydı belki birtakım sonuçlar daha farklı olabilirdi.

13- Hatalı Bir Kampanya Oluştur

Türkiye siyasetindeki kampanyalarda mitinglerin özel bir yeri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Mitingler, bir nevi partilerin topladığı kalabalıklar üzerinden gövde gösterisi yaptığı şov platformlarıdır. Ancak, kitle iletişim araçları zaman içinde değişti. Artık insanlara politikalarını anlatabilmek için on binlerce insanı bir meydana çekmeye gerek yok. Bunun yerine ana akım medya veya sosyal medya üzerinden daha az masrafla daha fazla kişiye ulaşabilmek mümkün. Ayrıca, Amerika ve Avrupa'daki gibi küçük salon toplantıları veya büyük spor salonu toplantıları şeklinde mitingler de mevcut. Dolayısıyla, Türkiye'de gerek siyasetin yapılışı gerekse de bu siyasetin yapılışında harcanan para açısından lüzumsuz pek çok şey bulunmakta. Bu tarz gereksiz unsurlar barındıran pahalı siyaset yerine çağın gereksinimlerine uygun yeni bir siyaset modelinin tartışılması faydalı olacaktır.

Türkiye'deki mitinglerde partiler, doğal bir kalabalığa hitap etmek yerine birçok il teşkilatından otobüsler kaldırarak suni bir kalabalık oluştururlar. Kendi partilileri tarafından oluşturulan bu suni kalabalık, sloganlar atarak dağılır. Bu tarz mitingler, partilerin rakip tabanlara veya kararsız seçmenlere seslenmek yerine kendi tabanlarına defaatle aynı mesajları verdiği birer etkinliğe dönüşür.

2018'de muhalif kitlenin önemli bir kısmı, yüz binlerce insanı toplayıp kalabalık mitingler tertip edince seçimi kazanabileceği yönünde yanlış bir algıya kapılmıştı. Fakat toplanan kalabalıklar, muhalefete fayda getireceği yerde muhafazakâr bloğun daha da kenetlenmesine neden oldu. 2018'deki seçimden yaklaşık bir yıl sonra yapılan yerel seçimlerde ise başarı için büyük mitingler değil, doğru üslup, sakin ve kapsayıcı bir dil ile saha çalışmasının yapılması gerektiği görülmüş oldu. Açıkçası, kazanmak için en az %50+1'i ikna etmen gereken bir ortamda, kendi kitleni çeşitli illerden, ilçelerden otobüslere toplayarak bir meydanda sloganlar attırıp sonra geri otobüslere bindirerek göndermek artık bugünün dünyasına ait olmayan bir siyasettir.

Yazının bu kısmı, 6 Mart 2023'te Millet İttifakı'nın Cumhurbaşkanı adayının açıklandığı geceden 13 Mayıs 2023 Cumartesi gününe kadar olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun kampanya sürecini konu almaktadır. 6 Mart 2023 akşamı, Saadet Partisi Genel Merkezi'nin önünde Millet İttifakı'nın ortak Cumhurbaşkanı adayının açıklandığı gün, esasen Kemal Kılıçdaroğlu'nun kampanyası başlamış oldu. Aynı gün akşamında Kemal Kılıçdaroğlu, CHP Genel Merkezi'nin önünde yaptığı adaylık konuşmasına Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'la birlikte çıktı.

Kılıçdaroğlu, 7 Mart günü, "Bu kürsüye veda etmek için buradayım" diyerek son kez CHP'nin grup başkanı olarak konuştuğunu belirtti. CHP ve Millet İttifakı'nın bileşenleri, 6 Şubat'taki deprem hadisesi sonrasında ülkenin yas durumunda olduğunu göz önünde bulundurarak büyük bir kampanya yerine, sembolik ve deprem bölgesi odaklı bir kampanya yürütme kararı almıştı. Seçimlere 65 gün kala Kemal Kılıçdaroğlu, yanına Mansur Yavaş'ı da alarak ilk ziyaretlerini Kahramanmaraş ve Malatya'ya gerçekleştirdi.

Kampanya döneminde CHP, grup toplantılarını Millet Buluşması formatıyla miting yapılacak illere entegre etti ve 14 Mart 2023'te Kılıçdaroğlu depremden en çok etkilenen illerden biri olan Hatay'da

Ekrem İmamoğlu ile birlikte ilk Millet Buluşması'nı gerçekleştirdi. Kılıçdaroğlu burada yaptığı konuşmada, "depremedelere bedelsiz konut sözü" verdi. 19 Mart 2023 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği İkinci Yüzyıl İktisat Kongresi'ne Akşener haricindeki Millet İttifakı'nın tüm genel başkanları katılım sağladı. Ertesi gün, Kılıçdaroğlu TBMM'de HDP'yi ziyaret etti ve HDP'nin eş genel başkanları ile birlikte bir basın açıklaması yaptı.

21 Mart tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu ve Ekrem İmamoğlu, deprem bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Gaziantep'e giderek Millet Buluşması'nın ikincisini düzenledi. Seçimlere 51 gün kala Millet İttifakı'nın tüm liderleri ve iki büyükşehir belediye başkanı, Malatya'daki iftar programına katıldılar.

Seçimlere 48 gün kala Kılıçdaroğlu'nun kampanya ekibi, Levent Yüksel'in 1993'teki Tuana isimli şarkısını "Sana söz, yine baharlar gelecek" şeklinde uyarlayıp sosyal medya hesapları ile paylaşmasıyla kampanyanın medya kısmı başlatılmış oldu. Kampanyada kullanılan imgeler ve söylemler esasen 2019'daki "Martin Sonu Bahar" kampanyasının yeni bir formatını andırmaktaydı. Kılıçdaroğlu'nun kampanyasındaki ilk sloganlar "Sana Söz" ve "Bay Kemal sözünden dönmeyecek" şeklindeydi.

28 Mart'ta Millet Buluşması'nın dördüncüsü Konya'nın Ereğli ilçesinde düzenlendi. Kılıçdaroğlu, bu kez bir yanına Ekrem İmamoğlu'nu bir yanına da Mansur Yavaş'ı alarak kürsüye çıktı. Ertesi gün Kılıçdaroğlu ile Muharrem İnce arasında bir görüşme gerçekleşti. Görüşme sonrasında İnce, Kılıçdaroğlu lehine adaylıktan çekilmeyeceğini duyurdu.

Kılıçdaroğlu, kampanyasında yaşayan Cumhurbaşkanları ile görüşme gerçekleştirmek için 30 Mart 2023'te 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer'i ve 31 Mart 2023'te ise 11. Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ü ziyaret etti. 4 Nisan 2023'te, Millet Buluşmaları'nın dördüncüsü Trabzon'da gerçekleşti. Buluşmada, Kılıçdaroğlu'nun yanında Ekrem İmamoğlu yer aldı. 5 ve 6 Nisan tarihlerinde Kılıçdaroğlu, birkaç minör partiye ziyaretler gerçekleştirdi.

11 Nisan tarihinde, Millet Buluşması'nın beşincisi Çanakkale'de, Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'ın da katılımları ile gerçekleşti. Çanakkale'den önce düzenlenen Millet Buluşmaları, spor salonları veya büyük çadırlarda birer salon toplantısı şeklinde gerçekleştirilirken, Çanakkale'deki Millet Buluşması ile artık miting formatına dönüşmüş oldu. Kemal Kılıçdaroğlu, Çanakkale'den "emeklilere dini bayramlarda asgari ücret tutarında ikramiye vereceğini" vaat etti.

12 Nisan tarihinde ATA İttifakı'nın Cumhurbaşkanı aday olan Sinan Oğan, CHP Genel Merkezi'ni ziyaret ederek seçim güvenliği konusunda Kılıçdaroğlu ile görüştü. Ramazan ayı içerisinde miting ve etkinlik yapmanın zor olacağı gerekçesi ile genellikle iftar buluşmaları ve salon toplantıları şeklinde ilerleyen kampanya, 21 Nisan'daki Ramazan Bayramı sonrasında açılışlar ve mitingler başta olmak üzere yoğun bir kampanyayı beraberinde getirdi.

24 Nisan'da Kılıçdaroğlu, İmamoğlu ve Yavaş'la birlikte Ardahan, Kars ve Uşak'a giderek bir günde 3 miting gerçekleştirdi. Ertesi gün Kılıçdaroğlu, Mansur Yavaş ile Eskişehir ve Burdur'da mitingler düzenledi. 26 Nisan tarihinde Kılıçdaroğlu, yanında Temel Karamollaoğlu ve Gültekin Uysal ile önce Afyon'da bir miting düzenlendi. Ardından yine aynı gün, Mansur Yavaş'la birlikte Nevşehir'de bir miting

daha gerçekleştirildi. 27 Nisan'da Kılıçdaroğlu, Ali Babacan ve Mansur Yavaş ile Balıkesir ve Tekirdağ'da mitingler düzenledi.

28 Nisan'da, yani seçimlere 16 gün kala, Kılıçdaroğlu, 5 genel başkan ve 2 büyükşehir belediye başkanının da yer aldığı "Haydi Türkiye Haydi" isimli videolarla medya kampanyasının ikincisini başlattı. 28 Nisan tarihinde Meral Akşener, Ekrem İmamoğlu ile birlikte Giresun ve Mansur Yavaş ile Kocaeli mitinglerini gerçekleştirdi. 29 Nisan tarihinde Kılıçdaroğlu, Kayseri'de; Babacan, Karamollaoğlu ile Isparta'da; Yavaş ise DP lideri Uysal ile mitingler düzenledi. 6 lider ve 2 büyükşehir belediye başkanı için İstanbul, Ankara ve İzmir'de birlikte katılımı gerçekleştirilecek mitingler ilan edilmişti. Nitekim 30 Nisan tarihinde İzmir'de Millet İttifakı liderlerinin katılımıyla ilk büyük miting düzenlendi.

1 Mayıs tarihinde Kılıçdaroğlu, İmamoğlu ile Zonguldak'ta ve Bartın'da, aynı gün Yavaş ve İmamoğlu ile de Manisa'da Millet Buluşması mitingi düzenledi. Seçimlere 12 gün kala Kılıçdaroğlu, İmamoğlu ile birlikte Ağrı ve Van mitinglerini gerçekleştirdi. Ertesi gün, Gültekin Uysal'la Sinop mitingi sonrasında, Uysal, Yavaş ve İmamoğlu'nun katılımıyla Ordu mitingi düzenlendi. 4 Mayıs tarihinde önce Kılıçdaroğlu ile Mansur Yavaş Niğde mitingi, ardından Yavaş ve İmamoğlu ile birlikte Denizli mitingi yapıldı. 5 Mayıs tarihinde ise Ahmet Davutoğlu'nun da katılımıyla Muğla'daki Millet Buluşması mitingi gerçekleştirildi. 6 Mayıs tarihinde Millet İttifakı'nın en büyük mitingi, tüm genel başkanların ve iki belediye başkanının katılımıyla İstanbul Maltepe'de yapıldı. 7 Mayıs tarihinde Kırşehir, Kırıkkale ve Antalya mitingleri, Kemal Kılıçdaroğlu ile birlikte, Mansur Yavaş'ın da katılımıyla gerçekleştirildi.

Kılıçdaroğlu'nun kampanyası için 8 Mayıs'ta Adana, 9 Mayıs'ta Bolu, Düzce ve Sakarya'da, 10 Mayıs'ta Aydın ve Kütahya'da çeşitli liderlerin katılımları ile mitingler yapıldı. Seçimlere 3 gün kala ise Sivas ve Bursa'da Millet Buluşmaları mitingleri düzenledi. Aynı gün hem Konda'nın anketi yayınlandı, hem de Muharrem İnce adaylıktan çekildiğini duyurdu. 12 Mayıs'ın sabahında ise önce Samsun'da, ardından da akşam saatlerine doğru Millet İttifakı'nın son büyük mitingi olarak Ankara mitingi yapıldı. Son olarak, Kılıçdaroğlu 13 Mayıs'ta Anıtkabir'i ziyaret ederek ilk tur için kampanyasını tamamlamış oldu.

14 Mayıs sabahına gelindiğinde Kemal Kılıçdaroğlu, toplamda Millet Buluşması kapsamında 42 il mitingi gerçekleştirdi. Akşener ise partisinin düzenlediği mitingler ve Millet Buluşması mitingleri ile birlikte toplam 30 mitinge katıldı. Temel Karamollaoğlu 9, Babacan ve Uysal 8, Davutoğlu ise 6 tane Millet Buluşması mitinglerine katılım sağladılar.

İki belediye başkanı kampanya sürecinin en etkin aktörlerindendi. Mansur Yavaş, ağırlıklı olarak muhafazakâr ve milliyetçi seçmenlerin yaşadığı İç Anadolu, Ege ve Karadeniz coğrafyalarında, toplamda 36 ilde mitinglere katıldı. Ekrem İmamoğlu ise ilk tur için toplamda 42 ilde olmak üzere 80'e yakın miting düzenledi. İmamoğlu, kampanya döneminde özellikle Karadeniz'deki iller başta olmak üzere birçok kente iki kez giderek mitingler düzenledi.

Millet İttifakı'ndaki minör partiler seçimlere CHP listelerinden girmeleri sonrasında daha çok adaylarının oldukları iller için il teşkilatı ziyaretleri, seçim koordinasyon merkezi açılışları ve saha ziyaretleri için bazı illere gittiler. Bu kapsamda miting yapılan iller haricinde Ali Babacan 8, Gültekin Uysal 7, Ahmet Davutoğlu 6 ve Temel Karamollaoğlu ise 4 ilde saha programı uyguladı.

Sana Söz kampanyası, daha önce Türk siyasetinde yapılmış birçok kampanyadan çok daha farklı bir düzeydeydi. Ayrıca belirtmek gerekir ki kampanya, akılda kalıcı bir slogan, etkili bir oyuncu seçimi ve prodüksiyon açısından fevkalade başarılıydı. **Ancak, 21 yıllık yıpranmış bir iktidarın, özellikle de son beş yılında yaşanan sorunlar silsilesi göz önüne alındığında, bu kadar pozitif bir kampanya yapmanın doğru bir tercih olmadığı kanaatindeyim.**

2019'daki Martin Sonu Bahar kampanyası, yerel seçim odaklı olmasına rağmen pozitif bir kampanya olmuştu. Ancak, İmamoğlu'nun 31 Mart öncesi kullandığı reklamlarda, hem "çeyrek asırdır İstanbul'u yöneten anlayış" diyerek İstanbul'daki sorunları vurgulayan negatif bir yaklaşım, hem de bu sorunlara karşı İmamoğlu'nun çözümlerini içeren pozitif bir kampanya stratejisi bulunmaktaydı.

Bununla birlikte, Sana Söz kampanyası gereğinden fazla vaat odaklıydı. Kılıçdaroğlu'nun uzun bir süredir, iktidara yakın olan ve büyük ihaleler alan 5 şirkete yönelik söylemiş olduğu ve tam olarak nasıl hesaplandığı belli olmayan "hazineden çalınan 418 milyar doları alacağım" sözleri, seçmen nezdinde sahici bulunmadı. Buna ek olarak, Kılıçdaroğlu'nun 2022'deki yurt dışı ziyaretleri sonrası 300 milyar dolarlık yatırım getireceği sözü bulunmaktaydı. Seçimlerde kararsız seçmenleri çekmek için vaatler elbette önemlidir, ama vaat enflasyonu oluşturmak, kararsızları çekmek bir yana dursun, gelen kitleleri de geri kararsızlara götürebilir. **Hâlihazırda Millet İttifakı, yerelde iktidar olduğundan dolayı yerel yönetimlerde yaptıklarını somut olarak yansıtan ara bir kampanya ile vaat odaklı bir yerden somut icraat odaklı bir yere geçebilirdi; Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul'da yürüttüğü "İstanbul'da Yaptık, Tüm Türkiye'de de Yapacağız!" isimli kampanyası buna örnek olabilir.**

Kucaklayıcı dil, pozitif bir kampanya iyidir, ama sadece pozitif kampanyanın, seçimli otoriter rejimlerde yeterince işe yaramadığını hep birlikte gördük. Dolayısıyla, Kılıçdaroğlu kampanyasının en önemli eksiklerinden biri, iktidarın onca medya gücü ve manipülasyonlarına karşı pozitif ve negatif bir kampanyayı aynı anda yürütmek yerine, marteniçkalı, kalpli, çiçekli pozitif kampanyanın tercih edilmesiydi. **Buna ek olarak, Kılıçdaroğlu'nun akşam "şu saati bekleyin" diyerek attığı on binlerce beğenili ve on milyonlarca izlenen videoları, karşı blok açısından bir etki yaratmayıp, sadece muhalif kitlelerin yankı odalarında kendilerini avutmalarına neden oldu.**

Kısacası, seçimli otoriter bir rejimde iktidar olmanın bütün nimetlerini kullanan, sopa ve havuç ile gerek medyada gerekse iş dünyasında istediğini yaptırabildiği bir ortamda muhalefet açısından kader seçimi olan 2023 seçimlerinde doğru bir kampanya stratejisi oluşturulamadı. İktidar, kitesini çok iyi bildiği için dini ve milli duygulara hitap eden, hatta bunları manipüle eden bir strateji kurgularken muhalefet, doğru bir sağ siyaset okuması yapmadan stratejisini oluşturdu.

28 Nisan 2023 tarihinde ise Kemal Kılıçdaroğlu'nun ikinci kampanyası olan "Haydi Türkiye Haydi" kampanyası başladı. Bu kampanyada Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu ile birlikte Kılıçdaroğlu'nu destekleyen ve Cumhurbaşkanı yardımcısı adayları olan beş genel başkan ve iki büyükşehir belediye başkanı yer almaktaydı. İkinci kampanyada liderlerle birlikte çekilen bu filmler, ilk kampanyadaki filmlere göre epey kısaydı. Ortalama video uzunluğu 8 saniye olan bu kampanya filmleriyle hem Cumhurbaşkanı adayı Kılıçdaroğlu'nun hem de Cumhurbaşkanı yardımcısı adayları olan liderlerin tanıtımı yapılmıştı.

Haydi Türkiye Haydi kampanyası, 28 Mart'ta başlayan Sana Söz kampanyasına nazaran daha basit ve net mesajlar içermekteydi. Kampanyanın müziği ise Karadenizli Kazım Koyuncu'nun "Hayde" adlı şarkısından uyarlanmıştı. Ancak, Sana Söz kampanyasındaki filmlerde olduğu gibi bu kampanyanın filmleri de fazla pozitif. Hiç şüphesiz ki kampanya, Kılıçdaroğlu'nun tabanını motive etmişti. Fakat amaçlanan sadece Kılıçdaroğlu'nun tabanını motive etmek yerine kararsızlar ve Cumhuriyet İttifakı'ndan oy sağlamaktı.

Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhuriyet İttifakı bileşenleri, Kemal Kılıçdaroğlu ve Millet İttifakı'nı terörle işbirliği yapmakla itham ediyor, miting meydanlarında montaj videolar izlettiriyorlardı. İktidar, seçimleri kaybetmemek için milli ve dini duyguların kullanılması başta olmak üzere her türlü yolu denedi. Fakat bu dini ve milli duyguların istismar edilmesinde Millet İttifakı'nın da önemli bir katkısı bulunmaktaydı.

Aday belirleme ve seçim sonrasında ülkenin nasıl yönetileceği meselesinde Millet İttifakı ilk düğmeyi yanlış iliklemiştir. HDP, Millet İttifakı'nın bir mensubu olmasa da Cumhurbaşkanı adaylığı konusunda ilk günden beri Mansur Yavaş'a ve daha sonra Ekrem İmamoğlu'na veto koyarak sadece Kemal Kılıçdaroğlu ismini dillendirdi. Nitekim 20 Mart'ta Kemal Kılıçdaroğlu'nun TBMM'de HDP eş genel başkanlarını ziyaret etmesi ve ziyaret sonrasında da HDP'nin açıktan hiçbir talep ve beklentisi olmaksızın aday çıkarmayıp Kılıçdaroğlu'nu desteklemesi muhafazakâr ve milliyetçi tabanda endişe yarattı. Ayrıca, kayda değer bir oyu bulunmayan DP lideri Gültekin Uysal'ın dahi Cumhurbaşkanı yardımcısı olacağı ve masadaki partilere oy oranlarına bakılmaksızın en az bir bakanlık verileceği bir ortamda, %10'luk oya sahip olan HDP'nin, sanki kâr amacı gütmeyen bir hayır kurumuymuş gibi, hiçbir talep gözetmeksizin Kemal Kılıçdaroğlu'nu desteklemesi, Millet İttifakı'nın oy hedefi olan kararsız sağ seçmen nezdinde büyük bir soru işareti oluşturdu.

Prodüksiyon ve slogan gibi önemli hususlarda fevkalade başarılı olan "Sana Söz" ve "Haydi Türkiye Haydi" kampanyalarının, iktidarın her türlü gücü kullanarak yaptığı dezenformasyonlara karşı sadece pozitif bir kampanya şeklinde ilerlemesi ciddi bir hataydı. Unutmamakta fayda var; 21 yıllık AK Parti iktidarları döneminde, muhalefetin iktidar karşısında en güçlü olduğu seçim 2023 seçimleriydi. Öncelikle, 2018 sonrası Erdoğan'ın başkanlık döneminde Türkiye'de her alanda sorunlar silsilesinin artması ve bunların neticesinde yönetilemeyen bir Türkiye ile karşılaşılması, muhalefete büyük bir psikolojik üstünlük sağladı. İkincisi, 2023 seçimlerine doğru giderken muhalefetin elinde İstanbul, Ankara, İzmir'in de dâhil olduğu 11 büyükşehir belediyesiyle yerelde iktidar olmanın getirdiği büyük bir avantaj bulunuyordu. Üçüncüsü ise yerelde elde edilen başarı sonrası gelişen muhalif medya, muhalefet açısından bir kazanımdı. Dolayısıyla 2023 muhalefeti; finans, medya, insan gücü ve psikolojik üstünlük açısından ne 2014'teki muhalefetle ne de 2018'deki muhalefetle kıyas edilemeyecek bir noktadaydı.

15- Sandıklara Sahip Çıkama

21 yıllık AK Parti iktidarında seçim güvenliği hep tartışılan bir mesele olmuştur. 2017'deki referandumda mühürsüz oyların geçerli sayılması, para karşılığı verilen vatandaşlıklar başta olmak üzere sığınmacıların bir kısmının vatandaş olması ile seçmen listelerinde soru işaretlerinin oluşması, seçim günü yaşanan usulsüzlükler ve en önemlisi de 2019'da tekrarlanan İstanbul seçimleri gibi nedenlerle seçim güvenliği noktasında ciddi endişeler oluşmuştu.

Muhalefet partileri tüm ülke sathında, ne genel ve yerel seçimlerde ne de referandumlarda sandık güvenliğini sağlayacak bir kitle örgütlenmesini başaramamıştır. Bunun en iyi iki örneği ise 2017'deki referandum ve 2018 seçimleriydi. 2018 seçimlerine Millet İttifakı olarak katılan CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti, toplamda yüz binlerce üyesi bulunmasına rağmen 186.501 sandığın tamamında gözlemci bulunduramadı.

2023 seçimlerine doğru giderken muhalefetin önündeki en önemli sınavlardan biri sandık güvenliğini sağlamaktı. 6'lı Masa'nın kurulmasının ardından ilk olarak ele alınan meselelerden biri de sandık güvenliğiydi. Bu kapsamda, 27 Mart 2023 tarihinde DEVA Partisi'nin ev sahipliğinde gerçekleşen ikinci 6'lı Masa toplantısında seçim güvenliğine ilişkin bir komisyonun kurulduğu ilan edildi. Kurulan komisyon, 6 Haziran tarihinde seçim güvenliğine ilişkin çalışmalarını bir basın toplantısıyla açıkladı.

Komisyon, çalışmalarını seçim öncesi, seçim günü ve seçim sonrası olarak üçe ayırmıştı. İlk olarak 6'lı Masa'yı oluşturan siyasi partiler, seçim öncesi sandık güvenliği meselesinde seçmen kütüklerinin analiz edilmesi, tüm sandıklarda sandık kurulu üyelerinin belirlenmesi ve ortak avukatlar havuzunun oluşturulması için çalışacaktı. Seçim günündeyse oy kullanma ve sayım işlemleri, tüm sandıklardan ıslak imzalı tutanakları alarak YSK'nın ilan ettiği verilerle karşılaştırma işlerini yürütecekti. Son olarak, seçim sonrasında gerek duyulması halinde usullere uygun şekilde itirazların yapılmasını sağlayacaktı.

Fakat seçimlere doğru ilerledikçe Millet İttifakı'nı oluşturan partiler ortak bir seçim güvenliği organizasyonu oluşturacağına, her parti ayrı ayrı olarak kendi sandık organizasyonlarını kurdu. Nisan 2023'te Millet İttifakı seçimlerde CHP ve İYİ Parti olarak yer alacağından CHP listesinden seçimlere girecek minör partiler, müşahitlerini CHP'den yazdırdılar. Sandıklardaki verilerin işlenip açıklanması için de CHP ve İYİ Parti ayrı ayrı sistem geliştirdiler. Hatta seçimlere CHP listesinden katılmalarına rağmen DEVA Partisi de "saydik.biz" adlı bir web sitesi ile ıslak imzalı tutanakları toplayacağını duyurdu.

Millet İttifakı'nın on binlerce il ve ilçe yöneticisinden oluşan insan kaynağı, finansal gücü ve medyası ile yapması gereken seçim güvenliği organizasyonu, seçimlere üç ay kala Türkiye Gönüllüleri'nin gönüllüleri tarafından halledilmeye çalışıldı. Türkiye Gönüllüleri, 2 Aralık 2022'de İstanbul Gönüllüleri'nin Türkiye çapındaki uyarlanması olarak kuruldu. Bu organizasyon, her ne kadar Millet İttifakı için çalışıyor olsa da, CHP, İYİ Parti ve diğer minör partiler tarafından insan kaynağı ve finansal olarak ciddi şekilde desteklenmedi.

Türkiye Gönüllüleri, Aralık 2022'den Mart 2023'e pek bir etki oluşturamadı. Kılıçdaroğlu'nun adaylığı sonrası yeniden gönüllülük çağrılarına başlandı. İlk olarak 19 Mart tarihinde Ekrem İmamoğlu, Türkiye Gönüllüleri'ne gönüllü olunması için çağrı yaptı. Aynı gün Mansur Yavaş da Türkiye Gönüllüleri'ne katılım için bir çağrıda bulundu. Seçimlere bir ay kala Kemal Kılıçdaroğlu, sosyal medya platformlarından sandık güvenliği için Türkiye Gönüllüleri'ne katılım çağrısı yaptı. Millet İttifakı liderlerinden ise sadece Ahmet Davutoğlu, 16 Nisan tarihinde çektiği bir video ile Türkiye Gönüllüleri'ne katılım çağrısında bulundu.

Türkiye Gönüllüleri'nde süreç; başvuru, arama, değerlendirme ve görevlendirme şeklinde işliyordu. Ancak kayıt olma süreci, başvuru sonrası arama, görevlendirme, görevlendirme sonrası eğitimler, gönüllüler arası koordinasyonlar başta olmak üzere birçok konuda sorunlar yaşandı. Tabii Türkiye Gönüllüleri, yeni kurulmuş ve gönüllülük esasına dayanan bir organizasyon olduğundan yıllardır bu işle hemhal olan seçim güvenliği organizasyonları kadar deneyime sahip değildi. **Burada unutulmaması gereken esas konu ise Millet İttifakı açısından seçim tarihine en az bir yıl kala başlanıp bitirilmesi gereken işlerin, seçime iki ay kala, tabiri caizse gönüllüler aracılığı ve el yordamıyla halledilmeye çalışılmasıdır.**

12 Mayıs 2023 tarihinde 6'lı Masa'nın ilk tur öncesi son toplantısı yapıldı. Toplantıda liderler, seçim güvenliği meselesini ele aldı ve seçimlere tüm kadrolarıyla hazır oldukları için milletin müsterih olmasını istedi.

Millet İttifakı, 192 bin 229 sandık için 561 bin 977 görevli ve gönüllü ile hazırды. Ayrıca gönüllü avukatlar, ihtiyaçlar halinde her itirazı dikkatle inceleyecek şekilde, oy kullanılan her noktada hazır bulunacaktı. Hiçbir sandık boşta bırakılmayacak, seçim Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokrasi geleneğine gölge düşürmeksizin sonuçlanacaktı (CHP, 2023).

Seçime iki gün kala Millet İttifakı, tüm sandıklar için en az iki görevli ile hazır olduklarını duyurdu. Ancak seçim akşamı, tıpkı önceki seçimlerde olduğu gibi, birçok sorun yaşandı. Seçimlerden önceki Yargıtay verilerine göre CHP'nin üye sayısı 1 milyon 369 bin 430, İYİ Parti'nin 617 bin 513, Demokrat Parti'nin 364 bin 444, Saadet Partisi'nin 265 bin 738, DEVA Partisi'nin 177 bin 454, Gelecek Partisi'nin 76 bin 182 üyesi vardı ve Millet İttifakı'nın toplamda 2 milyon 870 bin 761 üyesi bulunuyordu. Dolayısıyla, Millet İttifakı'nı oluşturan siyasi partilerin toplam üye sayısının 1/5'iyle bile tüm sandıklara ikiden fazla görevli atanabilirken seçim günü, sandık güvenliği meselesinde insan gücü açısından ciddi sorunlar yaşandı. **Seçim akşamı pek çok sandıkta görevlinin olmaması, görevli bulunan sandıkların bir kısmında ıslak imzalı tutanakların aktarılması konusunda koordinasyonun iyi derecede yürütülememesi sonucunda bilişim sisteminde de sorunlar baş gösterdi.**

Türkiye Gönüllüleri'nin paylaştığı bilgilere göre ilk tur seçimlerine kadar toplam 111.298 kişi Türkiye Gönüllüleri'ne başvurmuş ve bu başvuranlar arasından 83.291 kişi görevlendirilmişti. Görevlendirilen kişiler üzerinden de 143.301 sandığın ıslak imzalı tutanaklarına erişilmişti (Türkiye Gönüllüleri, 2023). 2023 seçimlerinde toplam sandık sayısı 192.229 olduğundan, Türkiye Gönüllüleri 143.301 ıslak imza ile toplam ıslak imzalı tutanakların yaklaşık olarak %74,55'ine ulaşabilmişti.

16- Seçim Akşamını Koordine Edeme

14 Mayıs 2023'te Türkiye seçimini yaptı. Yüksek Seçim Kurulu, 18.30 itibariyle yayın yasağını kaldırdı ve ilk sonuçlar kamuoyu ile paylaşıldı. ANKA Haber Ajansı'na göre Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandıkların %1,1'i açılırken Erdoğan %49,8'le birinci, Kılıçdaroğlu %45,7 ile ikinci ve Oğan ise %3,9'la üçüncüydü.

Anadolu Ajansı ise ilk verilerini saat 18.39'da paylaştı. AA'nın ilk verilerine göre; Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandıkların %9,1'i açılırken Erdoğan %59,5'le birinci, Kılıçdaroğlu %34,8'le ikinci, Oğan ise %5,1'le üçüncüydü. Milletvekiliği seçimlerindeyse sandıkların %2,4'ü açılmış ve bu sonuçlara göre Cumhur İttifakı %68,5'le 431 vekil, Millet İttifakı %21,6'yla 132 vekil çıkartıyor, Emek ve Özgürlük İttifakı ise %6 oy alarak barajı geçemediği için vekil çıkaramıyordu.

Anadolu Ajansı, geçtiğimiz son 10 yıldaki birçok seçimde yaptığı gibi, öncelikle iktidarın yüksek oy aldığı bölgelerdeki verileri girerek seçim akşamı bir algı operasyonu yürütmekteydi.

19.35 sularında Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş, kameralar karşısına geçerek seçim akşamı boyunca yapacakları ilk açıklamaları yaptılar. İki belediye başkanı konuşmasına başlarken ANKA'ya göre Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandıkların %9,7'si açılmış ve Erdoğan %50'yle birinci, Kılıçdaroğlu %44,6'yla ikinci, Oğan ise %4,8'le üçüncüydü. Keza, Anadolu Ajansı'na göre de sandıkların %32,3'ü açılmış ve Erdoğan %53,4'le birinci, Kılıçdaroğlu %40,7'yle ikinci ve Oğan ise %5,4'le yarışı üçüncü tamamlamaktaydı.

Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş, 13. Cumhurbaşkanı adayları Kemal Kılıçdaroğlu ve Millet İttifakı adına yaptıkları açıklamalarda, Anadolu Ajansı'nın yine bir manipülasyon gerçekleştirdiğini belirterek konuşmalarına başladılar. Ekrem İmamoğlu, 2015'ten 2019'a kadar olan seçimlerde oy açılışları ve kapanışlarıyla ilgili Anadolu Ajansı'nın manipülasyon örneklerini hatırlatarak şunları söyledi:

"Birkaç hatırlatma yapmak isterim. Haziran 2015 seçimlerinde AA, ne hikmetse %65'le iktidarı önde başlatıyor ve o seçim %40'la bitiyor. Yani AA %25'lik bir farkla algı yönetiyor. Kasım 2015 seçimlerinde %75'le başlıyor, %49'la bitiriyor, yaklaşık 26 puanlık bir düşüş. Yine 2018'de Sayın Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçildiği seçimde %67'lere varan oranla başlıyor, %52'yle bitiriyor, yine 15 puana yakın bir düşüşle sonuçlanıyor. 2019'da ise güçleri yetmiyor buna, yüksekte başlıyorlar, ama dediğim gibi iki saat sonra daha çok düşük sandık açılma sonuçlarıyla Anadolu Ajansı ekranlarını kapattı. **Şimdi bu oranlara baktığımızda biz şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: 13. Cumhurbaşkanı adayımız Sayın Kemal Kılıçdaroğlu, ülkemizin bu akşam Cumhurbaşkanı olarak ilan edilecektir diyebiliriz ve buna inanıyoruz.**" (Ekrem İmamoğlu, 2023)

Mansur Yavaş ise kendilerinin yüksek oy aldığı sandıklara düzenli olarak itirazların yapıldığını söyledi. **Oy oranı açısından kendilerine gelen %23,87'lik sonuçlara göre oy oranı vermeden Kemal Kılıçdaroğlu'nun önde olduğunu söyledi.** İki belediye başkanının açıklamasının ardından Kemal Kılıçdaroğlu, 19.53'te Twitter hesabından "Öndeyiz" şeklinde bir tweet attı.

20.53'te Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş ikinci kez basın karşısına çıktı. İki belediye başkanı ikinci konuşmasına başlarken ANKA'ya göre Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandıkların %46,8'i açılmış ve Erdoğan %47,6'yla birinci, Kılıçdaroğlu %46,7'yle ikinci, Oğan ise %5,3'le üçüncüydü. Anadolu Ajansı'na göre de sandıkların %61,3'ü açılmış ve Erdoğan %51,6'yla birinci, Kılıçdaroğlu %42,6'yla ikinci ve Oğan ise %5,3'le yarışı üçüncü tamamlıyordu. İmamoğlu açıklamasında, ellerindeki verilere göre iktidarın ciddi bir düşüşte olduğunu belirtti. Bununla birlikte, verilerin akışını takip ettiklerinde, kendilerinin sürekli bir çıkış trendi, rakiplerinin ise sürekli bir iniş trendi seyrettiğini söyledi.

Mansur Yavaş ise 192.229 sandıktan 91.913'nün sonucunun geldiğini ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun 11 milyon 428 bin 512 oyla %47,42 oranında bir oy olarak birinci, Erdoğan'ın 11 milyon 278 bin 773 oyla %46,80 oranında oy olarak ikinci ve Oğan'ın ise 1 milyon 283 bin 775 oy alarak %5,33'lük bir oy oranıyla üçüncü olduğunu açıkladı. **Buna ek olarak sorulan bir soru üzerine Mansur Yavaş, seçimi ilk turda alacaklarını öngördüğünü kamuoyu ile paylaşmış oldu.**

22.12'de Kemal Kılıçdaroğlu bir tweet paylaştı: "Yüzde 60'lar ile başlayan kurgu şu anda 50'nin altına düştü. Sandık müşahitleri ve seçim kurullarındaki görevlilerimiz buldukları yerden asla ayrılmaz. Bu gece uyumayacağız Halkım. YSK'yı uyarıyorum, illerdeki veri girişini sağlamak zorundasınız."

22.36'da Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş bir odadan canlı yayın yaptılar. Yayında İmamoğlu, yaklaşık 10 milyon oyun hâlâ girilmediğini ve bunun da %20'lik bir oya tekabül ettiğini belirtti. İlaveten, AA'nın Erdoğan'ın oyunu %50'nin üstünde tutmak için özel bir çaba sarf ettiğini, ancak sandıkların %85'inin açılmasıyla manipülasyon sonucu tutulan rakamların yerini gerçek rakamların alacağını ifade etti. **Mansur Yavaş ise seçimlerin ikinci tura da kalabileceğini açıkladı.**

23.36'da Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş üçüncü kez basın karşısına çıktı. İki belediye başkanı üçüncü konuşmasına başlarken ANKA'ya göre Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandıkların %91,70'i açılmış ve Erdoğan %49,08'le birinci, Kılıçdaroğlu %45,19'la ikinci, Oğan ise %5,31'le üçüncüydü. Anadolu Ajansı'na göre de sandıkların %90,60'ı açılmış ve Erdoğan %49,86'yla birinci, Kılıçdaroğlu %44,38'le ikinci ve Oğan ise %5,30'la yarışı üçüncü tamamlıyordu.

Ekrem İmamoğlu, ellerindeki veri ve istatistiklere göre sabaha doğru Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçimi önde tamamladığını herkesin göreceğini açıkladı. Mansur Yavaş ise ıslak imzalı tutanakların %69,57'sinin ellerinde olduğunu ve buna göre 19 milyon 997 bin oyla Kemal Kılıçdaroğlu'nun %47,7'lik bir oy oranı ile birinci, 19 milyon 286 bin oyla Erdoğan'ın %45,8'lik oy oranı ile yarışı ikinci olarak tamamladığını söyledi. Buna ek olarak, 60 bin sandığın verisinin henüz girilmediğini belirtti. **Yine basının sorduğu bir soru üzerine Mansur Yavaş, Kemal Kılıçdaroğlu'nun ilk turu büyük ihtimale birinci olarak tamamlayacağını söyledi.**

15 Mayıs günü 00.35'te Kemal Kılıçdaroğlu bir buçuk dakikalık kısa bir açıklama yaptı: "Oyumuzun yüksek olduğu sandıklarda üst üste itirazlarla sistemi bloke ediyorlar. Ankara'da 300, İstanbul'da 700 sandıkta itirazlar var. Bloke ettiğiniz Türkiye'nin iradesidir. Bu işin bir oldubittiye getirilmesine asla izin vermeyeceğiz. Birakın oylar gelsin. Sonuç bir an evvel belli olsun. Ülkenin belirsizliğe artık tahammülü yoktur. Millet'in iradesinden korkmayın."

15 Mayıs günü saat 02.10'da Erdoğan balkon konuşmasına başladı. Konuşmasında ilk olarak Cumhuriyet İttifakı'nın mecliste çoğunluğu aldığını belirtti ve meclisle uyumlu çalışacak Cumhurbaşkanı için istikrar vurgusu yaptı. Ardından, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin henüz netleşmediğini söyledi:

"Sonuçlar henüz belli olmadı, Milli İrade'nin tezahürünü bekliyoruz. Seçimin ilk turda bitip bitmediğini bilmiyoruz. Şayet milletimiz ikinci tura kalmasından yana seçim yaptıysa onun da başımızın üstüne yeri var."

Kemal Kılıçdaroğlu, 7 Cumhurbaşkanı Yardımcısı adayı ile birlikte saat 03.00'te yine kısa bir açıklama yaptı. **Kılıçdaroğlu açıklamasında, Erdoğan'ın ilk turda %50'yi geçememesinin çok önemli bir gelişme olduğunu belirtti ve kendisinin yaklaşık %45 almasına rağmen Erdoğan'ın %49,5 alması sonucunda toplumdaki beklendiği güvenoyunu alamadığını ifade etti:**

"Erdoğan bütün iftiralarına ve hakaretlerine rağmen beklediği sonucu alamamıştır. Seçim balkonda kazanılmaz. Kimse oldubittiye heveslenmesin. Veriler şu anda akmaya devam ediyor. Bu seçimi ikinci turda mutlaka ama mutlaka kazanacağız. Toplumdaki değişim talebi yüzde 50'nin üzerindedir. Biz önümüzdeki 15 gün boyunca bu ülkeye hakkı, hukuku getirmek için her türlü mücadeleyi yapacağız. Mutlaka ama mutlak kazanacağız ve bu ülkeye demokrasiyi getireceğiz."

Seçim akşamının bir diğer sorunu ise Geçiş Süreci Yol Haritası ile Türkiye'nin geleceğini tayin noktasında sorumluluk üstleneceğini bildiren ve Cumhurbaşkanı yardımcısı adayı olan 5 liderin, o akşam düzenli aralıklarla kamuoyunu bilgilendirmek için kameralar karşına geçmek yerine tweet atmakla yetinmesiydi. Sonuç olarak, 14 Mayıs akşamı verilerin ve süreçle ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesi Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş üzerinden yürütüldü. Seçim akşamı sağlıklı bir veri elde edemeden İBB Başkanı İmamoğlu'nun ve ABB Başkanı Yavaş'ın kamuoyunu bilgilendirmek için basının önüne çıkması, Millet İttifakı'na faydadan çok zarar getirdi.

Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'ın ilk açıklamalarında Kemal Kılıçdaroğlu'nun o gece 13. Cumhurbaşkanı olarak ilan edileceğini, ikinci açıklamalarında seçimi ilk turda alabileceklerini, üçüncü açıklamalarında ise seçimin ikinci tura kalsa bile Kılıçdaroğlu'nun önde tamamlayacağını söylediler. Ancak seçim gecesinin neticesi ne ilk turda seçimin Kılıçdaroğlu lehine tamamlanmasıyla, ne de Kılıçdaroğlu'nun yarışı ilk turda önde bitirmesiyle sonuçlandı. Nitekim iki belediye başkanının millet nezdinde oluşturduğu güven ve sempati, o gün akşamı yaptıkları çelişkili açıklamalar ile ciddi derecede hasar aldı.

17- Kalple Olmadı Bozkurt'u Dene

14 Mayıs sonuçları, Millet İttifakı ve Cumhurbaşkanı adayı açısından büyük bir yenilgiydi. Millet İttifakı'nın henüz makamlar kazanılmadan makamları paylaşırma stratejisi, karşı bloktan oy getirme çabasında başarısız oldu. Kemal Kılıçdaroğlu, ilk turda seçimleri kazanamadığı gibi, beklentilerin aksine ilk turdan birinci olarak da çıkmadı. Erdoğan, ilk turu %49,50'lik sürpriz bir oy oranı ile önde tamamladı. Hatta %0,51 daha alsaydı, seçimler ilk turda Erdoğan lehine bitebilirdi. Dolayısıyla, Millet İttifakı ne kadar kapsayıcı bir dil kullanıp pozitif bir kampanya yürüttüyse de 14 Mayıs sonuçlarına göre millet nezdinde ülkeyi yönetebilme noktasında bir güven oluşturamadı.

Milletvekili seçimlerinde ise sürpriz, 2018'de olduğu gibi MHP'ye aitti. Cumhur İttifakı, seçimlere ayrı ayrı girse de TBMM'de 323 milletvekili ile çoğunluğu elde etti. Millet İttifakı ise CHP çatısı altında minör partilerin toplanması ve sadece birtakım illerde ortak liste ile seçime gitmesine rağmen meclisteki milletvekili sayısını 212 ile sınırlı tuttu. CHP listelerinden seçime giren minör partilerin beklenen oyları getirememesi ve CHP tabanının bir kısmının TİP, Zafer, Memleket gibi partilere kayması sonucunda CHP'nin oyu %25,35 olarak kaldı. İYİ Parti açısından ise seçim büyük bir hayal kırıklığıydı. Parti, bu seçimde 2018'deki seçimlere göre %0,27'lik bir oy düşüşü yaşadı.

Emek ve Özgürlük İttifakı seçimlere ayrı ayrı girme stratejisinin faturasını ödedi. HDP'nin devamı olarak seçime giren YSP, %2,88'lik bir düşüşle oyların %8,82'sini alabildi. TİP, seçimlerde sadece 4 vekil çıkarabildi. Aynı zamanda %1,76 oy alarak hedefledikleri %3'lük hazine yardımı barajını da geçemedi. Barajı geçemese de Zafer Partisi, %2,23'lük oyla kayda değer bir oy oranına ulaştı. Zafer Partisi'nin içinde yer aldığı ATA İttifakı'nın Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterdiği Sinan Oğan ise %5,17'lik sürpriz bir oy alarak seçimlerin ikinci tura kalmasını sağladı ve ikinci turda kendisini kilit bir konuma getirdi. Bu kapsamda Millet İttifakı, özellikle Sinan Oğan'a verilen %5,17'lik oyu alabilmek için ilk turdaki kampanyadan 180 derece farklı bir kampanyaya geçti.

Erdoğan, 15 Mayıs sabahı sosyal medya hesaplarından paylaştığı videolar ile ikinci turun kampanyasını başlatırken, Kemal Kılıçdaroğlu sadece elini masaya vurarak "buradayım" mesajını veriyordu. Tahminim, 28 Nisan'da başlatılan Haydi Türkiye Haydi kampanyası, içerik ve strateji açısından ikinci tur için hazırlanmış bir kampanyaydı. Ancak Millet İttifakı, seçimleri ilk turda kazanacaklarına yönelik bir kanaate vardıklarından ötürü, muhtemelen ikinci tur için hazırlanan bu kampanyayı, "İlk Turda Bitirelim" mesajını ekleyerek ilk tur için kullanmıştı. Bu bağlamda, seçimlerin olası bir ikinci tura kalması durumunda ilaveten bir kampanya önceden hazırlanmamıştı. İkinci turun kampanyası, ilk turun sonuçlanmasının birkaç gün sonrasında alelacele hazırlanmış olarak görülüyordu.

17 Mayıs günü Kemal Kılıçdaroğlu, ikinci turdaki kampanyanın dili açısından ipuçları içeren "Türkiye İçin Karar Ver" isimli bir videoyu sosyal medya hesaplarından paylaştı. Kılıçdaroğlu, paylaştığı videoda ilk turdaki kampanyada pek fazla dillendirilmeyen sınır güvenliği ve sığınmacı sorununa değindi:

"10 milyon düzensiz mülteciyi içimize sokan bu zihniyete vatanımızı bırakmayacağız. Sınır namustur. Böyle söyledik. Namusumuzu korumaktan aciz, her gün akın akın damarlarımıza sızan bu başıbozuk insan selini seyreden, yarın bir gün 10 milyondan 30 milyona çıkıp bekaımızı tehdit edecek bu mülteci akını karşısında ithal oy ümidi uğruna kılını kıyılatmayanlara vatanımızı bırakmayacağız."

18 Mayıs günü Kılıçdaroğlu, CHP Genel Merkezi'nde yaptığı bir konuşmayla ikinci tur kampanyasını resmen başlattı. İkinci tur kampanyası, ilk turun aksine tamamen negatif bir kampanyaydı. Kılıçdaroğlu açıklamasında, ilk turda fazla değinilmeyen terör sorunu, sığınmacı sorunu gibi meseleler üzerinden milliyetçi seçmenin kazanılması amaçlandı. Buna ek olarak, sandığa gitmeyen ve tepki oyu veren seçmenler için de "Vatanını seven sandığa gelsin" sloganı kullanılarak seçimlere katılımı maksimum boyuta taşımak amaçlandı. Bu bağlamda, Kemal Kılıçdaroğlu'nun düşük de olsa seçimi

kazanabilmesi için Erdoğan karşısındaki %50,5'lik oyu alıp üstüne ilk turda sandığa gitmemiş insanları kendisine oy vermeye ikna etmesi gerekiyordu.

İkinci turda ilk turdaki gibi büyük mitingler yapılmadı. Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu, daha çok sosyal medya ve televizyon programları üzerinden mesajlarını kamuoyu ile paylaştı. Ekrem İmamoğlu ve Meral Akşener, İstanbul özelinde bir kampanya yürüttü. Diğer liderler ise saha ziyaretleri ve televizyon programları üzerinden kampanyaya destek verdiler.

Kemal Kılıçdaroğlu, ikinci tur için kendisine destek toplamak amacıyla ilk resmi ziyaretini 19 Mayıs tarihinde Zafer Partisi lideri Ümit Özdağ'a gerçekleştirdi. Aslında 19 Mayıs'taki görüşmede Kemal Kılıçdaroğlu, hem Ata İttifakı Cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan hem de Zafer Partisi lideri Ümit Özdağ ile bir araya gelecekti. Ancak, Sinan Oğan'ın hastalığı nedeniyle toplantıya katılamayacağı haberleri ortaya çıktı. Ardından aynı gün, Sinan Oğan'ın Dolmabahçe Sarayı'ndaki Cumhurbaşkanlığı Çalışma Ofisinde Erdoğan ile görüştüğü ortaya çıktı.

22 Mayıs tarihinde Sinan Oğan, her ne kadar ilk turda "Cehennem kapısını kapatacağız" diyerek Erdoğan'a karşı pozisyon alsada, ikinci turda Erdoğan'ı destekleyeceğini açıkladı. Aynı gün Kemal Kılıçdaroğlu, ATA İttifakı'nın minör partisi olan Adalet Partisi'ne bir ziyaret gerçekleştirdi ve Adalet Partisi lideri Vecdi Gönül, ikinci tur için Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı aldıklarını açıkladı.

23 Mayıs'ta ise Kemal Kılıçdaroğlu ile Ümit Özdağ arasında Ahlatlıbel'de bir görüşme gerçekleştirildi. Görüşmede Zafer Partisi'nin Kılıçdaroğlu'nu desteklemesi için öne sunduğu şartlar protokole bağlandı. Ertesi gün Zafer Partisi'nin Genel Merkezi önünde yapılan basın açıklaması ile Ümit Özdağ, Kemal Kılıçdaroğlu'nu ikinci turda desteklediğini duyurdu ve Kılıçdaroğlu ile Özdağ, basın ile paylaşılan 7 maddelik bir protokole imza attı.

Protokol metninde "temel ilkeler" başlığı altında yer alan taahhütler ise şöyleydi:

1. Anayasamızın ilk 4 maddesi ve 66. madde de yer alan Türk Vatandaşlığı konusundaki tanımı ve içeriği korunacaktır.
2. 1924 yılında kurulan milli-üniter-laik devletten asla taviz verilmeyecektir. Bu değerlere bağlı kalınacaktır.
3. Başta Suriyeliler olmak üzere tüm sığınmacılar ve kaçaklar en geç 1 yıl içerisinde ülkelerine geri gönderilecektir.
4. Devletin varlığı ve bütünlüğünü hedef alan başta FETÖ, PKK, IŞİD olmak üzere bütün terör örgütleri ile etkin ve kararlı mücadele edilecektir. Terörle mücadele çerçevesinde, terörle bağlantısı hukuki kanıtlarla sabit olan mahalli idare yöneticileri yerine devlet görevlileri ataması uygulamasına yargı kararı çerçevesinde devam edilecektir. Terörle müzakere değil, mücadele edilecektir. Türkiye'nin milli ve üniter devlet yapısını hedef alan hiçbir siyasi ve hukuki düzenlemeye izin verilmeyecektir.
5. Devletin bütün birimlerinde yapılacak görevlendirmelerde sadakat değil, liyakatin esas alınması sağlanacaktır.

6. Bütün yolsuzluklar ile hukuk çerçevesinde çok etkin bir şekilde mücadele edilecektir.

7. Devletin vatandaşına karşı şeffaf olması ve açık davranması konularında tam mutabakata varılmıştır (Sayın, 2023).

18- Gizli Protokoller Yap

Seçimlerin üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra 17 Temmuz 2023 tarihinde Ümit Özdağ, T24'ten Cansu Çamlıbel'le bir röportaj gerçekleştirdi. Röportajda dış politika, sığınmacılar ve seçimlerin ikinci turunda yaşanan görüşme trafiği ile ilgili sorular sorulmaktaydı. Röportajın en önemli kısmı ise 24 Mayıs 2023'te kamuoyu ile paylaşılan 7 maddelik protokolün haricinde Kemal Kılıçdaroğlu ile Ümit Özdağ arasında imzalanan gizli bir protokolün olduğu bilgisinin açıklanmasıydı. **İkili arasında yapılan bu gizli protokole göre İçişleri dâhil üç bakanlık Zafer Partisi'ne bırakılacak ve Ümit Özdağ da İçişleri Bakanı olacaktı. Dahası, MİT Müsteşarlığı da sözlü bir mutabakatla Zafer Partisi'ne bırakılmıştı.**

Özdağ'ın 24 Mayıs'taki protokolün haricinde gizli bir protokolün olduğunu açıklaması, gündeme bomba gibi düşmüştü. İlk olarak aynı gün CHP'nin Parti Sözcüsü Faik Öztrak, iddianın doğru olmadığını söyledi. **Ardından 18 Temmuz tarihinde Ahmet Davutoğlu, Ümit Özdağ'ın bahsettiği gizli protokol iddialarından dolayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu aradığını ve Kılıçdaroğlu'nun iddiaları yalanladığını söyledi.**

20 Temmuz tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu, Habertürk TV'de Mehmet Akif Ersoy'un konuğu olarak "Nedir Ne Değildir?" programına katıldı. Programda seçim süreci ve sonrası ile ilgili pek çok mesele konuşuldu. **Programın en çarpıcı kısmı, Kemal Kılıçdaroğlu'nun 28 Mayıs 2023'te olası bir seçim galibiyeti sonrasında Zafer Partisi'ne üç bakanlık ve MİT'in verileceği iddiasını kabul etmesi oldu.** Kılıçdaroğlu, bu iddiayı doğrularken kendi partisinin sözcüsü üç gün önce iddiayı yalanlamıştı. Bu konuyla ilgili olarak CHP Parti Sözcüsü Faik Öztrak'ın protokolle ilgili bilgisinin olmadığını söyledi. **Daha ilginç ise 18 Temmuz tarihinde Davutoğlu'yla görüşüp protokol meselesini yalanlayan Kılıçdaroğlu, daha sonra Davutoğlu'nu tekrar arayıp, "Kusura bakmayın. Tekrar baktım, protokol varmış. Bakanlıklar görüşülmüş" demesi oldu.**

Tıpkı 6'lı Masa sürecinde olduğu gibi ilk tur sürecinde de onca görüşme, ittifakı genişletme ve kazanılmamış seçimden bakanlıklar, müsteşarlıklar dağıtılmasına rağmen Kemal Kılıçdaroğlu %47,82'lik oyla seçimi kaybetti. Şayet Kemal Kılıçdaroğlu seçimleri ikinci turda kazansaydı, nasıl bir kabinenin olacağı önemli bir soru işaretidir.

Bu kabinede, 6'lı Masa'daki beş partinin genel başkanı Cumhurbaşkanı yardımcısı olurken ayrıca iki büyükşehir belediye başkanı da Cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktı. Masadaki her partiye oy oranlarına bakılmaksızın ilk olarak bir bakanlık verilecekti. Ardından kalan bakanlıklar ise vekil dağılımına göre yapılacaktı. Fakat ikinci turda Ümit Özdağ'ın Kılıçdaroğlu'nu desteklemesi karşılığında ortaya çıkan gizli protokol işleri değiştirmiş oldu.

Ümit Özdağ'ın 6'lı Masa'daki birtakım liderlere karşı kullandığı yakışsız ifadeler ve ithamlara karşılık masadaki liderler, Ümit Özdağ'dan ciddi derecede rahatsızlık duymaktaydı. Ali Babacan, Ahmet Davutoğlu ve Gültekin Uysal'ın Cumhurbaşkanı yardımcısı olduğu bir kabinde Ümit Özdağ nasıl bir İçişleri Bakanı olacaktı?

Sonuç olarak, kamuoyu ile paylaşılan 7 maddelik protokolün yanı sıra ortaya çıkan gizli protokol, hafif tabiriyle siyasi bir skandal oluşturmuştur. Kılıçdaroğlu'nun, Cumhurbaşkanı yardımcısı adayı olarak ilan ettiği 5 lider ve iki büyükşehir belediye başkanına danışmadan ve partisine haber vermeden bu tarz bir gizli protokolün içinde olması, kendisine duyulan güveni ciddi derecede sarsmıştır. **Bu gizli protokol ile azalan güven sonrasında Cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda masa içinden veya dışından partilerle de gizli protokoller yapılıp yapılmadığı konusunda seçmen nezdinde endişeler oluşmuştur.**

19- Sakın İstifa Etme

28 Mayıs akşamı seçim sonuçları netleştikten sonra Kemal Kılıçdaroğlu bir basın açıklaması gerçekleştirdi. Kılıçdaroğlu açıklamasında, "Mücadeleye devam ettim, etmeye de devam edeceğim. Demokrasi mücadelesini sürdürmeye devam edeceğiz." dedi. Böylece Kılıçdaroğlu, iktidarın kötü yönetimi, ekonomik sorunlar ve sığınmacı meselesine rağmen, yüzyılın seçimi olarak nitelendirilen 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybederek siyasi hayatında hiçbir seçimi kazanamayan tek lider olarak tarihimize geçmiş oldu.

29 Mayıs tarihinde Ekrem İmamoğlu, sosyal medya hesaplarından paylaştığı bir video ile "Kimse endişe etmesin, her şey yeniden başlıyor. Unutmayın, değişmeyen tek şey değişimdir. Her sahada, her ortamda değişim. Aynı şeyleri yaparak farklı sonuç asla beklemeyeceğiz artık." diyerek CHP ve muhalefet içinde değişimin bayrağını açtı.

Yüzyılın seçimi olarak nitelendirilen ve muhalefet açısından bir varoluş seçimi olan 2023 seçimlerinde, kazanabilmesi daha muhtemel iki büyükşehir belediye başkanı varken kendisini aday yaptırarak büyük bir riski göze alan Kemal Kılıçdaroğlu, seçimleri kaybettikten sonra siyasetten çekilmediği gibi, "kaybetmedik ama kazanmadık da" diyerek, kendisine oy veren insanların akıyla dalga geçer gibi açıklamalar yaptı.

14 Haziran tarihinde İmamoğlu, Ankara'da Kılıçdaroğlu'nu ziyaret etti ve değişim meselesini görüştü. Ancak Kılıçdaroğlu, değişime kapıyı kapattığı için görüşmeden olumlu bir sonuç çıkmadı. Temmuz ayının başında CHP yönetimi olağanüstü kurultaya gitmek yerine olağan kurultay sürecini başlattı ve ilk olarak Temmuz ayı içerisinde mahalle delegesi seçimleri yapıldı.

4 Temmuz tarihinde İmamoğlu, muhalif seçmenin CHP'deki değişim konusunda görüş ve önerilerini belirtmeleri açısından iktidaricindegisim.org isimli bir web sitesi açtı. Web sitesindeki ana yazıda, ekonomik kriz nedeniyle iktidarın en zayıf olduğu dönemde dahi muhalefetin hem parlamento hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybederek Türkiye'deki değişim fırsatını kaçırdığını belirtliyordu.

Bununla birlikte, toplumun büyük bir değişim beklediğini ve bu değişimin de CHP başlatmadan gerçekleşemeyeceği ifade edilmekteydi.

27 Temmuz tarihinde İmamoğlu, açtığı web sitesine gelen başvurular sonucunda toplumun CHP’de lider ve yönetim düzeyinde bir değişim istediğini açıkladı. 28 Temmuz’da ise İmamoğlu, Oksijen gazetesinde “Türkiye için Yeniden” isimli bir makale kaleme aldı. İmamoğlu, makalesinde ana hatlarıyla 2023 seçimlerinin neden kaybedildiğini ve seçim sonrası oluşan değişim talebini anlatıyor, yerelden inşa edilecek bir kalkınma ve siyaset modeli ile yeni bir Türkiye tahayyülü öneriyordu.

15 Ağustos tarihinde İmamoğlu, İstanbul’a ve Türkiye’ye Sesleniş isimli bir konuşma gerçekleştirdi. **İmamoğlu, konuşmasında kaderinin İstanbul’a mühürlü olduğunu ve yeniden İstanbul İttifakı’nı kurarak bir kez daha İstanbul’u savunmak için yola çıktığını belirtti.** İlk başta İmamoğlu, belediye başkanlığını bırakıp genel başkan adayı olacağı izlenimini verse de, İBB’de CHP’nin meclis çoğunluğunun bulunmamasından dolayı belediye başkanlığının geri AK Parti’ye geçecek olması ve İmamoğlu’nun İBB Başkanı olarak doğrudan icraatçı bir profilde olması, CHP’de değişim isteyenler için yeni bir formül arayışına neden oldu. **Bu formüle göre CHP Grup Başkanı Özgür Özel değişimcilerin Genel Başkan adayı olacak ve İmamoğlu ise yeniden İBB Başkanlığını kazanarak kesintisiz bir icraat dönemiyle 2028’deki Cumhurbaşkanlığı seçiminde Türkiye’nin karşısına çıkacaktı.**

Temmuz ayında başlatılan olağan kurultay sürecinde, 5 Ağustos ile 10 Eylül arasında ilçe kongreleri, 16 Eylül ile 15 Ekim tarihleri arasında ise il kongrelerinin yapılıp Kasım ayının ilk haftalarında da 38. Olağan Kurultay’ın yapılması hedeflendi. 14 ve 28 Mayıs’taki seçim mağlubiyetleri sonrasında CHP’nin mahalle, ilçe ve il kongreleri oldukça sönük geçti.

CHP’nin 100. yılına girdiği 9 Eylül 2023 tarihinde İmamoğlu, Cumhuriyet gazetesinde “Yeni Vizyon” isimli bir makale ile CHP’nin geçmişini ve değişim sonucunda nasıl bir CHP hedeflediğini yazıyordu.

15 Eylül tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Grup Başkanı olan Özgür Özel, değişimcilerin Genel Başkan adayı olarak sahneye çıktı. İl kongreleri 17 Ekim 2023 tarihinde sona erdi ve İstanbul’u değişimciler, Ankara ve İzmir’i ise genel merkezci kazandı. Anadolu’nun çeşitli illeri genel merkezci ya da değişimci olarak tercihlerini belirtti. CHP, 4 Kasım 2023 tarihinde 38. Olağan Kurultay’ını düzenledi.

İlk turda değişimcilerin adayı Özgür Özel, 682 oy alırken, gelenekselcilerin adayı Kemal Kılıçdaroğlu ise 664 oy elde etti. Salt çoğunluğu sağlamak için 684 delegenin oyunu almak gerektiğinden, Özgür Özel sadece iki oy eksik kaldığı için genel başkanlık seçimi ikinci tura kaldı. İkinci tur sürecinde önce Kemal Kılıçdaroğlu’nun yarıştan çekileceği yönünde bilgiler ortaya çıktı. Ancak Kılıçdaroğlu yarıştan çekilmedi. İkinci turda Özgür Özel 812 oy alarak galip gelirken, Kemal Kılıçdaroğlu ise 536 oy alarak kurultayı kaybetti. Bu sonuçlarla birlikte Özgür Özel, CHP’nin 8. Genel Başkanı olarak seçilmiş oldu. Kurultayın tek kazananı Özgür Özel değildi. Kuşkusuz, 29 Mayıs sabahı yayınladığı değişim videosuyla yeni bir dönemi başlatan Ekrem İmamoğlu, bu kurultayın en önemli kazananlarından biri oldu. İlk

olarak İstanbul'da ve daha sonra CHP genelinde gerçekleştirdiği değişimle İmamoğlu, dikkate değer bir başarı elde etti.

Şayet CHP'de bir değişim ve dönüşüm yaşanmasaydı, 2024'teki yerel seçimlerde CHP bir büyük hezimet daha görecekti. Tabii ki, bu süreçte sadece CHP'de bir değişimin yaşanmasıyla yerel seçim galibiyeti gelmeyecek. Ağustos 2023'te CHP ile ittifak kapısını tamamen kapatan Akşener'in, en azından İstanbul ve Ankara özelinde ikna edilmesi ve ittifak denklemine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, yerel seçim sisteminin tek turlu olması ve 1 oy farkla dahi olsa en yüksek oyu alanın başkanlık makamını kazandığı bir sistemde, muhalefet bloğunun 2019 örneğinde olduğu gibi majör partiler arasında bir işbirliği ile bütünleşik bir şekilde seçimlere girmemesi durumunda yeni bir mağlubiyet yaşanması olasıdır.

Doğrusu, artık seçmenlerde 2023'teki gibi bir değişim umudunun olduğunu söylemek zor. Muhalif seçimde, yaşanan hezimet sonrasında ciddi bir yılgınlık ve umutsuzluk hakim. 2018'deki mağlubiyet sonrası kazanılan 2019'daki büyükşehirler, muhalif seçmenlerin üzerindeki ölü toprağının kalkmasını sağlayıp, skoru 1-1 yapıp, muhalefeti iktidara karşı yeniden rekabet edebileceği bir hale getirmişti. 2023'te yaşanan mağlubiyet, maçın mutlak olarak kaybedildiğini gösterdi. Bundan sonra muhalefet, öncelikli olarak 2019'daki kazanımlarını korumak için savunma yaparak şartları yeniden 2023 öncesine çekmeye çalışacaktır. Fakat birçok zorluğa rağmen 2019'dakine benzer bir başarı sağlansa dahi artık şartlar, 14 Mayıs 2023 öncesine dönülemeyecek kadar olumsuzdur.

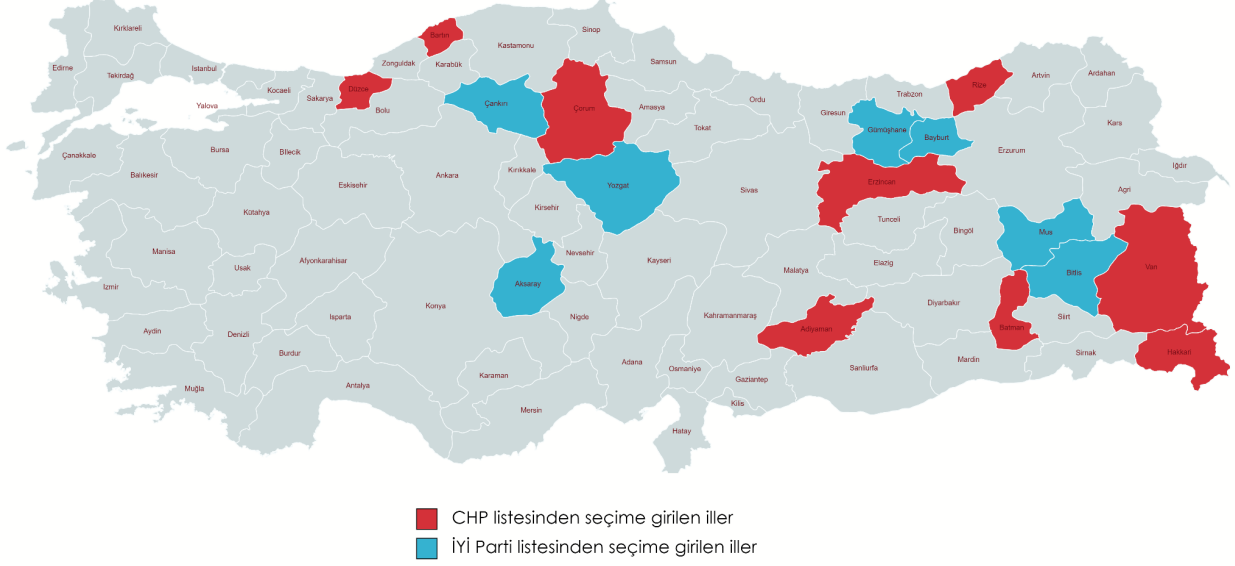
Sonuç olarak, 2019'daki yerel seçim başarısından sonra kuvvetlenen değişim talebi, muhalefetin gerek değişim talebini doğru okuyamaması gerekse de süreci doğru idare edememesi neticesinde Türkiye Cumhuriyeti için yüzyılın seçimi ve ikinci yüzyılın başlangıcı olarak nitelendirilen 2023 seçimlerinde galibiyete dönüştürülemedi. 2018'den günümüze sürekli değer kaybeden Türk Lirası, artan enflasyon, yükselen işsizlik, COVID-19 pandemisi ve 2023 depremleri başta olmak üzere olağanüstü durumların yönetilememesi gibi pek çok olumsuz gelişmeye rağmen muhalefet partileri ve muhalefetin başkan adayı, milletin nezdinde değişim için güven oluşturamadı.

İktidar bloğunun en güçsüz olduğu zamanda yaşanan son seçim mağlubiyeti, seçmenlerin siyasi partilere olan güvenini önemli ölçüde sarstı. Kampanya sürecinde bu seçimin en önemli seçim olduğunu ve bu seçimin kaybedilmesi durumunda her şeyin kaybedileceğini söyleyenlerin, seçim sonrasında sanki hiçbir şey olmamış gibi davranması, seçmenin değişim motivasyonunda ciddi derecede bir kırılmaya neden oldu.

Ekler

EK-1

Ortak Liste Yapılan İller Haritası

EK-2

Ortak liste yapılan illere ek olarak ortak liste yapılması halinde en az +1 vekil kazanılabilecek iller haritası

EK-3

İLLER	VEKİL SAYISI	CUMHUR	MİLLET	EMEK	AK PARTİ	MHP	YRP	BBP	CHP	İYİ PARTİ	YEŞİL SOL	TİP	MEMLEKET	ZAFER
NEVŞEHİR	3	3	-	-	%39,5 (2)	20,3 (1)	%2	%0,9	%17,5	%15,7	%0,8	0,5	%0,5	%1,3
YALOVA	3	2	1	-	%34,3 (2)	%11,4	%2,1	%0,6	%28,7 (1)	%9,5	%5,8	%1,1	%2,8	%2,3
UŞAK	3	2	1	-	%36 (2)	%9,4	%1,4	%0,7	%29,1 (1)	%17,2	%1,6	%0,4	%0,9	%1,6
BURDUR	3	2	1	-	%36,6 (2)	%14	%1,2	%0,7	%31,1 (1)	%11,4	%0,9	-	%0,8	%1,4
ISPARTA	4	3	1	-	%32,7 (2)	%20,4 (1)	%1,8	%0,5	%22,3 (1)	%16,3	%1	%0,4	%0,9	%1,9
GİRESUN	4	3	1	-	%43,3 (2)	%15,6 (1)	%2,5	%0,6	%20,7 (1)	%12,7	%0,6	%0,5	%0,8	%1,5
TOKAT	5	4	1	-	%37,4 (3)	%22,1 (1)	%2,3	%2,8	%20,7 (1)	%11	%0,6	%0,4	%0,5	%1,4
KÜTAHYA	5	4	1	-	%44,6 (3)	%16,8 (1)	%7	%1,2	%16,8 (1)	%10,5	%0,6	%0,4	%0,8	%1,7
ZONGULDAK	5	3	2	-	%40 (3)	%8,4	%2,5	%0,8	%32,1 (2)	%10	%0,7	%0,5	%0,9	%1,8
ERZURUM	6	5	-	1	%43,3 (4)	%16,7 (1)	%4,9	%1,7	%7	%9,5	%9,9 (1)	-	%0,5	%2,4
BALIKESİR	9	5	4	-	%34,7 (4)	%8,2 (1)	%2,1	%0,7	%31,5 (3)	%14,6 (1)	%2,3	%1,3	%1,2	%2,1
ŞANLIURFA	14	9	1	4	%43 (8)	%9,4 (1)	%2,9	%0,4	%8,1 (1)	%4,6	%24,8 (4)	-	%0,4	-
KONYA	15	12	3	-	%47,9 (9)	%14,3 (2)	%5,1 (1)	%2	%13,7 (2)	%8,7 (1)	%2,8	%0,4	%0,9	%2,9
TOPLAM	79	57	17	5	46	10	1		15	2	5			

Belirtilen illerde ortak listesiz sonuçların tablosu

EK-4

İLLER	VEKİL SAYISI	CUMHUR	MİLLET	EMEK	AK PARTİ	MHP	YRP	BBP	CHP	İYİ PARTİ	YEŞİL SOL	TİP	MEMLEKET	ZAFER
NEVŞEHİR	3	2	1	-	%39,5 (1)	20,3 (1)	%2	%0,9		%33,3 (1)	%0,8	0,5	%0,5	%1,3
YALOVA	3	1	2	-	%34,3 (1)	%11,4	%2,1	%0,6	%38,2 (2)		%5,8	%1,1	%2,8	%2,3
UŞAK	3	1	2	-	%36 (1)	%9,4	%1,4	%0,7	%46,5 (2)		%1,6	%0,4	%0,9	%1,6
BURDUR	3	1	2	-	%36,6 (1)	%14	%1,2	%0,7	%42,5 (2)		%0,9	-	%0,8	%1,4
ISPARTA	4	2	2	-	%32,7 (1)	%20,4 (1)	%1,8	%0,5	%38,6 (2)		%1	%0,4	%0,9	%1,9
GİRESUN	4	2	2	-	%43,3 (2)	%15,6	%2,5	%0,6	%33 (2)		%0,6	%0,5	%0,8	%1,5
TOKAT	5	3	2	-	%37,4 (2)	%22,1 (1)	%2,3	%2,8		%31,7 (2)	%0,6	%0,4	%0,5	%1,4
KÜTAHYA	5	3	2	-	%44,6 (3)	%16,8	%7	%1,2		%27,3 (2)	%0,6	%0,4	%0,8	%1,7
ZONGULDAK	5	2	3	-	%40 (2)	%8,4	%2,5	%0,8	%42,1 (3)		%0,7	%0,5	%0,9	%1,8
ERZURUM	6	5	1	-	%43,3 (4)	%16,7 (1)	%4,9	%1,7		%16,5 (1)	%9,9	-	%0,5	%2,4
BALIKESİR	9	4	5	-	%34,7 (4)	%8,2	%2,1	%0,7	%46,1 (5)		%2,3	%1,3	%1,2	%2,1
ŞANLIURFA	14	8	2	4	%43 (7)	%9,4 (1)	%2,9	%0,4	%12,7 (2)		%24,8 (4)	-	%0,4	-
KONYA	15	11	4	-	%47,9 (9)	%14,3 (2)	%5,1	%2		%22,4 (4)	%2,8	%0,4	%0,9	%2,9
TOPLAM	79	45	30	4	38	7			20	10	4			

Belirtilen illerde ortak listeli sonuçların tablosu

EK-5

	ALİ BABACAN	AHMET DAVUTOĞLU	GÜLTEKİN UYSAL	TEHEL KARAMOLLAĞOĞLU	KEMAL KILIÇDAROĞLU	MERAL AKŞENER	MANSUR YAĞAŞ
1	7 MART 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	8 MART 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	11 MART 2023 TV100 - HİSLEKET	10 MART 2023 TV5 - GÜNDEM ÖZEL	23 MART 2023 HALK TV - LİDER MASASI	7 MART 2023 HABERTÜRK TV - TEKE TEK	17 MART 2023 HABERTÜRK TV - TEKE TEK
2	9 MART 2023 HABERTÜRK TV - NEDİR NE DİĞİLDİR	14 MART 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	14 MART 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	15 MART 2023 HALK TV - LİDER MASASI	5 NİSAN 2023 HABERTÜRK TV - OLAYLAR VE GÖRÜŞLER	18 MART 2023 TV100 - HAFTANIN PANORAMASI	8 NİSAN 2023 TV100 - HAFTANIN PANORAMASI
3	14 MART 2023 HALK TV - LİDER MASASI	31 MART 2023 SİC TV - ANA HABER	21 MART 2023 HALK TV - YENİ BİR SABAH	22 MART 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	21 NİSAN 2023 SİC TV - LİDERLER ÖZEL	18 NİSAN 2023 TV100 - ANA HABER	10 NİSAN 2023 SİC TV - BAŞKENT KÜLSÜLERİ
4	15 MART 2023 TV100 - AZ ÖNCE KONUŞTUM	4 NİSAN 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	27 MART 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	27 MART 2023 KRT TV - BİR BAŞKA AÇI	29 NİSAN 2023 HABERTÜRK TV - OLAYLAR VE GÖRÜŞLER	24 NİSAN 2023 SİC TV - LİDERLER ÖZEL	25 NİSAN 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT
5	17 MART 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	18 NİSAN 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	29 MART 2023 ANKARA MASASI - GÜNDEM ÖZEL	31 MART 2023 TV5 - GÜNDEM ÖZEL	4 MAYIS 2023 KRT TV - GÜNDEM ÖZEL	29 NİSAN 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	28 NİSAN 2023 TV100 - AZ ÖNCE KONUŞTUM
6	20 MART 2023 KRT TV - BİR BAŞKA AÇI	19 NİSAN 2023 HALK TV - SÖZÜM VAR	27 NİSAN 2023 TELE1 - LİDERLER AÇIĞA	4 NİSAN 2023 SİC TV - BAŞKENT KÜLSÜLERİ	5 MAYIS 2023 KARAR TV - GÜNDEM ÖZEL	1 MAYIS 2023 HABERTÜRK TV - TEKE TEK	1 MAYIS 2023 KRT TV - BİR BAŞKA AÇI
7	21 MART 2023 FLASH HABER TV - TÜRKİYE NEREYE	23 NİSAN 2023 HABERTÜRK TV - AÇIK VE NET	2 MAYIS 2023 HALK TV - YENİ BİR SABAH	11 NİSAN 2023 MEDYASCOPE	8 MAYIS 2023 NTV - ÖZEL RİPORTAJ	9 MAYIS 2023 FOX TV - LİDERLER FOKTA	8 MAYIS 2023 KRT TV - BİR BAŞKA AÇI
8	22 MART 2023 ANKARA MASASI - GÜNDEM	25 NİSAN 2023 TELE1 TV - LİDERLER AÇIĞA	2 MAYIS 2023 SİC TV - BAŞKENT KÜLSÜLERİ	19 NİSAN 2023 ANKARA MASASI - GÜNDEM ÖZEL	10 MAYIS 2023 TELE1 - GÜNDEM ÖZEL	8 MAYIS 2023 HABERTÜRK TV - OLAYLAR VE GÖRÜŞLER	9 MAYIS 2023 HALK TV - YENİ BİR SABAH
9	30 MART 2023 GAIN YOUTUBE - YA SONBA	1 MAYIS 2023 CEM TV - NOT DİFTERİ	4 MAYIS 2023 HABERTÜRK TV - SEÇİM 2023	7 MAYIS 2023 TV5 - GÜNDEM ÖZEL	11 MAYIS 2023 HALK TV - YENİ BİR SABAH	11 MAYIS 2023 STAR TV - ÖZEL YAYIN	11 MAYIS 2023 HABERTÜRK TV - SEÇİM 2023
10	15 NİSAN 2023 HALK TV - LİDER MASASI	3 MAYIS 2023 ARTI TV - GÜNDEM ÖZEL	8 MAYIS 2023 HALK TV - LİDER MASASI	8 MAYIS 2023 HALK TV - LİDER MASASI	12 MAYIS 2023 FOX TV - LİDERLER FOKTA		
11	17 NİSAN 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	5 MAYIS 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	10 MAYIS 2023 HENÜŞ MENÜ YOUTUBE				
12	21 NİSAN 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT	10 MAYIS 2023 TV5 - SEÇİM ÖZEL					
13	25 NİSAN 2023 HABERTÜRK TV - TEKE TEK						
14	2 MAYIS 2023 BABALA TV - AÇIK MİKROFON						
15	3 MAYIS 2023 CÖNEYT ÖZDEMİR YOUTUBE						
16	6 MAYIS 2023 HALK TV - GÜNDEM ÖZEL						
17	7 MAYIS 2023 FLU TV - OLMAZ ÖYLE SACHA ŞİHMET						
18	8 MAYIS 2023 SİC TV - LİDERLER ÖZEL						
19	9 MAYIS 2023 FOX TV - ÇALAR SAAT						
20	12 MAYIS 2023 CHN INTERNATIONAL - TURKISH ELECTION						
21	12 MAYIS 2023 AL JAZEERA - TURKISH ELECTION						
22	12 MAYIS 2023 HABERTÜRK TV - SEÇİM 2023						

Liderlerin ilk turdaki TV performansı tablosu

EK-6

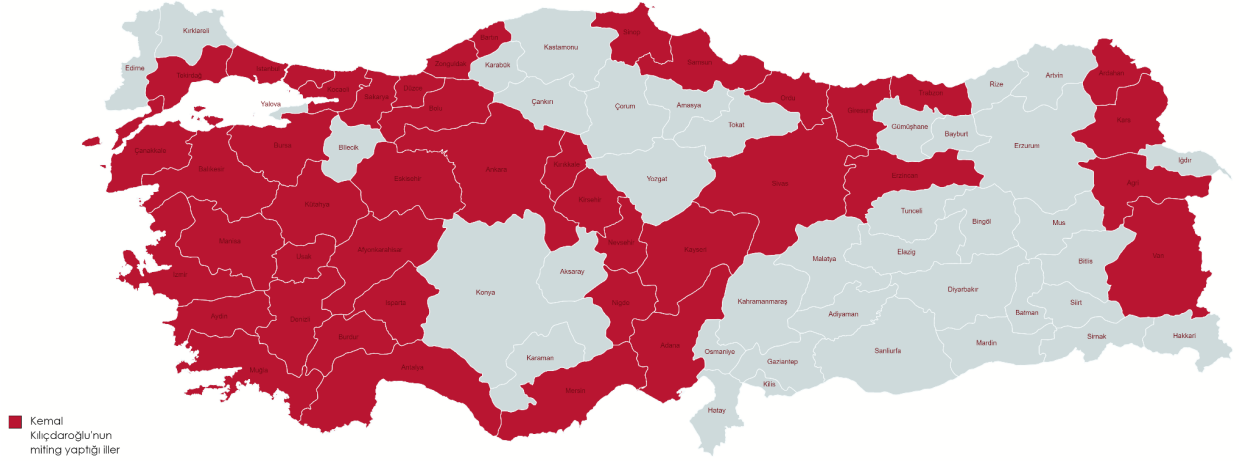

İlk turda Meral Akşener'in miting yaptığı illerin haritası

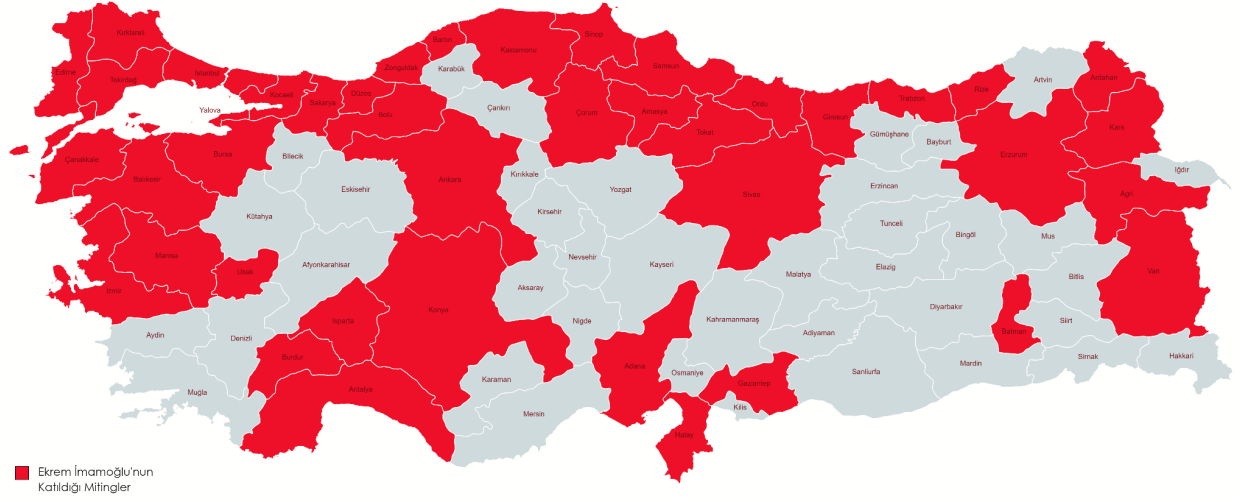

EK-11

Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun miting yaptığı illerin haritası

EK-12

Kampanya boyunca Ekrem İmamoğlu'nun miting yaptığı illerin haritası

Kaynakça

- Akşener, M. [@meral_aksener]. (2022, Aralık 14). Ankara'dan yola çıktım, Saraçhane'de görüşürüz. @ekrem_imamoğlu [Fotoğraf] [Tweet]. X. https://twitter.com/meral_aksener/status/1602989042785820672
- Akşener, M. [@meral_aksener]. (2022, Aralık 14). Bu şarkı da burada bitmeyecek! [Video] [Tweet]. X. https://twitter.com/meral_aksener/status/1603094027892846593
- Anka Haber Ajansı. (2022, Şubat 28). "Yarının Türkiye için Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem" Sunum ve İmza Töreni [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RYFYIT9RUis>
- Anka Haber Ajansı. (2023, Ocak 30). Millet İttifakı, "Yarının Türkiye için Ortak Politikalar Mutabakat Metni" Tanıtım Toplantısı [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iesSFidyyLs>
- Anka Haber Ajansı. [2022, Kasım 28]. Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi Tanıtım Toplantısı [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zKyBTwBz-44>
- Babacan, A. [@alibabacan]. (2022, Aralık 14). Siyasi yargı kararlarıyla milli iradenin engellenemeyeceğini en iyi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bilmesi gerekir. İBB Başkanı Sayın İmamoğlu ile ilgili yargıdan [Tweet]. X. <https://twitter.com/alibabacan/status/1603002333104840704>
- CHP – Cumhuriyet Halk Partisi. (2023, Mart 6). Millet İttifakı Cumhurbaşkanı Adayını Açıkladı 06/03/2023 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=cyXVctOfSnI>
- CHP. [@herkesicinchp]. (2023, Mayıs 12). Millet İttifakı liderleri olarak, güzel ülkemizde demokrasiyi inşa edeceğimize söz veriyoruz. Haydi Türkiye! [Görsel] [Tweet]. X. <https://twitter.com/herkesicinCHP/status/1656773740326166531>
- Çamlıbel, C. (2023, Temmuz 17). Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ: Kılıçdaroğlu kazansa üç bakanlık ve MİT Başkanlığını alacaktık, yazılı mutabakat var. T24. <https://t24.com.tr/yazarlar/cansu-camlibel/zafer-partisi-genel-baskani-umit-ozdag-kilicdaroglu-kazansa-uc-bakanlik-ve-mit-baskanligini-alacaktik-yazili-mutabakat-var,40818>

- Davutoğlu, A. [@Ahmet_Davutoglu]. (2022, Aralık 14). İstanbul'da millet iradesiyle seçilen Belediye Başkanı Sn. Ekrem İmamoğlu'nu arayarak yanında olduğumuzu bir kez daha vurguladım. Siyasi amaçla yapılan yargılamanın [Tweet]. X. https://twitter.com/Ahmet_Davutoglu/status/1603028985763463168
- Davutoğlu, A. [@Ahmet_Davutoglu]. (2022, Aralık 14). Millet iradesine ipotek konulamaz Sn. Erdoğan bunu en iyi sen bilirsin. İstanbul Belediye Başkanı Sn. Ekrem İmamoğlu'na destek vermek ve onu [Video][Tweet]. X. https://twitter.com/Ahmet_Davutoglu/status/1603058333103046660
- Demirtaş, S. [@hdpdemirtas]. (2022, Aralık 14). Halkın iradesine bu kaçınıcı "yargı" darbesi. Bütün hukuksuzluklar er geç halkın kararına çarpıp döner. Oldu olacak, Ekrem Bey'i Pınarhisar Cezaevine [Tweet]. X. <https://twitter.com/hdpdemirtas/status/1603061373851901952>
- Ekrem İmamoğlu. (2022, Aralık 14). Saraçhane'deyiz [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fYzAdj07Tak&t=991s>
- Ekrem İmamoğlu. (2022, Aralık 15). Burası Saraçhane, Burası Sizin Eviniz [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fREUG79gd0k>
- Ekrem İmamoğlu. (2023, 15 Ağustos). İSTANBUL VE TÜRKİYE'YE SESLENİŞ [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=YLRRISWD0jE&t=1s>
- Ekrem İmamoğlu. (2023, 29 Mayıs). KİMSE ENDİŞE ETMESİN HER ŞEY YENİDEN BAŞLIYOR [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iXi7cF5uUDs>
- Erdoğan, R. [@RTErdogan]. (2023, Mayıs 15). Balkondayız [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/RTErdogan/status/1657884101481775104>
- Habertürk TV. (2023, 13 Mart). Memleket Partisi'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=EqTY0tna4xU>
- Habertürk TV. (2023, 20 Temmuz). CHP Lideri KılıçdaroğluHabertürk'te | Nedir Ne Değildir? - 20 Temmuz 2023 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Kf74rnfpVqU>
- Habertürk TV. (2023, Ocak 11). Gelecek Partisi Lideri Ahmet Davutoğlu soruları yanıtlıyor [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=2HMySVsm7kQ&t=4s>

- Habertürk. [@Haberturk]. (2023, Ocak 11). Gelecek Partisi Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu (@Ahmet_Davutoglu): Cumhurbaşkanı masanın mutabakatına uymazsa kriz çıkar ve meclis desteğini kaybeder [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/Haberturk/status/1613214983952732189>
- Halktv. (2021, Eylül 24). Meral Akşener'den adaylık açıklaması: Cumhurbaşkanı adayı değilim [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=o6Dut_xbeq8&t=43s
- Halktv. (2023, Ocak 6). İsmail Küçükkaya ile Yeni Bir Sabah | 6 Ocak 2023 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uEACoALeVm0&t=4913s>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdaroglu]. (2023, Mart 3). Soframızı büyötmeye devam edeceğiz. Sabırla... [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdaroglu/status/1631684714619715585>
- İmamoğlu, E. (@ekrem_imamoglu). (2022, Aralık 14). 16 milyon İstanbullunun evi Saraçhane'dir. İstanbul ve Türkiye, iradesine daha önce nasıl sahip çıktıysa bugün de çıkacaktır. Karar ne olursa [Tweet]. X. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1602978602764861441
- İmamoğlu, E. (2023, Eylül 9). Yeni vizyon. Cumhuriyet. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/ekrem-imamoglu-cumhuriyet-icin-yazdi-yeni-vizyon-2117410> adresinden erişildi.
- İmamoğlu, E. (2023, Temmuz 28). Türkiye için yeniden. Oksijen. <https://gazeteoksijen.com/turkiye/ibb-baskani-ekrem-imamoglu-yazdi-turkiye-icin-yeniden-184755> adresinden erişildi.
- İmamoğlu, E. [@ekrem_imamoglu]. (2023, Mayıs 14). Güncel verileri paylaşıyoruz [Video] [Tweet]. X. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1657847132509061120
- İmamoğlu, E. [@ekrem_imamoglu]. (2023, Mayıs 14). Seçim sonuçlarıyla ilgili ilk açıklama [Video][Tweet]. X. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1657787358522269699
- İmamoğlu, E. [@ekrem_imamoglu]. (2023, Mayıs 14). Seçim sonuçlarıyla ilgili yeni açıklama [Video][Tweet]. X. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1657806532950777857
- İmamoğlu, E. [@ekrem_imamoglu]. (2023, Mayıs 14). Seçimlerle ilgili güncel verileri paylaşıyoruz. Bizi izlemeye devam edin [Video][Tweet]. X. https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1657832151042367489

- İnce, M. [@vekilince]. (2022, Aralık 14). Yargının siyasi talimat ile hareket etmesini ve Ekrem İmamoğlu'na yönelik siyasi yasak talebini kabul etmiyoruz. İstanbul'daki tüm Memleket Partilileri Saraçhane'ye [Tweet]. X. <https://twitter.com/vekilince/status/1603015561147211776>
- Karamollaoğlu, T. [@T_Karamollaoglu]. (2022, Aralık 14). İBB Başkanı Sn. @ekrem_imamoglu hakkında verilen karar vicdani ve hukuki değildir! Adalet mekanizmasını siyasetin elinde adeta bir kılıç gibi kullanan [Tweet]. X. https://twitter.com/T_Karamollaoglu/status/1603047405301207040
- Kemal Kılıçdaroğlu. (2023, 1 Mayıs). İLK TURDA BİTİRELİM #HaydiTürkiye [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=b5-Dwk6np00>
- Kemal Kılıçdaroğlu. (2023, 27 Mart). #SanaSöz yine baharlar gelecek... [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=EqycrCSYb3o>
- Kemal Kılıçdaroğlu. (2023, 27 Mart). Bay Kemal sözünden dönmeyecek... #SanaSöz [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fUmF-3TVjAl&t=1s>
- Kemal Kılıçdaroğlu. (2023, 28 Mayıs). Basın Açıklaması [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fkyt7t5ju0l>
- Kemal Kılıçdaroğlu. (2023, 28 Nisan). #HaydiTürkiye [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uUYdD7djSec>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 14). Yüzde 60'lar ile başlayan kurgu şu anda 50'nin altına düştü. Sandık müşahitleri ve seçim kurullarındaki görevlilerimiz buldukları yerden asla ayrılmasın [Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1657825940553052161>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 15). Basın Açıklaması [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1657861976880746498>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 15). Basın Açıklaması [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1657898401479151616>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2023, Mayıs 18). Basın Açıklaması | Türkiye İçin #KararVer [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1659122252137521152>

- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2022, Aralık 14). Adalet, adalet, adalet! [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1603033877307883520>
- Kılıçdaroğlu, K. [@kilicdarogluk]. (2022, Aralık 14). Herkesin Şunu çok iyi bilmesini isterim ki, bu ülkede artık darbeci de Saraydır, yasakçı da Saraydır! Öyle de muamele greceklendir [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/kilicdarogluk/status/1603052554555863040>
- Meral Akşener. (2023, Mart 3). Son geliŐmelere dair açıklamamız [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=dW0t8-_BjfU
- Millet İttifakı. (2022, Ağustos 21). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/21-agustos-2022-saadet-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Ekim 2). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/2-ekim-2022-cumhuriyet-halk-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Kasım 14). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/14-kasim-2022-deva-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Kasım 28). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/28-kasim-2022-demokrat-parti>
- Millet İttifakı. (2022, Mart 27). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/27-mart-2022-deva-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Mayıs 29). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/29-mayis-2022-gelecek-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Nisan 24). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/24-nisan-2022-demokrat-parti>
- Millet İttifakı. (2022, Şubat 12). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/12-subat-2022-cumhuriyet-halk-partisi>
- Millet İttifakı. (2022, Temmuz 3). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması. <https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/3-temmuz-2022-iyi-parti>

- Millet İttifakı. (2023, Mart 2) Millet İttifakı Açıklaması.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/2-mart-2023-saadet-partisi>
- Millet İttifakı. (2023, Mart 4) Millet İttifakı Ortak Basın Açıklaması.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/4-mart-2023-saadet-partisi>
- Millet İttifakı. (2023, Mart 6) Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçiş Süreci Yol Haritası.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/6-mart-2023-saadet-partisi>
- Millet İttifakı. (2023, Ocak 26). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/26-ocak-2023-iyi-parti>
- Millet İttifakı. (2023, Ocak 5). Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/5-ocak-2023-gelecek-partisi>
- Millet İttifakı. (2023, Şubat 18). Millet İttifakı Açıklaması.
<https://milletittifaki.biz/liderler-bulusmasi/18-subat-2023-saadet-partisi-deprem-ozel>
- Muharrem İnce. (2023, 29 Mart). Millet İttifakı Cumhurbaşkanı Adayı Kemal Kılıçdaroğlu ile Ortak Basın Açıklaması [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=89JfNn-fa8Y>
- Sayın, A. (2023, Mayıs 24). Özdağ, Kılıçdaroğlu'na destek açıkladı: Protokolde 'İçişleri Bakanlığı' sözü yer almadı, 'kayyum' yargı kararına bağlandı. BBC Türkçe.
<https://www.bbc.com/turkce/articles/ceq67j2p216o>
- Saymaz, İ. [@ismailsaymaz]. (2022, Aralık 14). Kemal Kılıçdaroğlu, Berlin Havalimanı'nda pasaport kuyruğunda [Fotoğraf][Tweet]. X.
<https://twitter.com/ismailsaymaz/status/1602950171515551744>
- Sözcü Televizyonu. (2023, 4 Mayıs). Muharrem İnce Liderler Özel Yayını | Seçim, 'Kılıçdaroğlu FETÖ Ortağı', Davutoğlu ve Babacan [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=ly4TrLAJp8U>
- Sözcü. [@gazetesozcu]. (2020, Aralık 7). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, AKP sıralarından gelen "aday ol o zaman" sözü üzerine, "Benim aday olup olmayacağımı size kim [Video][Tweet]. X. <https://twitter.com/gazetesozcu/status/1336003799807365122>

- Türkiye Gönüllüleri. [@gonulluTR]. (2023, Mayıs 16). Gün vazgeçme veya bekleme günü değil, daha sıkı çalışma günüdür. Bize katılın, gönüllü olun, oyunza sahip çıkın! [Görsel][Tweet]. X. <https://twitter.com/gonulluTR/status/1658474420372148224>
- Uysal, G. [@DpGultekinUysal]. (2022, Aralık 14). Bugüne dek "milli irade" sözünü dilinden düşürmeyen ve fakat dillerine pelesenk ettikleri her değer için boşaltan AKP zihniyetinin tahakkümünde, partinin [Tweet]. X. <https://twitter.com/DpGultekinUysal/status/1603038691437543426>